

**УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У
КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ**

**МАСТЕР РАД
ПАРНИЧНИ ТРОШКОВИ – ПРАВНО-ЕКОНОМСКИ АСПЕКТ**

Ментор:

Проф. др Данијела Петровић

Студент:

Мирослав Марковић

Број индекса: 344/23

Косовска Митровица, 2025.

САДРЖАЈ

УВОД	7
ПРВО ПОГЛАВЉЕ	10
ГЛАВА 1	10
1. Појам спора.....	10
1.1. Разграничење појмова „конфликт“ и „спор“	10
1.2. Грађанско-правни спор и његово решавање	11
ГЛАВА 2	11
2. Парница као редован начин за решавање грађанскоправног спора.....	11
2.1. Парнични поступак.....	12
2.2. Парница као процесни однос	12
ГЛАВА 3	13
3. Начело процесне економије.....	13
3.1. Институт евентуалне максиме	14
3.2. Временски оквир предузимања парничних радњи	14
ГЛАВА 4	15
4. Алтернативни начини решавања спорова	15
4.1. Непосредно преговарање – појам и врсте	15
4.1.1. Појам непосредног преговарања	15
4.2. Посредовање - медијација.....	17
4.3. Грађанскоправно и судско поравнање.....	18
4.3.1. Судско поравнање у току парнице.....	19
4.3.2. Судско поравнање пре парнице.....	20
4.4. Арбитража	21
4.5. Концилација	22
 ДРУГО ПОГЛАВЉЕ	 23
5. Процесно-правни аспект парничних трошкова	23
ГЛАВА 1	23
6. Трошкови парничног поступка.....	23

6.1. Трошкови у поступку за обезбеђење доказа	24
6.2. Трошкови супарничара	25
6.3. Трошкови које сноси јавни тужилац као парнична странка.....	26
ГЛАВА 2.....	26
7. Сношење парничних трошкова	26
7.1. Претходно сношење парничних трошкова.....	26
7.2. Коначно сношење парничних трошкова	27
7.2.1. Принцип ризика	28
7.2.2. Принцип кривице.....	29
7.2.3. Коначно сношење трошкова посредовања и судског поравнања	30
7.2.4. Коначно сношење трошкова у посебним парничним поступцима	30
ГЛАВА 3.....	30
8. Ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова.....	30
8.1. Врсте ослобађања.....	31
8.1.1. Потпуно ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова.....	31
8.1.2. Делимично ослобађање од плаћања парничних трошкова.....	32
8.2. Претпоставке за остваривање права на ослобађање.....	32
ГЛАВА 4.....	33
9. Историјско-правни аспект „сиромашког права“.....	33
9.1. Положај „сиромашне странке“ у парничном поступку Кнежевине Србије и Краљевине Србије.....	34
9.2. Сиромашко право у законодавству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца	37
9.3. Сиромашко право у законодавству Краљевине Југославије	38
9.4. Сиромашко право у законодавству Федеративне Народне Републике Југославије.....	40
ГЛАВА 5.....	40
10. Поступак за ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова	40
10.1. Покретање поступка	40
10.2. Одлучивање о захтеву за ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова	41
10.3. Право странке на бесплатног заступника.....	43
10.4. Престанак „сиромашког права“.....	45
ГЛАВА 6.....	46

11. Накнада парничних трошкова	46
11.1. Остваривање захтева за накнаду трошкова	47
11.2. Основни принципи расподеле	47
11.3. Трошкови за које се не може тражити накнада	49
11.4. Посебна правила о расподели обавезе на накнаду парничних трошкова	49
11.5. Одлучивање о трошковима у првостепеном поступку	50
11.6. Правни лек	51
11.7. Парнични трошкови у инстанционом поступку	51
ГЛАВА 7	52
12. Обезбеђење парничних трошкова	52
12.1. Захтев за обезбеђење парничних трошкова	53
 ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ	55
13. ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПАРНИЦЕ	55
ГЛАВА 1	56
14. ЕКОНОМСКИ МОДЕЛ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА	56
14.1. Друштвени трошкови парничног поступка	56
14.2. Минимизација друштвених трошкова парничног поступка	56
14.3. Фактори који утичу на покретање парничног поступка	57
ГЛАВА 2	58
15. Економски модели	58
15.1. Модел различитих уверења о исходу (модел оптимизма)	58
15.2. Модел асиметричних информација	59
ГЛАВА 3	60
16. Приватни и друштвени подстицаји за покретање поступка	60
16.1. Приватни и друштвени трошкови и користи од парнице	60
16.2. Корективна политика у вези с парничним трошковима	62
16.3. Утврђивање висине штете и друштвена оправданост трошења у парници	63
16.4. Подаци емпиријских студија о дивергенцији приватних и друштвених парничних трошкова	66

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ	68
ПРОШИРЕНИ ЕКОНОМСКИ МОДЕЛ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА.....	68
ГЛАВА 1.....	67
17. Алокација парничних трошкова.....	68
17.1.Америчко и енглеско правило о алокацији парничних трошкова.....	67
17.2. Покретање поступка и алокација парничних трошкова (ефекти америчког и енглеског правила)	68
17.3. Учесталост поступка и алокација парничних трошкова.....	69
17.4. Практичне импликације модела алокације парничних трошкова.....	70
17.5. Друга правила о сношењу парничних трошкова и учесталост суђења	71
17.6. Ефекти других правила о сношењу парничних трошкова на учесталост парнице	72
ГЛАВА 2.....	73
18. Појам и врсте тужби	73
19. Тужбе негативне вредности	73
19.1. Појам тужбе негативне вредности	74
19.2. Друштвена корист од тужби негативне вредности.....	75
19.3. Размена информација између парничара.....	77
19.4. Откривање информација пре суђења	78
19.5. Примери тужби негативне вредности.....	79
ГЛАВА 3.....	80
20. Улога адвоката у економском моделу парничног поступка.....	80
20.1. Методи плаћања адвоката	82
20.2. Контингенцијска накнада и учесталост поравнања.....	83
20.3. Тржиште адвокатских услуга	84
20.4. Агенцијски проблем између адвоката и клијента.....	85
20.5. Извор агенцијског проблема између адвоката и клијента	86
20.6. Критеријуми одабира адвоката.....	87
20.7. Рекламирање адвокатских фирми - за и против.....	87
20.8. Метод плаћања адвоката у нашој земљи и агенцијски проблем	89
ПЕТО ПОГЛАВЉЕ	91

ГЛАВА 1.....	91
22. Упоредно-правни приказ парничних трошкова у законима земаља региона	91
22.1. Парнични трошкови у хрватском законодавству	91
22.2. Парнични трошкови у босанско-херцеговачком законодавству	92
 ШЕСТО ПОГЛАВЉЕ.....	95
ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА СУДСКИХ ОДЛУКА.....	95
ГЛАВА 1.....	95
23. Пракса судова на територији Републике Србије	95
23.1. Судска пракса редовних судова	95
23.2. Уставносудска пракса.....	98
23.3. Пракса Европског суда за људска права.....	100
 ЗАКЉУЧАК.....	103
ЛИТЕРАТУРА.....	107

УВОД

Тема овог мастер рада јесте анализа парничних трошкова, сагледаних како са правног, тако и са економског аспекта. За функционалност правног система, механизми који омогућују решавање спорова, постају кључни у друштву које тежи правди. У раду истражујемо различите аспекте парничног поступка, са акцентом на правно-економски аспект, односно економску анализу парничних трошкова. Такође анализом указујемо на историсјко-правни аспект парничних трошкова и њихово регулисање у савременом законодавству.

У раду, након дефинисања појма „спор“, и указивања на разлику између спора и конфликта у складу са контекстом рада анализирамо спор као друштвени феномен који има последице како на појединце, тако и на читаву заједницу. Парнични поступак, односно правна правила којима се решава спор, представља читаву правну процедуру која, иако служи правди, изискује значајне трошкове, односно финансијске издатке парничних странака. У раду, истражујемо импликације које парнични трошкови имају појединца и друштво као целину, односно на индивидуално и друштвено благостање.

Посматрано са историјског аспекта, предмет многих законодавних промена био је положај сиромашне странке и ослобађање од плаћања трошкова у парници. Правно-историјски контекст, пружа нам увид у веома значајан развој механизма, који би осигурали правду за све друштвене слојеве. Одувек су постојали појединци који су имали право на правну заштиту, али нису били у материјалној могућности да траже исту, те је стога ослобађање од плаћања парничних трошкова био и остао веома важан институт права, још од Кнежевине Србије, преко Краљевине Југославије и СФРЈ, па све до савременог законодавства.

Такође, у раду анализирамо и алтертативне начине решавања спора, чија је популарност у знатном порасту у свету. Спорне стране се одлучују за алтернативне начине решавања спора, пре него за парницу управо због мањих трошкова, брзине решавања спора и мање конфликта. За утврђивање ко ће сносити трошкове, као и ко има каква права у контексту трошкова, користе се механизми као што су принцип ризика и

кривице и евентуална максима.

Економска анализа парничног поступка, са посебним акцентом на друштвене и приватне трошкове, који су резултат покретања парнице, такође је предмет истраживања. Фактори који утичу на учесталост покретања поступка, као и начини којима се могу смањити друштвени трошкови, веома су значајни за свеобухватно разумевање парничног поступка.

Упоредно-правни приказ парничних трошкова, извршили смо у раду уз осврт на законодавство Републике Хрватске и Републике Босне и Херцеговине. Оваква анализа ће нам знатно помоћи како бисмо увидели сличности и разлике у законодавству Републике Србије и законодавствима земаља региона, али и како бисмо пружили решења за будуће реформе правосуђа.

Такође, анализирамо улогу адвоката у економском моделу парнице, односно начине плаћања адвоката, агенцијски проблем и како они утичу ток и исход парнице.

Након правне и економске анализе у раду, извршићемо емпиријску анализу судских одлука редовних судова у Републици Србији, Уставног суда, као и Европског суда за људска права, што ће нам дати увид у функционалност правосудног система.

Рад је подељен на шест поглавља. Прво поглавље, како смо раније навели, у првој глави садржи појмовно објашњење спора, разграничење појма конфликт и спор, као и анализу грађанскоправног спора и решавања истог. Друга глава садржи анализу парнице као процесног односа, где ћемо објаснити парнични поступак и парницу као процесни однос. Трећа глава посвећена је анализи начела процесне економије, кроз који ће бити објашњен принцип евентуалне максиме, као и временски оквир предузимања парничних радњи. Четврта глава садржи анализу алтернативних начина решавања грађанско-правних спорова. Пета глава, посвећена је анализи појма и врста непосредног преговарања. У шестој, објаснићемо поступак медијације, односно посредовања, као и грађанскоправно и судско поравнање, које се може склопити пре и у току парнице. Седма глава биће посвећена арбитражи и концилацији.

Друго поглавље, представља анализу парничних трошкова са процесно-правног аспекта и садржаће шест глава. У првој, анализирамо појам трошкова парничног поступка, односно трошкове у поступку за обезбеђење доказа, трошкове супарничара и трошкове које сноси јавни тужилац као парнична странка. У другој глави, анализираћемо сношење

парничних трошкова, односно претходно и коначно сношење. У трећој глави, приказаћемо како то странке могу бити ослобођене од претходног плаћања парничних трошкова и какво то ослобађање може бити. У другој глави, посматрамо са историјског аспекта „сиромашко право“, где можемо учити да је положај сиромашне странке био предмет многих законодавних промена у историји, као и само ослобађање од плаћања трошкова у парници. Правно-историјски контекст, пружа нам увид у веома значајан развој механизма, који би осигурали правду за све друштвене слојеве. Сам поступак ослобађања од претходног плаћања, анализираћемо у петој глави. Шеста глава, садржаће анализу накнаде парничних трошкова, док ће седма бити посвећена обезбеђењу парничних трошкова.

Треће поглавље биће посвећено економској анализи парнице. Садржи три главе, где је у првој анализиран економски модел парничног поступка, у склопу кога ће бити објашњени друштвени трошкови и њихова минимизација и фактори који утичу на покретање поступка. У другој анализирамо економске моделе, односно модел оптимизма и модел асиметричних информација. Трећа глава, биће посвећена приватним и друштвеним подстицајима за покретање парничног поступка.

Чврто поглавље, биће посвећено проширеном економском моделу парнице и садржаће такође три главе. У првој, указујемо на алокацију парничних трошкова, у склопу које ћемо анализирати америчко и европско правило о алокацији, покретање поступка и алокацију, ефекте ових правила, учесталост постука, као и друга правила и њихове ефекте на учесталост парнице. Друга глава, садржаће појмовно објашњење тужби као и њихових врста, са посебним нагласком на тужбе негативне вредности. У трећој глави, указаћемо на улогу адвоката у парничном поступку, агенцијски проблем, критеријум одабира адвоката, рекламирање адвокатских фирми, као и метод плаћања адвоката у нашој земљи.

Пето поглавље, садржаће упоредно-правни приказ парничних трошкова у земљама региона.

У шестом поглављу, емпиријском анализом приказаћемо судске одлуке како наших редовних судова, Уставног суда, тако и Европског суда за људска права.

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

ГЛАВА 1

1. Појам спора

Реч „спор“ пореклом од израза „спорити се“, означава неслагање о неком питању са неким, као и настојање да се субјективно мишљење наметне другом лицу као оно које је једино исправно. У спорном односу, односно односу неслагања, једна страна нешто тврди, док друга настоји оповргнути тврђење прве стране. Као животна ситуација, спор није регулисан правним нормама. Најчешће се решава вербално, сходно правилима пристојности, али и физички у неким ситуацијама.¹

1.1. Разграничење појмова „конфликт“ и „спор“

Порекло речи „конфликт“ налазимо у латинском језику, односно речи „*conflictus*“, што значи свађа, спор, борба.² Све дефиниције конфликта можемо сврстати у две групе. Прву, где се акценат ставља на конфликтно понашање, односно конфликтима отвореног карактера (вербални, физички сукоб...). Другу, која се односи на различите облике супротстављеног понашања, од којих је најчешћи, различити интереси.³ Укратко, под појмом „конфликт“ подразумевамо субјективну перцепцију појединца да супротна страна има другачије интересе од његових, али и отворени сукоб.⁴

Термин „спор“ је често поистовећиван са терминим „конфликт“, што и није толико спорно, с тим да је термин „спор“ примењен више у правној науци. Тако, спор представља неслагање у неком животном односу, до којег долази између два субјекта, где један нешто тврди, а други оповргава његову тврдњу. Оваква дефиниција „спора“ приказује спор као животну ситуацију која није регулисана правом.⁵ Али, спор може постојати и у правним

¹ Станковић Г., Боранијашевић В., *Грађанско процесно право*, Ниш, 2020, стр. 23

² Вујакија М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980., стр. 448

³ Gilbert T. D., Fiske T. S., Lindzey G., *The Handbook of Social Psychology*, Том II, четврто издање, McGraw-Hill, United States of America, 1998, стр. 470.

⁴ Pruitt G. D., Kim H. S., *Social conflict: Escalation, stalemate and settlement*, Third Edition, McGraw-Hill, New York, 2003, стр. 7–9.

⁵ Станковић Г., *Грађанско процесно право*, прва свеска, *Грађанско парнично процесно право*, Свен, Ниш, 2007, стр. 47.

односима, па може бити грађанскоправни - где несагласност настаје око субјективних права (који је предмет нашег интересовања у раду), кривичноправни – настао услед сумње на почињено кривично дело, итд.⁶

1.2. Грађанско-правни спор и његово решавање

Спор који настаје у току једног грађанскоправног односа, назива се грађанскоправни спор, чији предмет представља неко фактичко питање, када је међу спорним странама спорна нека чињеница. Поред фактичког, предмет грађанскоправног спора може бити и правно питање, или пак оба. Правно питање постаје предмет спора, када се обе стране слажу око постојања чињенице, али везују различита дејства или последице.⁷

Постоје два начина решавања грађанскоправног спора: вансудским и судским путем. Када се од свог захтева носилац субјективног права одрекне, када дужник добровољно испуни своју обавезу, када се уз помоћ трећег лица, односно медијатора однос уреди, када се склопи вансудско поравнање, спор се решава вансудским путем. Спор се може решити и путем суда, специјализованог државног органа за пружање правне заштите. Такав спор се решава у грађанском судском поступку, покреће парнични поступак и по његовим правилима бива решен.⁸

ГЛАВА 2

2. Парница као редован начин за решавање грађанскоправног спора

Предмет анализе овог дела рада је редовни начин решавања грађанскоправног спора, односно парница, којој се приступа уколико се спор није могао решити ни на који други начин. Постојање неког субјективног права се утврђује у парници на ауторитативан начин, и тако отклања несагласност спорних страна, односно парничних странака, несагласност која спречава остваривање тог субјективног права.⁹

⁶*Ibid*, стр. 47-48

⁷ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 24.

⁸ *Ibid*

⁹ *Ibid*.

Специфичност парнице као правног односа, разликује парницу од грађанскоправног односа. Парница настаје као процесно-правним правилима регулисан однос између суда и парничних странака. Састоји се из радњи парничних субјеката и делатности истих, које су међусобно повезане и имају исти, заједнички циљ, да спор буде решен.¹⁰

Поред уобичајених случајева где спор претходи парници, решава се у парници по правилима парничног поступка, постоје случајеви када спор не претходи парници, када претходи али у току парнице нестане, па чак и када је фингиран, односно када нема спора.¹¹

2.1. Парнични поступак

Парнични поступак јесте поступак пружања правне заштите, уређен правилима Закона о парничном поступку¹², „по којима се поступа и одлучује у парницама за решавање спорова насталих поводом повреде права личности и спорова из породичних, радних, привредних, имовинскоправних и других грађанскоправних односа, осим спорова за које је посебним законом прописана друга врста поступка“.¹³

Парнични поступак и парница су два технички различита термина Грађанског процесног права, а више поступака могу чинити једну парницу. Разлика између парнице и парничног поступка се огледа и у тренутку настанка. Наиме, парнични поступак се покреће тужбом, а када тужба буде туженом достављена, онда тек креће парница. Парнични поступак може бити прекинут и без настанка парнице, уколико би суд одбацио тужбу.¹⁴

2.2. Парница као процесни однос

Парница представља тространи правни однос, односно однос између две парничне странке и суда, где свака страна има одређена и законом регулисана права и дужности. Као што смо напоменули и раније, парнични однос се разликује од грађанскоправног

¹⁰ *Ibid*, стр. 25.

¹¹ *Ibid*.

¹² Закон о парничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011 (у даљем тексту ЗПП).

¹³ Члан 1. ЗПП.

¹⁴ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 25-26

односа по много чему. У парничном односу се налазе три странке, суд, тужилац и тужени, за разлику од грађанскоправног односа, где су само две, носилац права и носилац обавезе. Што се тиче садржине процесног односа, такође постоји разлике између горе наведених односа. Код грађанскоправног односа једна страна је носилац дужности, а друга носилац овлашћења, где носилац права захтева од дужника испуњење обавезе. Парнични процесни однос није зависан од материјалног права, за разлику од грађанског односа, који је регулисан цивилном процедуром.¹⁵

ГЛАВА 3

3. Начело процесне економије

Принцип економичности је један од основних принципа на којем је организована процесна делатност. Циљ је да суд реши спор са што мање рада, у што краћем временском периоду и са што мање трошкова. Уштеде у раду у поступку постижу се тако што се судији омућује да управља парницом, те се претпоставља да је судија припремљен за суђење. Судија мора да настоји да се парница што пре оконча и тиме уштеди на времену. То постиже тако што треба, да што пре изврши тријажу процесног материјала и да одвоји спорно од неспорног, да што пре реши проблем процесних претпоставки, да споји или раздвоји парнице итд...¹⁶

Да би судија избегао непотребне издатке, служи се процесним установама, могућношћу да искористи правну помоћ и да преко замољеног судије изведе одређене доказе. или да одлучи да се не изводе сви докази, уколико је стекао уверење о истинитости доказа у једној чињеници.

Инспирисани разлозима економичности, законодавац превиђа низ процесних института, као што су, супарничарство, кумулација тужбених захтева, спајање парница ради заједничког расправљања, одређивање временског оквира за спровођење поступка, пресуда без главне расправе итд...¹⁷

¹⁵ *Ibid*, стр. 30

¹⁶ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 207

¹⁷ *Ibid*, стр. 208

3.1. Институт евентуалне максиме

Институт евентуалне максиме подразумева обавезу парничних странака да изнесу сав процесни материјал предвиђен законом, у одређеном стадијуму поступка. У супротном, наступиће преклузија. Тако, странке су дужне да већ на првом рочишту, или уколико се не одржава припремно рочиште, на првом рочишту за главну расправу, изнесу све чињенице, предложе све доказе, као и да се изјасне о наводима супротне странке.¹⁸

Овај институт трпи критику, где се истиче да примена евентуалне максиме у пракси има супротан ефекат. Наиме, странке су, из страха да неће стићи, у већини случајева износили сав материјал у свакој фази поступка. Евентуална максима резултира великим бројем поднесака, главних и евентуалних захтева, који знатно успоравају поступак и отежавају рад судија.¹⁹

3.2. Временски оквир предузимања парничних радњи

Временски оквир суд утврђује у сарадњи са парничним странкама, решењем где је прецизно наведен број рочишта, време одржавања, распоред којим се изводе докази и укупно време трајања поступка. Суд је у обавези да спречи сваки неосновани покушај одлагања поступка, да не дозволи нарушавање процесне дисциплине и не дозволи злоупотребу права. Само изузетно може доћи до одлагања поступка, те суд мора одредити нови временски оквир.²⁰

Увођење временског оквира, имало је за циљ поред убрзања и повећање ефикасности поступка. Поштовање временског оквира парнице доводи до правне сигурности, као и смањења опортунитетских трошкова свих учесника у поступку. Такође, неспорна је и чињеница да је увођењем временског оквира законодавац имао циљ и да смањи број представки пред Европским судом за људска права против Републике Србије.²¹

¹⁸ Марић Д., *Начело економичности и право на суђење у разумном року*, Зборник радова „Однос права у региону и права Европске уније“, Источно Сарајево 2015, стр. 255-256.

¹⁹ *Ibid*

²⁰ *Ibid*, стр. 259

²¹ *Ibid*, стр. 260

ГЛАВА 4

4. Алтернативни начини решавања спорова

Даљом анализом грађанскоправног спора долазимо до алтернативних начина који се називају још и АДР методе и ту спадају: медијација односно посредовање, арбитража, директно преговарање, концилијација односно мирење...²² Ове методе алтернативног решавања спорова, омогућују спорним странама да уз учешће трећег лица, које мора бити неутрално, мирним путем реше спор. Наравно, овакав начин решавања је без икаквог учешћа суда.²³

Lex generalis оваквих начина алтернативног решавања спорова, јесте регулатива Закона о посредовању у решавању спорова.²⁴ Али, такође регулисани су и другим посебним законима као што је Породични закон²⁵ (за поступке посредовања у породичноправним односима).²⁶ Важно је назначити да је у овој ситуацији Породични закон у примени испред Закона о посредовању у прешавању спорова, по принципу „*Lex specialis derogat legi generali*“. Поред наведеног закона, овакву могућност предвиђају и Закон о раду²⁷, Закон о мирном решавању радних спорова²⁸, Закон о спречавању злостављања на раду²⁹...

4.1. Непосредно преговарање – појам и врсте

4.1.1. Појам непосредног преговарања

Процес непосредног преговарања, као процес где учествују две стране, настаје са циљем решења спора постизањем споразума. Разлика између преговарања и осталих метода алтернативног решавања спорова јесте што је ово метод, где стране имају велику аутономију у виду постизања обострано прихватљивог решења. Термин директно преговарање се користи јер спорне стране саме, непосредно преговарају и траже решење,

²² Петровић Д., *op. cit.*, стр. 4

²³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 364

²⁴ Закон о посредовању у решавању спорова, „Сл. гласник РС“, бр. 55/2014 (у даљем тексту ЗППС)

²⁵ Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015 (у даљем тексту ПЗ)

²⁶ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 365

²⁷ Закон о раду, „Сл. гласник РС“, бр. 70/2001 и 73/2001 (у даљем тексту ЗОР)

²⁸ Закон о мирном решавању радних спорова, „Сл. гласник РС“, бр. 125/2004, 104/2009 и 50/2018 (у даљем тексту ЗМРПС)

²⁹ Закон о спречавању злостављања на раду, „Сл. гласник РС“, бр. 36/2010

без учешћа трећег неутралног лица.³⁰

У процесу преговарања постоји могућност и да адвокати странака преговарају уместо својих клијената, и то се назива „преговарање у правном смислу“. Код ове врсте преговарања, адвокати имају одређене обавезе а то су: да спазе срж клијентових циљева, морају стално да информишу свог клијента, да поступају у најбољем интересу клијента... Уколико адвокат успешно заврши преговарање, онда је на клијенту да ли ће прихватити такав споразум или неће.³¹

Непосредно преговарање као начин алтернативног решавања спорова обележавају одређене карактеристике. Непосредно преговарање јесте добровољног карактера, односно спорне стране приступају добровољно преговарању, затим, неформално је, значи не функционише у складу са неком предвиђеном процедуром, стране могу саме одредити процедуру. И коначно, као последњу карактеристику ћемо навести да је оно приватног карактера, тј. нема укључене јавности.³²

4.1.1. Врсте непосредног преговарања

Основна подела преговора јесте на посредне и непосредне преговоре. Ми ћемо се у овом делу рада бавити анализом врсти непосредног преговарања.

У зависности од тога да ли стране преговарају о тренутној ситуацији или о некој будућој, говоримо о преговорима о спору, односно у другом случају, о тзв. пословним преговорима. Преговори о спору јесу преговори који настају ради договора спорних страна ако је већ настао спор и уколико се окончају успешно, странке склапају поравнање, уколико не онда се покреће парнични поступак. Код пословних преговора преговарачи настоје да одрже своје пословне односе.³³

Непосредно преговарање можемо поделити и на дистрибутивно и интегративно. Код дистрибутивног преговарања не постоји добитак који странке могу да поделе, односно добитак једне једнак је губитку друге стране. За разлику од дистрибутивног,

³⁰ Мојашевић А., *Економска анализа алтернативног решавања грађанскоправних спорова*, докторска дисертација, Београд, 2012, стр. 214

³¹ *Ibid*

³² Brunet E., Craver B., *Alternative Dispute Resolution: The Advocate's Perspective, Cases and Materials*, *Contemporary Legal Education Series*, Charlottesville, Virginia, 1997, стр. 27

³³ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 216.

интегративни систем преговарања подразумева да постоји заједнички добитак обе стране.³⁴

4.2. Посредовање - медијација

Један од основних начина решавања грађанскоправног спора алтернативним путем јесте посредовање, односно медијација. То је метод који омогућује спорним странама да спор реше пред недржавним органом, уз помоћ трећег лица тј. медијатора, уз непосредно преговарање. Такво решење настаје без доношења судске одлуке, мирним путем.³⁵

Суд је дужан да у току парнице донесе решење којим ће застати поступак, уколико странке одлуче да спор реше посредовањем или је тако законом прописано.³⁶ Поступак медијације је регулисан регулативом ЗПРС, према коме је медијација поступак, без обзира о којој примарној врсти поступка се ради, у коме стране желе да уз помоћ једног или више медијатора реше спор мирним путем.³⁷

Ако спорне стране не реше спор мирним путем, суд је дужан да у року од 30 дана од обавештења странке, закаже рочиште за главну расправу. Ако се посредовање успешно оконча, саме спорне стране одређују садржину споразума о спровођењу медијације у писаној форми. Стране могу да се споразумеју о чињеницама или правним питањима. Такве чињенице се у поступку неће сматрати спорним. Након склопљеног споразума, исти може представљати извршну исправу или вансудско поравнање.³⁸

Посредник (медијатор) је дужан да споразум о медијацији достави суду ради закључења судског поравнања. Након његове доставе, суд заказује рочиште где се оцењује допуштеност поравнања и по закону окончава поступак склапањем судског поравнања и обуставља цео или пак део Парничног поступка.³⁹

Споразум о медијацији има правну снагу извршне исправе под следећим условима:

1. ако садржи изјаву дужника где он пристаје да поверилац на основу овога споразума, након доспелости може да покрене поступак принудног извршења (тзв. калузула

³⁴ *Ibid*, стр. 217.

³⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 364.

³⁶ *Ibid*.

³⁷ Члан 2. ЗПРС.

³⁸ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 365.

³⁹ *Ibid*.

извршности),

1. уколико је потписе оверио нотар.⁴⁰

Са економске тачке гледишта, медијација има велику предност у односу на парнични поступак због своје брзине, ефикасности, као и због тога што изискује много мање трошкова. Али и поред тога овакав начин решавања спора трпи критике, које се углавном односе на приватизацију правде и злоупотребу једне спорне стране којој иде у корист одлагање доношења решења спора. Међутим, те критике нису довољно моћне да оспоре успех медијације.⁴¹

4.3. Грађанскоправно и судско поравнање

Поравнање представља уговорни однос, који је одеђен одредбама Закона о облигационим односима⁴², где између уговорних страна постоји спор, и где странке међусобним попуштањем саме одреде своја права и обавезе и реше спор. Попуштање може бити делимично или потпуно признање тужбеног захтева, или неког другог захтева, и оно не мора да буде сразмерно, већ само узајамно.⁴³

Уговор о поравнању представља вансудско поравнање и регулисано је правилима материјалног права, а парничне странке га могу склопити и у току парнице. Уколико се деси да у току парнице странке склопе поравнање, оне су саме на тај начин решиле спор и поступак се обуставља редовним повлачењем тужбе од стране тужиоца. Ако се то не деси и тужилац не повуче тужбу, тужени истиче материјалноправни приговор путем кога изјављује да је склопљено поравнање.⁴⁴

Судско поравнање јесте поравнање процесног типа, које представља диспозитивну страначку парничну радњу којом странке на миран начин решавају свој спор, и такво решење има исто дејство као да је судска одлука. Како је, како смо навели раније вансудско поравнање регулисано регулативом Закона о облигационим односима, тако је судско регулисано правилима ЗПП.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Петровић Д., *op. cit.*, стр. 159.

⁴² Закон о облигационим односима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 - Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020.

⁴³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 366.

⁴⁴ *Ibid.*

У даљој анализи поравнања, бавићемо се поред поравнања које се може склопити пред судом у току парнице и поравнањем пре парнице, у ванпарничном поступку.

4.3.1. Судско поравнање у току парнице

Парничне странке нису временски ограничене у току парнице када би могле да склопе поравнање, и то се може десити све до окончања парнице.⁴⁵ Странке морају да обавесте суд да ли су се поравнале и ако јесу, како. Странке склапају поравнање пред судијом појединцем, већем или замољеним судијом, и то могу урадити у току другостепеног поступка пред инстанционим судом, током другостепене усмене расправе.⁴⁶ Уколико су странке склопиле поравнање након првостепене одлуке, суд решењем обуставља поступак и ставља првостепену пресуду без дејства.⁴⁷

Суд је дужан да у току целог поступка указује странкама на могућност решавања спора међусобним поравнањем и на бенефите које би им то донело. Али, ако судија једном увиди да странке нису спремне да се поравнају, он неће више на томе да инсистира. Обично бива тако да тужилац одустане од свог тужбеног захтева, а тужени истиче да је спреман да донекле испуни тужиочев захтев.⁴⁸

У даљој обради судског поравнања морамо истаћи да је оно радња веома мешовите природе. Истовремено представља диспозитивну парничну радњу, али и једну специфичну врсту процесног уговора. Парничари се у том тренутку поистовећују са уговарачима. Изјаве парничара да су се поравнали представљају две самосталне радње које се координирано предузимају.⁴⁹

Да би судско поравнање било регуларно, мора испунити неке законом одређене услове. Први услов би био да поравнање могу закључити само парничне странке, а законски заступник само уколико има овлашћење за то.⁵⁰ Други услов јесте да се поравнањем могу решити само спорови из надлежности парничног суда.⁵¹ Трећи, да се

⁴⁵ Члан 336 ЗПП.

⁴⁶ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 367.

⁴⁷ Члан 336. ст. 3 ЗПП.

⁴⁸ *Ibid*

⁴⁹ *Ibid*, стр. 368

⁵⁰ Члан 79 ЗПП

⁵¹ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 367

поравнање може склопити било када у току првостепеног и другостепеног поступка, до правноснажног окончања поступка.⁵² Четврти јесте то да странке могу склопити поравнање само уколико располажу предметом парнице, а као пети се јавља чињеница да предмет поравнања може бити само предмет парнице. Шести услов везан је за допуштеност поравнања ако је у складу са моралним и когентним нормама.⁵³ Седми услов је да парничари морају потписати записник о поравнању, иначе исто бива неважеће.⁵⁴ И као последњи, осми услов, јесте то да садржина записника засведочена записником у законом прописаној форми, има снагу пресуде.⁵⁵

Предмет поравнања јесте захтев за пресуду који је предмет парнице, и то само захтеви којима странке могу располагати. То може бити један од кумулираних захтева, цео или део захтева.⁵⁶ Према ЗПП, у погледу захтева којима странке не могу да располажу се не мође склопити поравнање.⁵⁷

4.3.2. Судско поравнање пре парнице

Пре почетка парнице, односно пре подизања тужбе, лица могу да покушају да реше спор поравнањем. То је поступак који се такође склапа пред судом и регулисан је одредбама Закона о ванпарничном поступку.⁵⁸ Предлогом странке покрећу поступак поравнања, који предлагач доставља суду месно надлежном пребивалишту противника предлагача, а потом суд доставља исти противнику. Уколико се противник одазове и дође на суд, суд приступа покушају да их поравна, али, уколико се не одазове, не погађају га никакве негативне последице, нити му следује икаква санкција. Странке могу изјавити суду да су се поравнале, суд те њихове изјаве засведочава записником, и поравнање бива склопљено када тај записник потпишу и странке и судија. Такав начин решавања спора

⁵² Члан 336, ст. 2. ЗПП

⁵³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 367

⁵⁴ Члан 337, ст. 2. ЗПП

⁵⁵ Члан 337, ст. 3. ЗПП

⁵⁶ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 369

⁵⁷ Члан 336. ст. 4 ЗПП

⁵⁸ Закон о ванпарничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 - др. закон, 18/2005 - др. закон, 85/2012, 45/2013 - др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 - др. закон и 14/2022 (у даљем тексту ЗВП).

представља поред улоге решавања спора и средство отклањања парнице.⁵⁹

4.4. Арбитража

У наставку анализе алтернативних начина решавања спора, бавићемо се арбитражом као још једним алтернативним начином решавања грађанскоправног спора. Као и што смо ранијом анализом медијације рекли да је медијатор приватно лице, такав је случај и са арбитром, што значи да спор бива решен приватном правдом.⁶⁰

Роналд Коуз је у својој теорији неутралности објаснио ефикасну алокацију ресурса, што је значајно повезано са арбитражом, јер она изискује спремност странака да спор реше мирним путем, а не на суду, и тако ефикасно алоцирају ресурсе.⁶¹ Коузова теорија гласи: „Ефикасна алокација ресурса је независна од иницијалног распореда својинских права на ресурсима, уколико су својинска права јасно дефинисана, преносива и трансакциони трошкови⁶² једнаки нули, тј. ако се својинска права могу бесплатно пренети“.⁶³ Коуз у својој теорији ставља нагласак на решавање спорног питања између странака мимо правних правила, значи путем приватне правде, уколико су својинска права јасно одређена, а трансакциони трошкови једнаки нули. Значи, циљ је минимизација трошкова, а максимизација укупне вредности.⁶⁴ Хобс, супротно Коузовој теорији, тврди да ће високи трошкови, учинити бржим начин склапања споразума о поравнању.⁶⁵

Након анализе како парнице тако и алтернативних метода, долазимо до закључка да странке треба да бирају начин решавања спора, којим ће како индивидуални, тако и друштвени трошкови бити ниски.⁶⁶

⁵⁹ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 366-367.

⁶⁰ Петровић Д., *op. cit.*, стр. 160.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Трансакциони трошкови представљају трошкове размене својинских права. Они настају јер су у процесу размене својинских права, поред трошкова „инпута“ и „аутпута“, наметнути и други трошкови, као нпр. трошкови информисања о могућим партнерима за трансакцију. Више о томе: Јовановић А., *Увод у економску анализу права*, Београд, 1998., стр. 41

⁶³ Coase H. R., *The problem of Social Cost, Journal of Law and Economics*, 1960., стр. 1-44

⁶⁴ Јовановић А., Coase R., *Економисти нобеловци 1990-2003*, Центар за издавачку делатност Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2004, стр. 44

⁶⁵ Петровић Д., *op. cit.*, стр. 161

⁶⁶ *Ibid*

4.5. Концилација

Концилација или мирeње јесте још један од алтернативних начина решавања грађанскоправног спора. Овај метод такође изискује помоћ трећег, неутралног лица, миритеља или концилијатора. Главни параметар који указује на успешност мирeња јесте добра комуникација између страна. Мирeње делује превентивно на будуће спорове, не решава се њиме само актуелни спор. Концилијатор одржава посебне састанке са странкама и помаже им да увиде њихов положај, предности, интересе...⁶⁷

Концилација као алтернативна метода није погодна да решавање свих спорова, а као успешна се углавном јавља у решавању: повреде ауторских права, трговинским споровима, погодна је и у брачним и породичним односима (због осетљивости актера и најбољег интереса детета), а корисно је и за решавање радних спорова.⁶⁸

⁶⁷Штимац С., *Мирeње – алтернативни начин рјешавања спорова*, Зборник Правног факултета Свеучилиште Ријека, 2006., стр. 612–613

⁶⁸ *Ibid*, стр. 622

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

5. Процесно-правни аспект парничних трошкова

У овоме делу рада, анализираћемо парничне трошкове са процесно-правног аспекта.

ГЛАВА 1

6. Трошкови парничног поступка

ЗПП трошкове парничног поступка дефинише као издатке учињене у току или поводом поступка, укључујући и награду за рад адвоката и других лица којима закон признаје право на награду.⁶⁹ Трошкове парничног поступка можемо примарно поделити на трошкове правосуђа и на парничне трошкове.

С обзиром да држава финансира рад државних органа, она и пружа правну заштиту. Њен главни задатак јесте обезбеђење принципа владавине права и омогућавање субјектима да приступи суду. Трошкове правосуђа представљају материјални издаци, пре свега настали поводом пружања правне заштите. Ту спадају: канцеларијски материјал, накнаде за рад судија поротника, издаци настали поводом одржавања зграде суда итд. Учесници поступка у ширем смислу, односно сведоци, вештаци, поротници, преводиоци, потражују од државе накнаду путних трошкова, дневница, награде...⁷⁰ Такође, и саме судије, уколико свој посао обављају ван седишта суда, потражују од државе путне трошкове. У поступку пред парничним судом, држава не пружа правну заштиту која је бесплатна, већ један део судских трошкова сnose и странке којима суд пружа правну заштиту. Партиципација парничних странака у трошковима правосуђа, огледа се превасходно у плаћању судских такси, које служе за покриће једног дела трошкова суда у парници.⁷¹

Преваљивање дела судских трошкова на парничну странку у виду плаћања такси од стране државе, настаје не само из финансијских, економских разлога, већ и правно-политичких. Као што смо раније навели, правна заштита није бесплатна, већ странке које користе услуге државног органа – суда, требају да учествују у делу трошкова који настају

⁶⁹ Члан 150 ЗПП

⁷⁰ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 288

⁷¹ *Ibid*, стр. 289.

ангажовањем истог. Такође, плаћање судских такси представља и средство политике која би спречила лакомислено парничење када су у питању багателна дела.⁷²

Држава, такође на станке преваљује у конкретној парници и објективне трошкове поступка (трошкове потраживања вештака, сведока...). Како би наплата ових трошкова била обезбеђена, странка је дужна да положи суду одређени износ новца, о чему ће више бити речи у наредним деловима рада.⁷³

Парнични трошкови, како смо раније навели, настају поводом и у току парнице, и могу их имати парничне странке и умешачи. Њих чине: лични трошкови странака и њихових заступника, издаци који настају ради прибављања исправа и других доказа, путни трошкови, дневнице, издаци поводом обезбеђења доказа итд.⁷⁴

6.1. Трошкови у поступку за обезбеђење доказа

Према ЗПП-у, уколико странка предложи извођење доказа, дужна је да по судском налогу унапред положи новчани износ, који подмирује трошкове који ће настати поводом извођења доказа.⁷⁵ Уколико извођење доказа предлажу обе парничне странке, суд ће предложити да обе положе износ за намирење у једнаким деловима. Ако суд одређује извођење доказа по службеној дужности, одредиће да новчани износ полаже странка на којој је терет доказивања.⁷⁶ Суд ће одустати од извођења доказа, уколико износ потребан за намирење не буде положен у року који одреди суд.⁷⁷

Став 1. члана 152 ЗПП-а је правило, а у ст. 2. и 3. садржана су нека компромисна решења, где једна или пак обе странке предујмљују трошкове. Такође, уколико се парничне странке у току поступка споразумеју и одлуче да покушају медијацију, суд ће одлучити да обе сnose сразмерне трошкове.⁷⁸ Чињеница да странка не плаћа предујам, може утицати на формирање става суда да чињенице које су предмет доказивања нису истините. У ставу 5. члана 152. ЗПП-а садржан је изузетак од претходног члана. Уколико суд по службеној дужности одреди да се изведу докази због утврђивања чињеница у вези

⁷² *Ibid*

⁷³ *Ibid*

⁷⁴ *Ibid* стр. 289., 290.

⁷⁵ Члан 152 ст. 1 ЗПП

⁷⁶ Члан 152 ст. 2 ЗПП

⁷⁷ Члан 152. ст. 4 ЗПП

⁷⁸ Петрушић Н., Симоновић Д., *Коментар Закона о парничном поступку*, Службени гласник, 2011. стр. 297.

са законском одредбом према којој суд неће да дозволи да располагање парничних странака уколико су у супротности да јавним поретком, моралом, добрим обичајима и принудним прописима, а парничне странке не положи новчани износ предвиђен за трошкове, исти ће се исплатити из средстава суда.⁷⁹

6.2. Трошкови супарничара

Супарничарство или *litis consortium* је установа предвиђена правилима процесног права. Постоји, уколико дође до кумулације субјеката, где уместо једног лица у улози једне парничне странке, имамо више субјеката. Представља чисто процесну установу, што значи да не ствара материјални однос, нити шта мења у већ постојећим материјалним односима. Материјалноправна заједница међу супарничарима може представљати само повод за заснивање супарничарства, уколико постоји пре парнице. Међутим, супарничарством се заснива однос између лице која су у једној истој парничној улози.⁸⁰

Према ЗПП-у, супарничари сnose трошкове на једнаке делове.⁸¹ Уколико постоји велика разлика у погледу удела супарничара у предмету спора, суд ће део трошкова које супарничар треба накнадити, да одреди према том уделу.⁸² За трошкове који су проузроковани посебним парничним радњама неког од супарничара, остали супарничари не одговарају.⁸³

Без обзира на којој се страни супарничари налазе, важи правило о једнакој подели. Законом је одређена обавеза плаћања трошкова не само уколико супарничари изгубе, већ и када њихова тужба буде одбачена или повучена.⁸⁴ Закон не садржи одредбу о томе како ће се супарничари, солидарно осуђени на трошкове, измирити између себе. Одговор на то питање пружа ЗОО јер је то ствар материјалног права.⁸⁵

Са економске тачке гледишта, установа супарничарства оставља веома позитиван утисак, јер се њеном применом скраћује време трајања поступка. Такође, значајно се

⁷⁹ *Ibid*, стр. 298.

⁸⁰ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 124.

⁸¹ Члан 160 ст. 1 ЗПП

⁸² Члан 160 ст. 2. ЗПП

⁸³ Члан 160. ст. 3 ЗПП

⁸⁴ Познић Б., *Коментар закона о парничном поступку*, „Службени гласник РС“, 2009. стр. 346.

⁸⁵ *Ibid*

умањују у новчани издаци.

6.3. Трошкови које сноси јавни тужилац као парнична странка

Сходно одредбама ЗПП-а, када јавни тужилац учествује као парнична странка у поступку, он има право на накнаду трошкова, али не и награду.⁸⁶ Трошкови које би по правилу требало да сноси јавни тужилац, исплаћују се из средства јавног тужилаштва.⁸⁷ Такође, и трошкове које је јавни тужилац имао поводом учествовања у поступку сноси јавно тужилаштво.⁸⁸

ГЛАВА 2

7. Сношење парничних трошкова

7.1. Претходно сношење парничних трошкова

Према ЗПП-у, свака странка сама сноси трошкове које је изазвала својим радњама.⁸⁹ Измиривање издатака који настају поводом и током парнице сукцесивно и у тренутку када предузима нека радња у поступку, представља претходно сношење трошкова. Тужени по правилу сноси све трошкове настале поводом одговора на тужбу, трошкове доласка на суд итд., а тужилац сноси трошкове настале око подизања тужбе (судске таксе, адвокатски хонорар...).⁹⁰

Постоје одређени изузеци од правила да свака странка сноси своје трошкове, а то су према ЗПП-у:

- 1) Постоји могућност да странка сноси трошкове и за извођење доказа који није предложила она.⁹¹
- 2) Уколико извођење доказа предложи обе странке или по службеној дружности суд одреди извођење доказа, одредиће да обе странке положи износ за подмирење трошкова у једнаким деловима.⁹²

⁸⁶ Члан 161 ст. 1 ЗПП

⁸⁷ Члан 161 ст. 2 ЗПП

⁸⁸ Члан 214 ЗПП

⁸⁹ Члан 151. ЗПП

⁹⁰ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 290.

⁹¹ Члан 152. ст. 1 ЗПП

⁹² Члан 152. ст. 2 ЗПП

- 3) Ако се у току поступка странке споразумеју и покушају медијацију, суд ће наложити да подмирење трошкова изврше обе странке у једнаким деловима.⁹³
- 4) Уколико је странка ослобођена претходног сношења трошкова, трошкови се исплаћују из средстава суда.⁹⁴

Уколико жели да успе у парници, у интересу је странке претходно сношење парничних трошкова, и представља процесну дужност. Ради се о јавном процесном терету странке, па је суд не може принудити на претходно сношење трошкова. Суд ће одредити рок полагања предујма који ће покрити трошкове странке који могу настати поводом извођења доказа. Уколико странка не исплати новчана средства у року, суд ће одустати од извођења доказа.⁹⁵

7.2. Коначно сношење парничних трошкова

Поред претходног сношења парничних трошкова, законом је регулисано и коначно сношење трошкова. Накнада парничних трошкова, припада странкама и умешачима, под одређеним условима, уколико су они финансирали активност суда у парници, својим новчаним средствима. Само на трошкове за радње које је предузимао уместо странке, умешач има право накнаде. Од стране суда је признато право на накнаду трошкова који су били потребни за вођење парнице. Према прописаној тарифи адвокатске награде и према другим трошковима (рецимо судске таксе), израчунава се износ трошкова. Уколико постоје неки сувишни трошкови, њих несумњиво сноси странка која их је причинила. Трошкове законског заступника и пуномоћника, такође сноси странка.⁹⁶

Јавни тужилац као странка у поступку има такође право на накнаду трошкова. Применом општег правила о сношењу трошкова, јавном тужиоцу се досуђују трошкови, с тим што нема право на награду. Трошкове јавног тужиоца сноси јавно тужилаштво. Када јавни тужилац учествује као умешач, такве трошкове сnose странке без права на накнаду.⁹⁷

Када говоримо о коначном сношењу парничних трошкова, важе два принципа:

⁹³ Члан 152. ст. 3 ЗПП

⁹⁴ Члан 152. ст. 4 ЗПП

⁹⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 290.

⁹⁶ *Ibid*, стр. 291

⁹⁷ *Ibid*

принцип ризика и принцип кривице. Принцип ризика важи за основни принцип коначног сношења парничних трошкова, а њега допуњује принцип кривице.⁹⁸

7.2.1. Принцип ризика

Главно правило код коначног сношења парничних трошкова јесте да странка која у целини изгуби парницу, дужна је да противнику у парници, као и његовом умешачу накнади парничне трошкове. Та дужност да се надокнаде трошкови, заснована је на принципу ризика за неуспех који странка може да доживи у парници, без обзира на уверење да је у праву. Битан је неуспех који странка доживљава у парници, и стварни трошкови које парнични противник доживљава су оправдани и морају се надокнадити.⁹⁹

Модификацијом основног правила (свака странка сноси своје трошкове) посебним правилима коначног сношења парничних трошкова за случај да је успех у парници подељен или да се ради о супарничарима. Као што је раније наведено у раду, према ЗПП-у, супарничари сnose трошкове на једнаке делове. Уколико постоји знатна разлика у погледу супарничарског удела у предмету спора, трошкове које коначно треба да сноси сваки супарничар, суд ће одредити сразмерно уделу.¹⁰⁰ Такође, и за своје посебне парничне радње, сваки супарничар сноси трошкове.¹⁰¹

Суд може, уколико странка у парници оствари делимични успех, да с` обзиром на степен постигнутог успеха одлучи да једна парнична странка надокнади како другој, тако и умешачу сразмерни део трошкова (уколико успех није приближно једнак), или да свака странка сноси сама своје трошкове (уколико је успех приближно једнак). Уколико тужба буде одбачена, тужилац је дужан да туженом надокнади трошкове, јер није постигао никакав успех.¹⁰²

Уколико су из судских средстава исплаћени трошкови извођења доказа у току парнице, суд ће одлучити да ли ће те трошкове коначно сносити суд, или ће једна или обе странке сносити те трошкове.¹⁰³

⁹⁸ *Ibid*

⁹⁹ *Ibid*, стр. 292.

¹⁰⁰ Члан 160, ст. 1 ЗПП

¹⁰¹ Члан 160, ст. 3 ЗПП

¹⁰² Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 292.

¹⁰³ *Ibid*

7.2.2. Принцип кривице

Исход парнице и успех у парници нису увек везани за накнаду парничних трошкова. Накнада је везана за случај који се десио, али и за кривицу. Према начелу кривице, странка сноси одговорност не само за своје радње, већ и за радње које учини њен заступник. Сходно овом принципу, странка је дужна да парничном противнику надокнади трошкове који су настали њеном кривицом. Та дужност се може односити на неке, или пак на све парничне трошкове.¹⁰⁴ ЗПП-ом су предвиђени случајеви у којима по принципу кривице постоји дужност накнаде парничних трошкова, и то:

- 1) Ако тужени није дао повода за тужбу, и ако је у одговору на тужбу признао тужбени захтев, односно на припремном рочишту или главној расправи уколико се не одржава припремно рочиште, пре него што се упустио у расправљање, тужилац је дужан да му накнади парничне трошкове.¹⁰⁵
- 2) Тужилац који је повукао тужбу, дужан је да противнику накнади трошкове, осим ако је тужба повучена одмах након испуњења захтева од стране туженог.¹⁰⁶
- 3) Трошкове настале поводом правног лека, странка која повуче правни лек, дужна је да противној странци накнади трошкове.¹⁰⁷
- 4) Ако у излучној парници, односно парници за утврђење недозвољености извршења, по тужби трећег лица лица буде усвојен тужбени захтев о недозвољености извршења, а од стране суда буде утврђено да је извршни поверилац, тужени, имао оправдани разлог да сматра да не постоје права трећег лица на стварима која су предмет извршења, суд ће одредити да свака странка сноси своје трошкове.¹⁰⁸
- 5) Уколико је странка уредно позвана, а није била присутна на рочишту и изазвала одлагање истог, дужна је да надокнади трошкове настале због одлагања.¹⁰⁹
- 6) Странка која злоупотребљава процесна овлашћења или својим несавесним понашањем изазива одуговлачење поступка, дужна је да надокнади настале трошкове. Такође, трошкове које причини пуномоћник, сноси странка.¹¹⁰

¹⁰⁴ *Ibid*

¹⁰⁵ Члан 156. ЗПП

¹⁰⁶ Члан 157. ст. 1 ЗПП

¹⁰⁷ Члан 157. ст. 2 ЗПП

¹⁰⁸ Члан 159. ЗПП

¹⁰⁹ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 293.

7.2.3. Коначно сношење трошкова посредовања и судског поравнања

Уколико се парница оконча судским поравнањем или поравнањем након успешне медијације, свака странка ће сама сносити своје трошкове, уколико се наравно не споразумеју и око тог питања. Трошкови који настају услед безуспешног покушаја склапања судског поравнања, као и трошкови посредовања које није успело, улазе у састав парничних трошкова.¹¹¹

7.2.4. Коначно сношење трошкова у посебним парничним поступцима

Посебна права о коначном сношењу парничних трошкова важе у неким посебним парничним поступцима (нпр. о накнади парничних трошкова насталих из породичних односа, суд водећи рачуна о правичности одлучује по слободној оцени).¹¹²

ГЛАВА 3

8. Ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова

Ослобађање од претходног сношења парничних трошкова представља процесну установу, којом је странкама омогућено да остваре једнако Уставом Републике Србије¹¹³ загарантовано право на правну заштиту.¹¹⁴ Странка има право, уколико према свом општем имовном стању није у стању да претходно сноси трошкове поступка, и може бити ослобођена одлуком суда.¹¹⁵ То представља тзв. сиромашко право. На овај начин даје се подстрек странкама слабог имовног стања да не одустају од заштите својих права. Суштина „сиромашког права“ јесте да се ови трошкови предујмљују из новчаних средстава суда, односно сноси их држава. Странка ће, уколико изгуби, коначно сносити трошкове.¹¹⁶

Према ЗПП-у, ослобађање од плаћања трошкова обухвата ослобађање од плаћања

¹¹⁰ *Ibid*

¹¹¹ *Ibid*

¹¹² *Ibid*

¹¹³ Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/06, 115/21, 16/22 (У даљем тексту Устав РС)

¹¹⁴ Члан 21. Устава РС

¹¹⁵ Члан 168. ст. 1. ЗПП

¹¹⁶ Станковић Г., Боранијашевић Г., *op. cit.*, стр. 297.

такси и полагање предујма за трошкове вештака, сведока и увиђаја.¹¹⁷ Приликом доношења одлуке о ослобађању суд цени све околности, а нарочито вредност предмета спора¹¹⁸, која је меродавна и приликом одређивања висине судске таксе која се плаћа.¹¹⁹

Ово право, признато је и физичким и правним лицима, како је прокламовано и Европском конвенцијом о људским правима и основним слободама¹²⁰.¹²¹ У страначкој улози се могу наћи нпр. удружења грађана са недовољно расположивим новачаним средствима, тако да би њима ускраћивањем овог права био онемогућен приступ суду. Ово право могу да користе и умешачи, као и страна лица¹²² и апатриди, уколико имају пребивалиште или боравиште на територији Републике Србије.¹²³

8.1. Врсте ослобађања

Сходно ЗПП-у, ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова може бити двојако: потпуно ослобађање, односно како је раније наведено у раду, ослобађање од плаћања таксе и полагања предујма за трошкове вештака, сведока и увиђаја и делимично ослобађање, односно ослобађање само од плаћања судске таксе.¹²⁴

8.1.1. Потпуно ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова

Потпуно ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова признаје се, како је већ наведено у раду, оним странкама које према свом имовном стању нису у могућности да плате трошкове. Странка која је потпуно ослобођена плаћања парничних трошкова, ослобођена је обавезе: плаћања судских такси, полагања предујма за трошкове сведока, вештака, увиђај и судских огласа, тј. трошкове извођења доказа, као и плаћања како

¹¹⁷ Члан 168., ст. 2 ЗПП

¹¹⁸ Члан 168., ст. 4 ЗПП

¹¹⁹ Познић Б., *ор. cit.*, стр. 369.

¹²⁰ Европска конвенција о људским правима и основним слободама, *Сл. лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – *испр.* и *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015, (у даљем тексту ЕКЉП)

¹²¹ Члан 6 ст. 1 ЕКЉП

¹²² Уколико постоји сумња о узајамности, препоруку даје ресорно Министарство правде.

¹²³ Станковић Г., Боранијашевић Г., *ор. cit.*, стр. 297.

¹²⁴ Члан 168 ЗПП

награде постављеном бесплатном пуномоћнику, тако и плаћања стварних издатака.¹²⁵

8.1.2. Делимично ослобађање од плаћања парничних трошкова

Осим ЗПП-а, ослобађање странке од претходног плаћања судских такси предвиђено је и Законом о судским таксама¹²⁶, где странка може бити ослобођена и по самом закону.¹²⁷ Према ЗСТ, одлуком суда, таксени обвезник се може ослободити од претходног плаћања судске таксе уколико би се тим чином угрозила социјална сигурност обвезника и његових чланова породице.¹²⁸ Уколико постоји дилема шта се под домаћинством таксеног обвезника подразумева, као и ко спада у круг издржаваних лица, законска одредба гласи да се под домаћинством подразумева заједница живота, привређивања и потрошње остварених прихода чланова домаћинства.¹²⁹ Такође, истим законом одређено је да у круг издржаваних лица спадају деца, усвојеници, деца, односно усвојеници који су на редовном школовању до 26. године живота, унуци, супружник и родитељи, односно усвојиоци.¹³⁰

На основу уверења надлежног органа, суд утврђује висину прихода таксеног обвезника, као и чланова његовог домаћинства.¹³¹ Када суд утврди из прибављених и достављених исправа имовно стање таксеног обвезника, суд доноси решење на основу своје тврдње да ли су испуњени услови за ослобађање.¹³²

8.2. Претпоставке за остваривање права на ослобађање

Законском регулативом, предвиђене су претпоставке за признавање „сиромашког права“, односно права на ослобођење од претходног плаћања парничних трошкова и оне

¹²⁵ Станковић Г., Боранијашевић Г., *ор. cit.*, стр. 297.

¹²⁶ Закон о судским таксама, „Сл. гласник РС“, бр. 28/94, 53/95, 16/97, 34/2001 – др. закон, 9/2002, 29/2004, 61/2005, 116/2008 – др. закон, 31/2009, 101/2011, 93/2012, 93/2014, 106/2015 и 95/2017 (У даљем тексту ЗСТ)

¹²⁷ Члан 9 ЗСТ

¹²⁸ Члан 10. ст. 1 ЗСТ

¹²⁹ Члан 10. ст. 3 ЗСТ

¹³⁰ Члан 10. ст. 4 ЗСТ

¹³¹ Члан 11. ЗСТ

¹³² Члан 14. ст. 1 ЗСТ

зависе од општег имовног стања странке и врсте ослобођења.¹³³ Законом није прописан критеријум за оцену имовног стања странке, као ни критеријум за процену могућности странке да сноси трошкове.¹³⁴

Услови за ослобођење од плаћања увек зависе од природе спора, вредности предмета спора и врсте, тако да су они релативни. Право странке да буде ослобођена плаћања није условљено тиме какве су могућности странке за успех у паници.¹³⁵

Како физичким, тако и правним лицима припада право на ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова, што проистиче из ЕКЈП.¹³⁶ Уколико је реч о физичким лицима, услово за признање права на ослобођење ће зависити од имовног стања како странке тако и његове породице, броја чланова породице, потреба странке и чланова породице и висине пореске стопе. Мора се ставити посебан акценат на то да ли је странка у могућности да сноси трошкове, али без причињавања штете по нужно издржавање себе и своје породице.¹³⁷

Суд ће у сваком конкретном случају испитивати да ли странка може, с обзиром на све околности, да поднесе издатке који настају поводом вођења парнице. Према вредности предмета спора издаци ће се приближно утврђивати, где се има у виду исход који је најнеповољнији, односно странкин губитак парнице у целости.¹³⁸

ГЛАВА 4

9. Историјско-правни аспект „сиромашког права“

„Сиромашко право“ је институт који је био предвиђен југословенским Законом о парничном поступку, с тим што је „врата више отварао“ сиромасима, за разлику од поступка по српском закону. Прво ћемо се осврнути на одредбе и решења српског Закона из 1865. године, да би се на бољи начин увидело да ли је југословенски законодавац

¹³³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 298.

¹³⁴ Јакшић А., *op. cit.*, стр. 614.

¹³⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 298.

¹³⁶ Члан 6. ст. 1 ЕКЈП

¹³⁷ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 298.

¹³⁸ *Ibid*

побољшао положај „сиромашне странке“.¹³⁹

9.1. Положај „сиромашне странке“ у парничном поступку Кнежевине Србије и Краљевине Србије

Сиромашко право, као правни институт, био је у складу са уставним начелом о равноправности пред законом свих грађана. Према речима једног европског правника, „ми смо дужни да сиротану пружимо судску помоћ, јер је правосуђе дуг, који држава има да сноси“.¹⁴⁰ Другачије речено, бесплатно правосуђе држава дугује сиротињи. Држава, вршећи ту дужност, задовољава раније наведену уставну одредбу, то јест да сви буду једнаки пред законом.¹⁴¹ Устави Кнежевине Србије и Краљевине Србије, су били конституисани према европским узорима, и у њима је било прокламовано да су „сви Срби једнаки пред законом“. Али, упркос тој прокламацији, нису сви били једнаки. Сиромашко право, уже је било дефинисано законом Кнежевине Србије, него европским законима, па је самим тим и правосуђе Србије мање било доступно сиромасима него у Европи. Наиме, сматрало се чак да у Кнежевини Србији постоји само систем уверења о сиромашком стању, али не и институт сиромашког права.¹⁴²

У Кнежевини и Краљевини Србији, сиромашне странке биле су ослобођене плаћања таксативно наведених тарифних ставки, док ни речи није било о ослобађању од плаћања других трошкова поступка.¹⁴³ Али, пропис да „правозаступник, по наређењу суда мора да бесплатно заступа парницу код суда, свакога лица, које би принело влашћу потврђено сведочанство убоженства“, био је садржан у Закону о адвокатима из 1865. године.¹⁴⁴ Међутим, како у парницама у Србији није постојао институт принудног заступништва, те се та привилегија која припада сиромашној странци по закону, ипак сводила само на фискалну олакшицу на папиру. Али, пошто су се у парничном поступку морали саслушати сведоци и остали, постављало се питање сношења тих трошкова.¹⁴⁵

¹³⁹ Гавриловић Б., *Законик о судском поступку у грађанским парницама из 1929.*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2021., стр. 91.

¹⁴⁰ Павловић Ђ., *Судска помоћ и сиротињско право*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1910., стр. 8.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Вељовић Р. М., *Сиромашко право*, Бранич, бр. 3, Београд, 1932., стр. 126.

¹⁴³ Кисел Ф., *Сиромашко право*, Правосуђе, Београд, 1933, стр. 248.

¹⁴⁴ Павловић Ђ., *op. cit.*, стр. 9.

¹⁴⁵ *Ibid.*, стр. 8.

Тако можемо закључити да, с обзиром да закон Кнежевине и Краљевине Србије није садржао институт сиромашког права, како смо раније у раду навели, на основу осталих прописа могао се донети закључак да су ти трошкови терет сиромашне странке.¹⁴⁶

Странка је добијала право на фискалне привилегије аутоматски, на основу уверења о сиромашком стању. Општинска власт није имала никакво дискреционо право, приликом одлучивања о уверењу о сиромашком праву, већ је поступала у складу са објективним критеријумом закона. Према томе, „само оним лицима која не плаћају више од 10 динара непосредног државног пореза, на годину без личног приреза“,¹⁴⁷ и кућним задругама које не плаћају више од 20 динара непосредног пореза, могло се издати уверење о сиромашком стању.¹⁴⁸ Према наведеном, наметало се питање „да ли постоји имовинска разлика и каква је она између лица која плаћају 19 или 20 динара пореза, која се сматрају сиромашнијим од оних који плаћају 21 или 22 динара пореза, који се нису сматрали сиромашнима и бивају лишени законског права“.¹⁴⁹ Али, то уверење о сиромашком стању, које је издавала општинска власт је, у одоносу на ревизију и судску оцену, било неприкосновено.¹⁵⁰ Дакле, према подацима из литературе, можемо закључити да је за судију ствар била комотнија и једноставнија, али је имао „везане руке“, па чак и када је био уверен да је лицу које се обраћа молбом учињена велика неправда.¹⁵¹

С обзиром на то да је било подложно застарелости, странка је морала да обнавља уверење о сиромашном стању.¹⁵² Према томе, уверење о сиромашном стању је важило годину дана од дана издавања, па је сиромашна странка на годину дана морала да прибави ново.¹⁵³

Иако се у европском праву на установу сиромашког права гледало као на „установу од општег социјалног значаја“, у српској парници је положај сиромашне странке врло оскудно привилегован.¹⁵⁴ Зато, 1915. године, Несторовић регулише у Нишкој основи

¹⁴⁶ Гавриловић Б., *op. cit.*, стр. 92.

¹⁴⁷ Верона А., Зуглиа С., *Законик о судском поступку у грађанским парницама (грађански парнични поступак) и Уводни закон с коментаром и судским рјешидбама*, Загреб, 1930., стр. 248.

¹⁴⁸ Пуља С., *Грађанско процесно право Краљевине Југославије*, Београд, 1936., стр. 472.

¹⁴⁹ Вељовић Р. М., *op. cit.*, стр. 128.

¹⁵⁰ *Ibid*, стр. 127.

¹⁵¹ Кисел Ф., *op. cit.*, стр. 247.

¹⁵² Вељовић Р. М., *op. cit.*, стр. 133.

¹⁵³ Кисел Ф., *op. cit.*, стр. 180.

¹⁵⁴ Вељовић Р. М., *op. cit.*, стр. 126.

сиромашко право, по угледу на аустријско процесно право, у којем је једна од водећих Клајнових идеја била да поступак учини што приступачнијим сиромашнима.¹⁵⁵ У односу на претходно решење, сиромашко право у Нишкој основи се разликовало како по форми, тако и по садржини. Садржина тада званог „сиротињског права“, какав је назив носила и седма глава Нишке основе, била је прописана параграфом 141. Према овом параграфу, када на основу свога имовног стања нема услова за вођење парнице, странка могла тражити да реши суд: 1) да се ослободи плаћања такси и других дажбина које изискује парница привремено; 2) да се ослободи од полагања дневница судијама, обезбеђења парничних трошкова; 3) да јој се, уколико је то потребно, постави јавни правозаступник по службеној дужности; 4) да се другом тачком прописани издаци, исплате из државне касе.¹⁵⁶ Такође, било је прописано, у циљу економичности, да ако се покаже потреба да се парничне радње за које је потребна сарадња јавног правозаступника, у току парнице, предузму код другог суда. У судски акт, којим се тражи извршење судске радње, се мора унети и захтев да се за заступника сиромашне стране постави јавни правозаступник из реона умољеног суда.¹⁵⁷ Међутим, урпкос признатом „сиротињском праву“, уколико би странка изгубила спор, није била ослобођена дужности да накнади трошкове противној странци. Укупан утисак јесте да се Нишком основом прописивао повољнији положај странке која је сиромашна, него што је то било у тада важећем законодавству Краљевине Србије.¹⁵⁸

Општинска власт је била надлежна за издавање уверења о сиромашком стању, док у признавању бенефиција према закону, сиромашној страни, суд није имао никакву улогу. Али, поступак за стицање сиротињског права, према Нишкој основи, знатно се разликовао од оног који је важио.¹⁵⁹ Уверење надлежне општинске власти, из кога се видело да је стање у коме се налази молилац сиромашко, служило је само као доказ на основу кога је суд даље одлучивао да ли ће да одобри сиромашко право. Молбу, у којој је морао да назначи парницу за коју тражи сиротињско право, као и уверење о имовном стању,

¹⁵⁵ Cappelletti, M., *Social and political aspects of civil procedure – reforms and trends in Western and Eastern Europe*, Michigan Law Review, vol. 69, no. 5, 1971, стр. 858.

https://www.jstor.org/stable/1287304?seq=9#metadata_info_tab_contents, приступљено: 30.07.2024.

¹⁵⁶ Параграф 141. Нишке основе.

¹⁵⁷ Параграф 144. Нишке основе.

¹⁵⁸ Гавриловић Б., *op. cit.*, стр. 93.

¹⁵⁹ *Ibid.*

молилац је „давао парничном суду, надлежном у првом степену, писмено или изјавом на протоколу“.¹⁶⁰ Али, „уколико домицил сиромашне стране није био у подручју парничног суда, онда је странка могла молбу за признање сиротињског права у протокол изјавити код најближег првостепеног суда, или срескога, односно градскога суда, који би је доставио надлежном суду“. Значи, према одредбама Нишке основе, о молби странке за признање сиротињског права, требало је да одлучује парнични суд, надлежан за конкретни случај у првом степену.¹⁶¹

У Нишкој основи, време трајања сиротињског права није било изричито регулисано, али је важила претпоставка да признато сиротињско право важи цео поступак за који је признато, уз обавезу странке да сваке године достави ново уверење о имовном стању.¹⁶² Уколико суд утврди да се стање променило на основу новог уверења, наложиће странки да накнади све трошкове по одређеном редоследу.¹⁶³

Институт сиромашког права у Нишкој основи је одговарао европском моделу истог. Али, пошто Нишка основа никада није ступила на снагу, у Краљевини Србији, сиромашне странке „нису имале широко отворена врата судница“, све док није донет ЗПП Југославије.¹⁶⁴

9.2. Сиромашко право у законодавству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Термин техничке природе „сиромашко право“ потиче из регулативе Законика о судском поступку у грађанским парницама за Краљевину СХС (1929). Овим законом, сиромашко право је установљено не као милосрђе, како је некада у историји било третирано, већ као право странке и посебан институт права. Наиме, сматра се да је сиромашко право као право странке у поступку, тековина Француске буржоаске револуције, која је постала симбол једнакости грађана пред законом. Термин „сиромашко право“ означавао је страначко право на ослобођење од претходног плаћања парничних трошкова, према законским условима и у законом прописаном поступку. Поступак у вези

¹⁶⁰ Параграф 143 Нишке основе.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Параграф 145 ст. 2 Нишке основе.

¹⁶³ Параграф 145 ст. 1 Нишке основе.

¹⁶⁴ Гавриловић Б., *op. cit.*, стр. 94.

са сиромашким правом, као и само сиромашко право, били су предвиђени законским одредбама параграфа 164-174.¹⁶⁵

Термин „сиромашко право“, који је касније употребљаван колоквијално као право на ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова, био је означавао као неадекватан као назив овог института права и критикован од стране аутора процесних литература.¹⁶⁶ Разлог оваквој константацији можемо наћи у чињеници да ово право може да се ускрати странци која је у тешком имовном стању, у случају парнице о спору мале вредности, и када је она, ипак у могућности да претходно сноси трошкове парничног поступка, с обзиром на вредност предмета спора.¹⁶⁷ Са друге стране, када се ради о поступцима у којима је велика вредност предмета спора и лица која нису слабог имовног стања неће бити у могућности да претходно сnose трошкове поступка.¹⁶⁸

9.3. Сиромашко право у законодавству Краљевине Југославије

Објављивањем Уводног закона за Законик о судском поступку у грађанским парницама, 30. јула 1930. године, на територији читаве Краљевине Југославије кренула је да се примењује глава о сиромашком праву.¹⁶⁹

Према југословенском парничном поступку, садржина сиромашког права је била знатно проширена у односу на претходно стање у Србији. Тако, прописано је било да сиромашна странка добија признавањем тог права у парници: 1) привремено ослобађање од плаћања такси и других дажбина насталих поводом парнице, 2) ослобођење од давања обезбеђења за трошкове парнице, 3) право да тражи, уколико је за вођење парнице прописано да странку треба да заступа адвокат, да се постави по службеној дужности, који ће привремено водити парницу бесплатно, 4) право да у спору у којем треба да поднесе тужбу суду ван места свог пребивалишта, а није прописано заступање адвокатом, дати своју тужбу у записник и тражити да се тај записник достави парничном суду, који ће јој

¹⁶⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *ор. cit.*, стр. 315.

¹⁶⁶ *Ibid*, стр. 316.

¹⁶⁷ Трива С., *Грађанско парнично процесно право, друго прерађено издање*, Народне новине, Загреб, 1972., стр. 386.

¹⁶⁸ Трива С., Дика М., *Грађанско парнично процесно право, седмо измењено и допуњено издање*, Народне новине, Загреб, 2004., стр. 474.

¹⁶⁹ Гавриловић Б., *ор. cit.*, стр. 94.

поставити бесплатног заступника, и 5) привремено ослобађање од плаћања дневница, путних трошкова итд. судских чиновника, сведока, вештака...¹⁷⁰ Ти трошкови ће се привремено исплатити из државних средстава, односно сиромашким правом се одобрава одлагање плаћања, али не и ослобађање од плаћања истих.¹⁷¹

Странка молбу у којој је садржана правна ствар за коју се тражи сиромашко право, подноси писмено код првостепеног парничног суда, или код среског суда у записник, на подручју места пребивалишта странке или сталног боравишта. Странка, уз молбу мора приложити уверење о имовинском стању, где су наведени приходи које странка остварује, лица издржавана од стране странке, као и „потврда“ да странка не може да намири судске трошкове.¹⁷² Дакле, према српском праву ово уверење је било конститутивни акт за стицање сиромашког права, док је у југословенском представљало само полазну тачку приликом одлучивања о сиромашком праву. Уредбом о издавању уверења, важио је пропис да странка што брже и једноставније добије уверење.¹⁷³

Према закону Југославије, суд није одлучивао о сиромашком праву на основу законског фиксiranог критеријума, за разлику од закона Краљевине Србије, чак напротив, одлучивао је према сопственом уверењу.¹⁷⁴

Са економске тачке гледишта, морало се водити рачуна приликом оцењивања околности о признавању сиромашког права и о томе какви су изгледи странке у победи у парници. Наиме, прописима немачког законодавства, приликом одобрења сиромашког права, водило се рачуна да ли се странка упушта у парницу „из обести или без изгледа на успех“.¹⁷⁵ У вези са тим, сматрало се да је корисно да се и судови и адвокати поштеде излишних парница.¹⁷⁶ Југословенски законодавац се приклонио аустријском решењу, чији је став да се странци ипак прихвати сиромашко право, иако је ушла у парницу из хира.¹⁷⁷

Према Југословенском закону о парничном поступку, за разлику од права Краљевине Србије где је уверење трајало годину дана па се морало поново потраживати, сиромашко право „није било орочено“, односно док год траје поступак трајало је и

¹⁷⁰ *Ibid*

¹⁷¹ Најман Г., *Коментар грађанског парничног поступка, прва књига*, Београд, 1935., стр. 440.

¹⁷² Гавриловић Б., *op. cit.*, стр. 95

¹⁷³ Вељовић Р. М., *op. cit.*, стр. 131

¹⁷⁴ Гавриловић Б., *op. cit.*, стр. 96

¹⁷⁵ Њаман Г., *op. cit.*, стр. 441.

¹⁷⁶ Павловић Ђ., *op. cit.*, стр. 7

¹⁷⁷ Горшић Ф., *Коментар грађанског парничног поступка, књига прва*, Београд, 1933., стр. 500.

сиромашко право.¹⁷⁸

9.4. Сиромашко право у законодавству Федеративне Народне Републике Југославије

У Закону о парничном поступку Федеративне Народне Републике Југославије (1956), законодавац одустаје од термина „сиромашко право“ и замењује га у законском тексту синтагмом „ослобађање од плаћања трошкова поступка“. Овакво поступање, поред осталог, било је мотивисано и мотивима идеологије, јер се сматрало да нема сиромашних у социјалистичком друштву.¹⁷⁹ Али, ни овај термин који се употребљава у наслову главе која се односи на овај правни институт, није био прецизан и адекватан, јер се могло из наслова погрешно закључити да се ради о коначном сношењу трошкова парнице. Како услови, тако и правила поступка по којима је право на признавање „сиромашког права“, односно сада право на ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова, били су предвиђени одредбама чланова 161-166 ЗПП-а из 1956. године.¹⁸⁰

Сви закони који су касније донети, користили су термин „ослобађање од плаћања парничних трошкова“, иако је у литератури трпео критике.¹⁸¹

ГЛАВА 5

10. Поступак за ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова

10.1. Покретање поступка

Поступак за ослобођење од претходног плаћања парничних трошкова се покреће страначким предлогом који је иницијална радња којом странка покреће овај поступак, који представља инцидентни адхезиони поступак. У предлогу је садржан захтев странке којим странка од суда захтева ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова. Предлог странка мора да образложи и приложи уз њега потребне доказе. По својој природи, захтев за ослобођење од претходног плаћања парничних трошкова, представља посебни

¹⁷⁸ Кисел Ф., *ор. cit*, стр. 180.

¹⁷⁹ Станковић Г., Боранијашевић В., *ор. cit*, стр. 316.

¹⁸⁰ *Ibid*

¹⁸¹ Палачковић Д., *Парнично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2004., стр 293.

правозаштитни захтев, као и посебан предмет поступка о коме се одлучује у адхезионом поступку.¹⁸²

Странка која захтева, најчешће у тужби истиче акцесорни захтев за ослобађање, тако да овакав поднесак, поред тужбе која је парнична радња, садржи и предлог за ослобађање од претходног плаћања. Тужилац, може и касније са међупредлогом за утврђење да кумулира предлог за ослобађање. Тужени може да истакне предлог за ослобађање да истакне у противтужби, као и одговору на тужбу којим оспорава тужиочев тужбени захтев. Такође, странка која жели да врши право на ослобођење, може предлог да истакне и кумулира у редовном или ванредном правном леку. Одлуку у том случају, пре него што пошаље списе на разматрање инстанционом суду, доноси првостепени суд.¹⁸³

Странка може да истакне захтев за ослобађање током целог поступка. У случају делимичног ослобађања од претходног плаћања судских такси, предлог странка може поднети суду све до правноснажног окончања поступка.¹⁸⁴ Предлог поднет након наступања праноснажности је неблаговремен и биће одбачен, а странка ће да изгуби право на ослобађање због невршења.¹⁸⁵

Предлог странке за ослобођење од претходног плаћања се увек подноси првостепеном суду. Странка је дужна да у предлогу наведе све чињенице које указују на то да није у стању да плати трошкове, према имовном стању и без угрожавања личних и потреба њене породице.¹⁸⁶ Странка која захтева ослобађање, дужна је да чињенице наведене у предлогу поткрепи доказима.¹⁸⁷

10.2. Одлучивање о захтеву за ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова

О захтеву за ослобођење од претходног плаћања трошкова странке, одлучује првостепени суд коме је поднет предлог странке која захтева ослобађање у некој парничној радњи, у којој је истакнут и захтев за ослобађање од претходног плаћања

¹⁸² Становић Г., Боранијашевић В., „Ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова“, Право између идеала и стварности, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2023., стр. 321.

¹⁸³ *Ibid*

¹⁸⁴ *Ibid*

¹⁸⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., „Грађанско процесно право“, Службени гласник, Београд, 2023. стр. 315.

¹⁸⁶ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit*, стр. 322.

¹⁸⁷ Члан 169. ст. 2 ЗПП

парничних трошкова. Задатак суда је врло деликатан, јер суд мора да утврди да ли су тачне информације којом странка образлаже свој предлог.¹⁸⁸ Суд може сходно ЗПП-у, уколико сматра потребним, да прибави податке, по службеној дужности, о имовном стању странке.¹⁸⁹

Странка прилаже уз предлог и уверење надлежног органа са подацима о имовном стању, којим доказује постојање околности због којих није у могућности да претходно сноси трошкове. Такво уверење странка прибавља од надлежног управног органа, и у њему су наведени подаци о приходима странке и чланова њене породице, порески подаци и подаци о општем имовном стању. Оваква уверења, могу издати Катастар непокретности, Пореска управа или неки други управни орган, према правилима Закона о општем управном поступку¹⁹⁰.¹⁹¹

Дефинисање појма „социјална сигурност“, односи се на материјалну и социјалну егзистенцију и обезбеђивање егзистенцијалног минимума (социјалног минимума) сваком човеку. Таква социјална сигурност подразумева задовољење биолошких потреба човека, испољених у виду исхране, обезбеђеног места становања, одевања, али и друштвеном егзистенцијом (школовањем, друштвеним животом итд.).¹⁹²

Код ове процесне установе, не мислимо на појам сиромаштва у свом изворном облику дефинисано као „оскудевање у материјалним добрима потребним за задовољење основних и најважнијих потреба појединца, породице или групе људи“.¹⁹³ Говоримо о тзв. „новом сиромаштву“, који означава прилике појединца или породице, када не могу да одрже ниво животног стандарда који су имали до тада, сигуран живот замењује неизвесност, а не видимо одлике традиционалног сиромаштва.¹⁹⁴ На основу спроведене анализе, сиромаштво можемо довести у везу са правом на ослобођење од претходног плаћања парничних трошкова, јер би ускраћење овог права могло довести парничну

¹⁸⁸ Станковић Г., Боранијашевић В., *ор. cit.*, стр. 322.

¹⁸⁹ Члан 169. ст. 3 ЗПП

¹⁹⁰ Закон о општем управном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2016, 95/2018, аутентично тумачење и 2/2023 – одлука УС (у даљем тексту ЗОУП)

¹⁹¹ Станковић Г., Боранијашевић В., *ор. cit.*, стр. 323.

¹⁹² Јашаревић С., *Социјална сигурност и социјална држава*, Зборник радова правног факултета у Новом Саду, 2009., стр. 153.

¹⁹³ Петровић И., Мацановић Н., *Сиромаштво-теоријске контроверзе и њихове импликације на социјални рад*, СВАРОГ, Бања Лука, 2019., стр. 150.

¹⁹⁴ Вилић Д., Нишић В., *Сиромаштво-друштвена појава (и процес) у глобалном друштву*, Филозофски факултет у Бања Луци, Бања Лука, 2015., стр. 3.

странку или чланове породице странке до ситуације да не могу да одрже ранији животни стандард и трајне несигурности у виду задовољења основних животних потреба.¹⁹⁵

Када суд пажљиво сагледа све околности и утврди чињенице, он одлучује о праву странке на ослобађање решењем. Уколико је страначки захтев наоснован, и буде утврђено да је странка у могућности да претходно сноси трошкове, суд ће решењем одбити захтев.¹⁹⁶ Ако суд утврди испуњење услова за усвајање страначког захтева за остваривањем права на ослобађање од претходног сношења трошкова, донеће решење и усвојити захтев странке. Решењем странка може бити ослобођена потпуно или делимично. Уколико је потпуно ослобођена, није у обавези да претходно сноси трошкове судских такси, али ни трошкове извођења доказа, награде и накнаде бесплатног заступника, како је и раније наведену у раду, према ЗПП.¹⁹⁷

Судско решење којим је одлучено о ослобађању странке претходног сношења парничних трошкова, јесте решење које се не може побијати посебном жалбом.¹⁹⁸ Оваква законска одлука јесте у складу са начелом ефикасности у поступку јер није омогућено одуговлачење поступка, али и начелом процесне економије. Према ЗПП-у, ако је странка у потпуности ослобођена трошкова, из судских средстава ће се исплатити предујам за трошкове сведока, вештака, увиђаја и издавања судских огласа, као и награда и стварни издаци бесплатног пуномоћника.¹⁹⁹

10.3. Право странке на бесплатног заступника

Странка која је од стране суда потпуно ослобођена претходног плаћања трошкова парничног поступка, такође, у оквиру бесплатне правне помоћи, има право на бесплатно заступање.²⁰⁰

У закону је технички погрешно одређен термин јер се говори о „бесплатном пуномоћнику“, а требало би „бесплатном правном заступнику“. У свим правним системима, разлика између термина заступник и пуномоћник јесте у основу овлашћења за

¹⁹⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 324.

¹⁹⁶ *Ibid*, стр. 325.

¹⁹⁷ *Ibid*

¹⁹⁸ Члан 169 ст. 4 ЗПП

¹⁹⁹ Члан 171 ЗПП

²⁰⁰ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 299.

заступање. Овлашћење за заступање, законски заступник изводи из закона, судског или акта другог државног органа, док је пуномоћник вољни заступник и своје овлашћење за заступање заснива на акту који потиче од властодавца, односно пуномоћју. Иако је именован из реда адвоката и има сва овлашћења адвоката као пуномоћника, „бесплатни пуномоћник“ није вољни заступник.²⁰¹ Према ЗПП-у, бесплатног пуномоћника именује и разрешава председник суда.²⁰² Странка нема никаквог утицаја на то ко ће је заступати, јер пуномоћника именује председник суда са списка адвоката, решењем.²⁰³

Странка, да би јој било признато право на бесплатног заступника од стране првостепеног суда, мора испунити следеће услове:

- да је потпуно ослобођена плаћања трошкова поступка,
- да је то нужно ради заштите права странке,
- да је странка тражила да јој се одреди заступник,
- да је ово право предвиђено посебним законом.²⁰⁴

Када је нужна заштита странаčkih права, оцењује суд, и она постоји не само принципом обавезног законског заступања, које је предвиђено законом, већ и рецимо када странка не станује у месту где је седиште суда, па су трошкови доласка велики, односно превазилазе економске могућности странке, када је странка неука итд.²⁰⁵ Као што је наведено раније, бесплатног пуномоћника именује председник суда, и он мора према ЗПП-у да донесе одлуку у року од 8 дана од дана подношења предлога, односно достављања жалбе другостепеном суду.²⁰⁶

Решење којим се поставља бесплатни заступника јесте управни акт који доноси судска управа, и њиме се одређује само личност бесплатног заступника. Председник суда поставља бесплатног заступника са списка адвоката, који је објављен на страници суда, а претходно достављен од стране надлежне адвокатске коморе.²⁰⁷ Парничној странци, законом није изричито одузета поступациона способност, иако јој је омогућено квалификовано заступање у поступку, тако да странка има право да и поред бесплатног

²⁰¹ *Ibid*

²⁰² Члан 170, ст. 4 ЗПП

²⁰³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 299.

²⁰⁴ Члан 170, ст. 1 ЗПП

²⁰⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 300.

²⁰⁶ Члан 170, ст. 2 ЗПП

²⁰⁷ Више о томе: Члан 81 ст. 1 ЗПП

пуномоћника даје изјаве и предузима диспозитивне парничне радње.²⁰⁸

Бесплатни пуномоћник се може разрешити на предлог странке, као и на сопствени захтев, из оправданих разлога.²⁰⁹ Тај оправдани разлог може бити нека од околности предвиђена Законом о адвокатури²¹⁰, а то су на пример да је већ заступао противника странке, да постоји сукоб интереса, да је заступник био судија у конкретној ствари и др.²¹¹

Бесплатни заступник има право на накнаду трошкова и награду, који се исплаћују из судских средстава, и они чине парничне трошкове.²¹²

10.4. Престанак „сиромашког права“

Решење донето од стране суда, о ослобађању од претходног плаћања парничних трошкова, може, уколико буду испуњени законом прописани услови испуњени, да буде у току поступка стављено ван снаге. Према ЗПП-у, то ће се догодити уколико суд утврди даје странка способна да сноси трошкове.²¹³ У закону се говори о „укидању“ решења, што је технички неисправно, јер суд који је донео решење, може само ставити ван снаге исто, али не и укинути га.²¹⁴

Суд може решење ставити ван снаге на предлог странке или по својој сопственој иницијативи, иако законом није изричито предвиђено на чију иницијативу може доћи до стављања ван снаге овог решења. Уколико посумња да је странка у могућности да сноси трошкове, суд ће да би утврдио чињенице које могу утицати на одлуку, спровести извиђање (нпр. да ослобођена странка поново донесе уверење о свом имовном стању). Уколико се опште имовно стање странке поправило, суд ће утврдити да плаћање парничних трошкова неће утицати на егзистенцију странке и чланова њене породице, и под тим условом суд ће одлучити о стављању ван снаге решења о ослобађању од плаћања трошкова. Наравно, постоје и други услови одређени ЗПП-ом о којима смо раније говорили, који морају бити испуњени да би суд ослободио странку од плаћања

²⁰⁸ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 300.

²⁰⁹ Члан 170, ст. 6 и ст. 7 ЗПП

²¹⁰ Закон о адвокатури, „Сл. гласник РС“, бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС (у даљем тексту ЗОА)

²¹¹ Члан 19 ЗОА

²¹² Члан 173 ст. 1 ЗПП

²¹³ Члан 173 ЗПП

²¹⁴ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 327.

трошкова.²¹⁵

Када суд одлучи да решење о ослобађању од плаћања парничних трошкова стави ван снаге, одлучиће и о томе да ли ће странка морати да надокнади и трошкове исплаћене из судских средстава којих је била такође ослобођена.²¹⁶ Овакво решење суда, представља извршну исправу на основу које ће бити покренут поступак извршења, на основу правила Закона о извршењу и обезбеђењу²¹⁷.²¹⁸ Ова одлука делује *ex tunc*, односно „од почетка“ и може се побијати посебном жалбом.²¹⁹

ГЛАВА 6

11. Накнада парничних трошкова

Када се оконча парница, као што је раније наведено у раду, према ЗПП-у, суд решењем одлучује ко коначно сноси трошкове, по правилу на захтев странке и без расправљања.²²⁰ Захтев за накнаду парничних трошкова је *sui generis*. Представља акцесоран, у односу на главни захтев, тако да све док се не оконча парница о главној ствари, о овом захтеву се не може одлучивати. Захтев за накнаду трошкова је искључиво регулисан процесним правилима и не треба га мешати са накнадом штете или обештећењем.²²¹

Суд је везан обимом захтева који истиче странка према начелу диспозиције. Наиме, уколико странка у првостепеном поступку тражи накнаду у мањем износу него што јој припада законом, у другостепеном поступку не може тражити разлику. Посматрано са аспекта тренутка до којег странка може истакнути захтев, разликује се случај где усмено расправљање о предмету спора претходи одлучивању о трошковима, и случај, где суд пре одлуке о трошковима не заказује главну расправу. У првом, странка која је титулар права

²¹⁵ Више о томе: Члан 168 ЗПП

²¹⁶ Члан 172 ЗПП

²¹⁷ Закон о извршењу и обезбеђењу, „Службени гласник РС“, бр. 106 од 21. децембра 2015, 106 од 28. децембра 2016 - Аутентично тумачење, 113 од 17. децембра 2017 - Аутентично тумачење, 54 од 26. јула 2019, 9 од 4. фебруара 2020 - Аутентично тумачење, 10 од 9. фебруара 2023 – др. закон (у даљем тексту ЗИО)

²¹⁸ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 328

²¹⁹ *Ibid*

²²⁰ Члан 163 ЗПП

²²¹ Јакшић А., *op. cit.*, стр. 609.

на накнаду парничних трошкова, мора пре него што се заврши рочиште на коме се расправљање закључује да захтева накнаду, или да на расправи наведе трошкове за које тражи накнаду.²²²

11.1.Остваривање захтева за накнаду трошкова

Страначко право на накнаду трошкова, остварује се у текућој парници, тако што странка захтева од суда накнаду сносених трошкова поводом и у току парнице. Оба парничара, уверена у свој успех у парници, истичу своје захтеве за накнаду трошкова.²²³

Странка је дужна да захтева накнаду трошкова благовремено, и према ЗПП-у, да у свом захтеву прецизно одреди врсту и висину трошкова за које тражи накнаду.²²⁴ Овом законском одредбом, настоји се да се дефинитивно прекине погрешна пракса када се потражују трошкови нпр. „по адвокатској тарифи“. Уколико је странка повукла тужбу, приговор против платног налога, правни лек или је донета пресуда без одржавања расправе, противник странке у парници има право да истакне захтев за накнаду трошкова у року од осам дана, од дана сазнања за радњу која представља повод за окончање парнице.²²⁵

Странка која истиче захтев за накнаду, мора опредељено навести све трошкове чију накнаду тражи, да специфицира свој захтев у погледу трошкова за претходно поднете страначке радње. Тзв. трошковником, односно пописом трошкова, детаљно се сви трошкови специфицирају, што знатно олакшава доношење судске одлуке о њима.²²⁶

11.2. Основни принципи расподеле

Основни принцип расподеле јесте принцип каузе, односно обавеза сношења трошкова у односу на успех у парници.²²⁷ Према томе, странка која изгуби парницу дужна

²²² Познић Б., *op. cit.*, стр. 350.

²²³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 294.

²²⁴ Члан 163 ст. 7 ЗПП

²²⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 294.

²²⁶ *Ibid*, стр. 295.

²²⁷ Јакшић А., *op. cit.*, стр. 609

је да противној странци накнади трошкове.²²⁸ Странка која је изгубила парницу, такође, може бити обавезана од стране суда, да сноси трошкове посупка у целости, уколико друга странка није успела само у незнатном делу својих захтева, под претпоставком да са тим делом нису настали неки посебни трошкови.²²⁹

По својој правној природи, обавеза на накнаду парничних трошкова представља законску облигацију. Ако је тужбени захтев тужиоца усвојен делимично, суд ће расподелити обавезу накнаде у односу на постигнути успех у парници. Према томе, можемо константовати да према ЗПП-у, свака странка сноси своје трошкове или једна накнађује противнику сразмерни део трошкова.²³⁰

Принцип каузе, односно успеха, не важи потпуно, већ се коригује принципом кривице. Према овом принципу, странка је у обавези да независно од успеха у спору, свом противнику накнади трошкове које је проузроковала својом кривицом, или случајем који се њој догодио.²³¹

Принцип кривице коригује принцип успеха у следећим случајевима:

- 1) када тужени не да повода за тужбу тужиоцу и када призна тужбени захтев у одговору на тужбу, припремном рочишту или главној расправи, пре него што се упустио у расправљање о главној ствари, односно меритум.²³²
- 2) када су трошкови настали због одлагања рочишта. Уколико странка која је уредно позвана оправдано изостане (болест, несрећа и слично), сноси трошкове који настају на том и поводом тог рочишта.²³³
- 3) уколико трошкови настају свесним одуговлачењем поступка. Странка може одуговлачити несавесним предузимањем неке парничне радње касније, а могла је то учинити и раније. То представља апсолутни појам одуговлачења.²³⁴
- 4) када је поднет предлог за враћање у пређашње стање. Трошкове настале у поступку поводом оваквог предлога, увек ће сносити странка која је поднела предлог.²³⁵

²²⁸ Члан 153 ст. 1 ЗПП

²²⁹ Члан 153 ст. 3 ЗПП

²³⁰ Члан 153 ст. 2 ЗПП

²³¹ Члан 155 ст. 1 ЗПП

²³² Члан 156 ЗПП

²³³ Јакшић А., *op. cit.*, стр. 610

²³⁴ *Ibid.*, стр. 611

трошкова које је проузроковао засупник. Ове трошкове сноси парнична странка, без обзира да ли је у парници однела победу или доживела неуспех, уколико је њен заступник допринео настанку каквих трошкова (нпр. неправилно састављање поднеска).²³⁶ Суд може у решењу одлучити да такав заступник директно накнади трошкове противној страни.²³⁷

11.3. Трошкови за које се не може тражити накнада

Странка има право да, само за трошкове који су били потребни за вођење парнице, тражи накнаду. Суд одлучује о којим трошковима је реч. Трошкове који су потребни за вођење парнице, треба сматрати нужним и неопходним издацима настали у вези вођења парнице.²³⁸

Суд ће, према ЗПП-у, о висини накнаде парничних трошкова одлучити решењем, које доноси без доказивања и расправе, процењујући све околности у конкретном случају.²³⁹ Адвокатски трошкови, као и награда за адвоката у парници, одмеравају се у складу са адвокатском тарифом.²⁴⁰ Према законским одредбама, и јавни тужилац има право на накнаду трошкова, али не и на награду.²⁴¹ Док јавни правобранилац има и право на награду у висини адвокатске награде која би припала адвокату у поступку.²⁴²

11.4. Посебна правила о расподели обавезе на накнаду парничних трошкова

Посебна правила о расподели обавезе накнаде трошкова парничног поступка важе за:

- 1) повлачење тужбе. У том случају тужилац има обавезу накнаде трошкова туженом.²⁴³
- 2) одустанак од правног лека. Наиме, странка која одустаје од правног лека, дужна је да противнику накнади трошкове настале поводом правног лека.²⁴⁴

²³⁵ *Ibid*

²³⁶ *Ibid*

²³⁷ Члан 155 ст. 2 ЗПП

²³⁸ Јакшић А., *op. cit*, стр. 612.

²³⁹ Члан 154 ст. 1 ЗПП

²⁴⁰ Члан 150 ст. 2 ЗПП

²⁴¹ Члан 161 ст. 1 ЗПП

²⁴² Члан 162 ЗПП

²⁴³ Члан 157 ст. 1 ЗПП

- 3) закључење судског поравнања. Свака странка ће сносити своје трошкове, осим уколико се странке међусобно не споразумеју око тог питања.²⁴⁵
- 4) излучну тужбу. Свака странка ће сносити своје трошкове, уколико је тужени (извршни поверилац) имао разлога да сматра да на пописаној ствари не постоје никаква права трећих лица.²⁴⁶
- 5) супарничаре. Од природе материјално-правног односа зависи расподела обавезе накнаде трошкова међу супарничарима. Уколико супарничари одговарају системом солидарне одговорности, исто тако одговарају и за накнаду трошкова парнице.²⁴⁷
- 6) јавног тужиоца. Сви трошкови јавног тужиоца падају на терет јавног тужилаштва, било да је учествовао као странка или као умешач.²⁴⁸

11.5. Одлучивање о трошковима у првостепеном поступку

Суд ће увек одлучити без усмене расправе о захтеву за накнаду парничних трошкова.²⁴⁹ Суд о трошковима увек одлучује решењем.²⁵⁰ Решењем, суд утврђује дужност странке која је процесноправне природе, и налаже јој да одређени новчани износ исплати парничном противнику.²⁵¹ По правилу, суд решење о накнади трошкова доноси, по правилу уз одлуку којом се завршава један поступак, односно у пресуди или у решењу.²⁵² Суд такође може донети одлуку о трошковима и одмах након настанка трошкова, али то само изузетно. Суд ће одмах донети решење о накнади трошкова радње странке, уколико нађе да странка треба на накнади те трошкове без обзира на исход парнице.²⁵³

У делимичној пресуди или међупресуди, суд може да донесе одлуку да ће о

²⁴⁴ Члан 157 ст. 2 ЗПП

²⁴⁵ Члан 158 ЗПП

²⁴⁶ Члан 159 ЗПП

²⁴⁷ Члан 160 ЗПП

²⁴⁸ Члан 161 ст. 2 ЗПП

²⁴⁹ Члан 163 ст. 1 ЗПП

²⁵⁰ Члан 163 ст. 4 ЗПП

²⁵¹ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 295.

²⁵² Члан 163 ст. 4 ЗПП

²⁵³ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 295.

трошковима одлучити уз коначну одлуку.²⁵⁴

Уколико се пресуда или решење усмено објављује од стране суда, суд може објавити и одлуку ко у погледу парничних трошкова има право, односно дужност, а касније да одмери износ накнаде, приликом израде пресуде коју треба да достави странкама.²⁵⁵

11.6. Правни лек

Судска одлука о трошковима парничног поступка, може да се побија жалбом на решење.²⁵⁶ Разликујемо три могућности:

- 1) уколико се истовремено напада и одлука о трошковима, али и мериторна одлука суда, одлука о трошковима ће се побијати жалбом против пресуде.²⁵⁷
- 2) уколико се побија само одлука суда о трошковима насталих у поступку, побија се жалбом против решења.²⁵⁸
- 3) уколико једна странка напада пресуду искључиво у погледу трошкова, а друга мериторну одлуку, другостепени суд ће одлучити о оба правна лека једном одлуком.²⁵⁹

11.7. Парнични трошкови у инстанционом поступку

Странка свој захтев за накнаду трошкова парничног, другостепеног поступка, истиче у правном леку, док не истекне рок за изјављивање истог. После закључења главне расправе, захтев за накнаду трошкова другостепеног поступка јесте једини нови правозаштитни захтев који се може истаћи. Противна странка жалиоца, свој захтев за накнаду трошкова другостепеног поступка може истаћи у одговору на жалбу.²⁶⁰

Уколико се у току поступка по жалби одржава другостепена усмена расправа,

²⁵⁴ Члан 164 ЗПП

²⁵⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 295.

²⁵⁶ Члан 166 ст. 1 ЗПП

²⁵⁷ Јакшић А., *op. cit.*, стр. 613.

²⁵⁸ *Ibid*

²⁵⁹ Члан 166 ст. 2 ЗПП

²⁶⁰ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 296.

парничне странке имају право да истакну своје захтеве за накнаду трошкова до заључења расправе пред другостепеним судом. Другостепени суд одлучује о накнади парничних трошкова у инстанционом поступку, зависно од резултата поступка.²⁶¹

Ако другостепени суд одбије или одбаци правни лек, дужан је да донесе одлуку о трошковима насталим поводом правног лека.²⁶² Уколико инстанциони суд, одлуку нижег суда укине и одбаци тужбу, одлучује о трошковима целог поступка.²⁶³ Та судска одлука је одлука којом се поступак завршава коначно и мора садржати и одлуку о дефинитивном сношењу парничних трошкова.²⁶⁴ Суд је дужан да одлучи о трошковима парнице и ако преиначи одлуку против које је поднет правни лек.²⁶⁵ Ако је странка која се жали делимично нападала одлуку и успела са жалбом тако што је у смислу жалбеног тражења суд преиначио одлуку, жалиоцу ће се досудити трошкови другостепеног поступка, у потпуности, а првостепено решење о трошковима се преиначује, зависно од успеха у главној ствари.²⁶⁶ Уколико другостепени суд укине одлуку ниже инстанце, и на поновно суђење врати предмет, уз одлуку о главној ствари ће одлучити о трошковима и првостепеног и другостепеног поступка.²⁶⁷ И када се одлука нижег суда само делимично укида, примениће се исто правило.²⁶⁸

ГЛАВА 7

12. Обезбеђење парничних трошкова

Cautio iudicatum solvi или акторска кауција, представља процесну установу која омогућује да се претходно обезбеде новчана средства за обезбеђење тужениковог захтева за накнаду парничних трошкова. Правила процесног права предвиђају могућност да се обезбеде трошкови парничног поступка, јер се може десити да тужени који је успео у парници буде у веома неповољном положају, уколико је тужилац странац или апатрид, односно лице без држављанства, нема имовину на територији Републике Србије одакле би

²⁶¹ *Ibid*

²⁶² Члан 165 ст. 1 ЗПП

²⁶³ Члан 165 ст. 2 ЗПП

²⁶⁴ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 296.

²⁶⁵ Члан 165 ст. 3 ЗПП

²⁶⁶ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 296.

²⁶⁷ Члан 165 ст. 3 ЗПП

²⁶⁸ Члан 165 ст. 4 ЗПП

се могла наплатити евентуална накнада.²⁶⁹

Право на обезбеђење парничних трошкова функционише на принципу залог. Тужени има право да тражи од суда да наложи тужиоцу да одређену новчану своту положи суду, као вид намирања будућих евентуалних трошкова туженог, који стиче заложно право.²⁷⁰

Регулативом Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља²⁷¹ регулисано је право на акторску кауцију, које има тужени и то само ако је тужилац страни држављанин (физичко или правно лице).²⁷² Сходно закону, тужени нема право на обезбеђење парничних трошкова: 1) ако у држави чији је тужилац држављанин српски држављанин нису дужни да дају кауцију; 2) ако тужилац ужива у Републици Србији право азила; 3) ако се тужбени захтев односи на потраживање тужиоца из његовог радног односа у Р. Србији; 4) ако су у питању брачни спорови, матернитетски, патернитетски или спорови о издржавању; 5) ако се ради о противтужби, меничној или чековној тужби.²⁷³

1980. године, потписана је Конвенција о олакшавању међународног приступа судовима у Хагу, коју је наша Народна скупштина ратификовала. Овом конвенцијом, предвиђено је ослобађање од плаћања акторске кауције за странке чије је пребивалиште у земљама потписницама.²⁷⁴

Акторска кауција се углавном даје у готовини, али одлуком суда може и у другим облицима (нпр. хартије од вредности).²⁷⁵

12.1. Захтев за обезбеђење парничних трошкова

Захтев за обезбеђење парничних трошкова представља тужеников самостални правозаштитни захтев који је посебан предмет парничног поступка. То је захтев који је упућен суду и од суда се тражи одређена одлука. Тужени овај захтев може ставити

²⁶⁹ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 302.

²⁷⁰ *Ibid*

²⁷¹ Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 43/82 и 72/82 - испр., „Сл. лист СРЈ“, бр. 46/96 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/2006 - др. закон (у даљем тексту ЗРСЗДЗ)

²⁷² Члан 82 ЗРСЗДЗ

²⁷³ Члан 83. ЗРСЗДЗ

²⁷⁴ Хашка конвенција о олакшавању међународног приступа судовима, „Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 4/88

²⁷⁵ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 302.

најкасније на припремном рочишту. Уколико припремно рочиште није одржано, на првом рочишту главне расправе, пре упуштања у расправљање. Ако је тужени касније сазнао да постоје услови под којима му се може признати обезбеђење, може и касније тражити полагање акторске кауције.²⁷⁶

Док год се не одржи инцидентни поступак поводом захтева за обезбеђење туженог који је тражио акторску кауцију, он не мора да се упусти у расправљање о главној ствари. Уколико буде усвојен његов захтев, има право да се уздржи од процесне активности све док кауција не буде положена од стране тужиоца.²⁷⁷

Суд доноси решење када усвоји захтев туженог које садржи: износ обезбеђења, рок полагања обезбеђења и упозорење о последицама које тужилац по закону трпи уколико не успуни своју обавезу.²⁷⁸ Полагање акторске кауције јесте дужност тужиоца која се не може остварити принудним путем. Ако у року не положи кауцију, сматра се да је тужба повучена.²⁷⁹

Уколико суд одбије захтев за обезбеђење трошкова, може да одлучи да се настави поступак и пре него што решење о одбијању постане правноснажно.²⁸⁰

²⁷⁶ *Ibid*, стр. 303.

²⁷⁷ *Ibid*

²⁷⁸ Члан 84. ЗРСЗДЗ

²⁷⁹ *Ibid*

²⁸⁰ *Ibid*

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ

13. ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПАРНИЦЕ

Тема анализе у овом делу рада, јесте анализа парничног поступка из економског аспекта. Парнични поступак, као и правосуђе генерално троше велике ресурсе који утичу на индивидуално и друштвено благостање, што представља значајан изазов за анализу тренутног стања и предлога за смањење ових трошкова. Главни циљ је примена принципа ефикасности у правном систему, што подразумева смањење трошкова и брже решавање спорова, уз мање ресурса. Ефикасност у правосудном систему позитивно утиче на друштвено благостање и побољшава ситуацију страна у спору. Србија тежи побољшању ефикасности правосудног система, што је и захтев Европске уније. Иако постоји активност у правцу остваривања овог циља, резултати још увек нису задовољавајући. Судски поступци и даље дуго трају и узрокују велике трошкове, чинећи правду недоступном многим чија су права угрожена.²⁸¹

Економска анализа парничног поступка, је једна од најразвијенијих области економске анализе права, а потекла је из САД-а. Оваква анализа правног института, проучава како се поступање странака у спору одражава на трошкове парнице и како се они могу смањити. Такође, анализира се зашто неки спорови завршавају парницом, а други порезом или поравнањем. Економска анализа покушава да разјасни који фактори и подстицаји мотивишу стране да изаберу један или други начин решавања спора. Основно питање на које се анализом настоји да одговорити јесте рационалност страна у спору. То значи да странке разумеју трошкове и ризике који долазе са покретањем парнице и да ће доносити одлуке које ће им донети највећу корист. Претпоставка рационалности значи да странке имају јасне и доследне преференције, да разумеју последице сваке одлуке и да ће се трудити да изаберу опцију која је најповољнија за њих.²⁸²

²⁸¹ Петровић Д., *Економска анализа парничног поступка, Економски сигнали*, 2019, стр. 66

²⁸² Беговић Б., Јовановић А., Лабус М., *Економија за правнике*. Правни факултет Универзитета у Београду. Београд, 2008, стр. 59

ГЛАВА 1

14. ЕКОНОМСКИ МОДЕЛ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА

14.1. Друштвени трошкови парничног поступка

Друштвени парнични трошкови јесу административни трошкови и трошкови грешака судија. Административни трошкови су трошкови ресурса, који се у поступку накнаде штете ангажују. Трошкови грешака судија утичу на подстицање починиоцима штете на одређено понашање, односно већи или мањи ниво пажње (у случају веће или ниже накнаде).²⁸³

Став професора Мојашевића јесте да, уколико се као инструмент примене материјалног права подразумеју правила процесног права, таква примена изискује разне трошкове као што су ангажовање суда, функционисање суда... Такви трошкови јесу административни трошкови. Такође, судије могу да погреше током утврђивања одговорних лица, одређивања одштете и слично... Такви трошкови су трошкови грешака судија.²⁸⁴

14.2. Минимизација друштвених трошкова парничног поступка

Посматрано са друштвеног аспекта, минимизација очекиваних друштвених трошкова парничног поступка јесте циљ који је пожељан. Односно, последице економске природе, које произилазе из процесно-правних правила којима се регулише парнични поступак, требало би да се огледају у минимизацији збира административних трошкова (АТ) и трошкова грешака (ТГ). Следећу једначину ћемо добити, уколико друштвене трошкове парнице означимо са DTP:²⁸⁵

$$\textit{min. DTP} = AT + TG$$

Али, поставља се питање, како можемо измерити друштвене трошкове парнице, с обзиром да су трошкови грешака, односно та компонента друштвених трошкова, тешко мерљиви. Административни трошкови, друга компонента друштвених трошкова, су лако

²⁸³ Николић Љ., Мојашевић А., *Економија за правнике*, Ниш 2016., стр. 194

²⁸⁴ Мојашевић А., *Економска анализа парничног поступка*, Ниш, 2019., стр. 34

²⁸⁵ Мојашевић А., *op. cit*, стр. 42

мерљиви и могу се експлицитно изразити у новцу, јер обухватају: трошкове преговора, трошкове предузимања парничних радњи, трошкове подизања тужби и др. Међутим, проблем су трошкови грешака, односно критеријум према коме би се они измерили. Сматра се, да је стандард перфекције, који подразумева да суд поседује перфектне информације приликом одлучивања, потребан за мерење ових трошкова. На пример, штета износи 10.000 и суд треба да одреди висину штете. Суд ће досудити висину штете, под претпоставком поседовања свих информација о правним и фактичким питањима, у износу од 10.000, чиме задовољава принцип интегралне (потпуне) накнаде штете. Уколико суд не поседује савршене информације, досуђена штета ће бити испод потпуне накнаде штете. Према томе, величину учињене судијске грешке, представља разлика између досуђење одштете и потпуне накнаде штете.²⁸⁶

14.3. Фактори који утичу на покретање парничног поступка

У даљој анализи парнице, покушаћемо да утврдимо који су то фактори који утичу на покретање парничног поступка. Полазећи од почетне претпоставке да су стране рационалне у спору и да оне свесне трошкова које изискује парнични поступак, постављамо питање зашто оне уопште улазе у парницу, зашто не прибегну неком другом начину решавања спора који би био бржи и јефтинији?²⁸⁷

Оштећени се одлучује да ли ће ући у парницу или не на основу тога да ли би очекивана вредност од парнице била већа од трошкова које она изискује, и то представља основни услов за покретање парнице, поред којег и још неки фактори утичу на ту одлуку.²⁸⁸

Главни фактори који утичу на одлуку о покретању парнице су: трошкови парнице, повреда права која доводи до парнице и очекивана вредност тужбеног захтева.²⁸⁹ Веома значајна је чињеница да трошкови често могу да надмаше очекивану вредност пресуде, и та чињеница може доста утицати на одлуку упуштања у парницу.²⁹⁰ Захтев за заштиту

²⁸⁶ *Ibid*, стр. 42-43

²⁸⁷ Петровић Д., *op. cit.*, стр. 6

²⁸⁸ *Ibid*, стр. 7

²⁸⁹ Cooter R., Ulen T., *Economics and Law*, New York, Pearson Addison Wesley, 2016, стр. 419

²⁹⁰ Shawell S., *Темељи економске анализе права*, МАТЕ, Загреб 2009, стр. 404

права такође представља основни мотив покретања парнице. Сви који су повредом или угрожавањем својих субјективних права претрпели неку штету, имају право да траже накнаду исте.²⁹¹ Даљом анализом фактора који утичу на доношење одлуке о покретању парнице, долазимо до трећег фактора, а то је очекивана вредност тужбеног захтева, односно корист, коју би тужилац могао да оствари својом тужбом. Реч очекивана је овде јер је парнични поступак јако неизвесан и не зна се ко ће на крају остварити своје право.²⁹² Интерес обе стране у спору јесте да однесе победу у истом, без обзира било то праведно или не.²⁹³

Велики утицај на одлуку о покретању поступка има и вредност предмета спора. Наиме, када расте износ који је предмет спора, а остали параметри остају исти, повећава се вероватноћа опредељивања за судско решавање спора. Поред вредности предмета спора, велики утицај има и висина трошкова која расте порастом вредности спора.²⁹⁴

ГЛАВА 2

15. Економски модели

У наредном делу рада, покушаћемо анализом да дамо одговор на питање зашто настаје парница, указујући на два основна модела којима се објашњава питање. То су модел оптимизма или различитих уверења о исходу и модел асиметричних информација.

15.1. Модел различитих уверења о исходу (модел оптимизма)

Модел оптимизма, или како се још назива различитих уверења о исходу парнице, представља једноставно објашњење узрока парнице. У овом моделу основна претпоставка је да странке приступају оптимистично спору. Уколико су странке веома уверене у победу, веома је мала могућност да се постигне споразум између спорних страна.

Било да је покренут поступак или је спор решен нагодбом, у оба случаја долази до

²⁹¹ Мојашевић А., *Економска анализа накнаде штете*, Београд 2009, стр. 46

²⁹² Петровић Д., *Економска анализа парничног поступка*, Економски сигнали, 2019., стр. 8

²⁹³ Robert C., Runinfeld L. D., *Economic analysis od Legal Disputes and Their Resolution*, 27 Journal of Economic Literature, 1989. стр.1073

²⁹⁴ Марчетић Д., Филиповић В., *Вредност предмета спора*, Legeartis, Прописи у пракси, 2017.

настанка трошкова. Код нагодбе, иако се не ангажују трећа лица, стране у спору троше своје време и ресурсе. На основу изложеног можемо закључити да, „ако је минимално прихватљив износ тужиоца мањи од максимално прихватљивог износа туженог, могуће је постићи обострано корисну нагодбу, и, ако су процене тужиоца и туженог о очекиваној пресуди индентичне, увек постоји могућност обострано корисне нагодбе.“²⁹⁵

Примењујући модел различитих уверења о исходу може се закључити да:

- уколико је разлика у уверењима већа, парница је вероватнија,
- такође је вероватнија уколико је исход очекиване пресуде већи,
- мање је вероватна парница са порастом трошкова парнице.

У моделу различитих уверења главни фактори који утичу на покретање парнице јесу различито уверење страна, вредност спора, трошкови парнице и склоност ризику тужиоца и туженог.²⁹⁶

15.2. Модел асиметричних информација

Проблем модела оптимизма, односно питање немогућности објашњења узрока различитог уверења страна, одговор даје модел асиметричних информација.

У овом моделу, на очекивани исход парнице утиче тип тужиоца. Вероватноћа победе у парници, уколико је тужилац поступао уз дужну пажњу, може бити велика, али може бити мала уколико је био немаран. Тужилац зна којој групи припада, самим тим зна и вероватноћу победе на основу које одређује вредност парнице. Уколико постоји асиметрија информација, тужени није у могућности да разликује типове тужилаца.“²⁹⁷

Према моделу асиметричних информација, парнице настају услед избора раздвајајуће стратегије. Стране нису истоветно информисане о стварима у вези са парницом.²⁹⁸

²⁹⁵ Беговић Б., Јовановић А., Радуловић Б., *Економска анализа права*, Београд, 2019., стр. 87

²⁹⁶ *Ibid*, стр. 88

²⁹⁷ *Ibid*, стр. 93

²⁹⁸ Петровић Д., *op. cit.*, стр. 8

ГЛАВА 3

16. Приватни и друштвени подстицаји за покретање поступка

У овом делу рада, бавићемо се анализом дивергенције приватних и друштвених подстицаја у вези са парничним трошковима. Прво ћемо објаснити појам дивергенције и утврђивање висине штете, као и друштвену оправданост трошења у парници. Затим, објаснићемо корективне методе за повећање или смањење трошкова парнице, односно примену корективне политике, затим ћемо истаћи податке емпиријских студија о дивергенцији приватних и друштвених трошкова парнице и користи од парнице. Објаснићемо какав утицај има дивергенција приватних и друштвених трошкова на ниво пажње починиоца штете, као и повезаност дивергенције трошкова и користи од поравнања.

16.1. Приватни и друштвени трошкови и користи од парнице

Посматрано генерално, свака странка у складу са рационалним понашањем, жели да се изложи трошковима у парници онолико, колико тим улагањем повећава шансу да добије парницу или у сопствену корист одреди карактер пресуде. Речено на економски начин, у парници странка ће трошити све док је очекивани новчани добитак у парници, на основу пресуде суда виши од трошкова странке у парници. Конкретније, свака странка предлаже одређене парничне радње, предузима парничне радње, односно предузима неке друге радње, разматрајући очекивану корист од сваке од њих. Судска одлука којом ће се окончати спор, јесте коначни циљ свих парничних радњи, што подстиче странку да рационално увиди корист од парнице, као и парничне трошкове.²⁹⁹

Премда све ово представља објашњење приватних подстицаја одласка на суђење, као и сношење парничних трошкова, сада ћемо објаснити дивергенцију приватних и друштвених трошкова у вези са парничним трошковима.³⁰⁰ У правно-економској литератури наведене су различите ситуације у којима срећемо постојање дивергенције, где

²⁹⁹ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 107

³⁰⁰ *Ibid*

је при том размотрена њихова друштвена вредност. Прво, постоји могућност да произвођач оштећене ствари, иако је стварно одговоран, избегне одговорност за накнаду штете. У том случају, парнични трошкови произвођача генеришу друштвени губитак, тако да слабе подстицаји за превенцију тог произвођача. Једноставније речено, трошкови које је утрошио тужени доводе до негативног исхода, односно слабљења превенције, што доводи до друштвеног губитка. Али, иако парнични трошкови генеришу друштвени губитак, ипак имају приватну корист за туженог, односно, улагање ресурса у парницу није било бескорисно, јер је њиховим улагањем избегао одговорност накнаде штете. Имајући све у виду, можемо константовати да овде постоји очигледно разилажење приватних и друштвених подстицаја везаних за сношење парничних трошкова.³⁰¹

Будући да једна странка у парници не узима у обзир парничне трошкове које сноси друга, супротстављена странка, долази до дивергенције у вези са трошковима парничног поступка. Речено на једноставнији начин, једна странка се води искључиво својим сопственим интересом, како и предузима парничне радње, не водећи рачуна о штетном утицају тих радњи на интересе друге странке, као и на ефекте које оне предузимају. Тако настаје приватно-друштвена дивергенција у вези са трошковима парнице. Рецимо, тужени може бити подстакнут да предложи извођење доказа сведочењем, тако што тужилац предложи извођење доказа сведочењем, што значи да индиректно настају и трошкови друге стране. Посматрано из друштвеног угла, занемаривање парничних трошкова друге стране, доводи до подстицања превисоког трошења у парници.³⁰²

Такође, суд мора некада непотребно да се упусти у разматрање одређених странаčkih предлога, тако да са друштвеног аспекта и губитак времена судије представља сувишан трошак. Посматрано са друге стране, ако у обзир узмемо чињеницу занемаривања превентивних ефеката у парници од стране странака, може се поставити питање супротно од претходног, односно питање недовољног трошења у парници. Значи, иако је друштвено оправдано странаčko трошење више новца у парници, странке то због превенције не чине, јер их просто не интересује питање превенције.³⁰³

³⁰¹ Shavell S., *op. cit.*, 2009, стр. 413–415

³⁰² Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 108

³⁰³ *Ibid*

16.2. Корективна политика у вези с парничним трошковима

Прво питање којим ћемо се бавити у овом делу рада јесте, које су то методе којима се може смањити трошење новчаних средстава у парници? У правно-економској литератури наведено је неколико начина. Први начин представља повишење судске таксе за подизање тужбе. Ако се судске таксе повисе, подстицаји за подизање тужби слабе, самим тим и покретање поступка као и вођење парнице, тако да је очигледна уштеда трошкова у том случају. Међутим, судска заштита се тако чини мање доступном или недоступном свима који не могу да плате високе таксе. Затим, може се применити и метод ограничења предузимања одређених парничних радњи, о којем је и раније било речи. На пример, може се ограничити број вештака, сведока, предложених од стране странака, за извођење доказа. Такође и време потребно за извођење доказа се може скратити, као и дужина поднесака које странке прилажу... Наиме, раније је већ поменута могућност замене правила о утврђивању висине штете у парници, другим правилом, које се базира на износима одштете за поједине врсте штета, који су унапред утврђени. Изменом правила, могла би се постићи знатна уштеда трошкова парнице, који би се у супротном утрошили на појединачно извођење доказа странака у вези висине штете. Уштеда парничних трошкова је извесна, с обзиром да увођење овог правила не би утицало негативно на подстицаје за ефикасну пажњу будућних починиоца штета.³⁰⁴

Друго питање на које се мора обратити пажња, јесте друштвено оправдано повећање трошења средстава у парници. Метод који би послужио томе била би субвенција државе за одређене врсте тужби, као и поступака. Повећан ниво трошења у парници, могу анулирати и одређене врсте новчаних награда од стране државе, када је то неопходно. Рецимо, са економског аспекта, уколико би тужиоци би били у већој мери подстакнути да воде парнице, ако би очекивали већу одштету, као крајњи исход парнице.³⁰⁵

Иако државно ограничавање трошења средстава у парници делује једноставно, ипак постоји свима познат проблем, односно недостатак знања и информација када је у питању корективна политика. Наиме, судија као државни експонент, не може да зна да ли ће пресуђена накнада штете, за сваки појединачни случај, утицати на превенцију. Пошто

³⁰⁴ Steven S., *The Fundamental Divergence Between the Private and the Social Motive to Use the Legal System*, *Journal of Legal Studies*, Vol. 26, 1997., стр. 611

³⁰⁵ Мојашевић А., *op. cit.* стр. 114

постоји нужна повезаност трошења новчаних средстава у парници и превенције будућих непожељних понашања, није једноставно одлучити када који метод смањења трошкова, треба да се примени. Рецимо, како смо раније навели, са превенцијом је повезано тачно утврђивање висине штете и насталих трошкова. Премда судија не зна у сваком поједином случају, да ли потенцијални починиоци штете, могу да предвиде висину штете на основу расположивих информација, долазимо до примене корективних метода како би се отклонили или елиминисали трошкови генерисани тачним утврђењем висине штете.³⁰⁶

Све наведено сугерише да судија не може да зна, будући да не поседује информаије које има потенцијални починилац штете, да ли утврђивање тачног износа штете утиче на превентивно понашање потенцијалног починиоца. Употреба корективних метода, којима би се смањили трошкови због претераног извођења доказа који потврђују висину штете, може имати негативан утицај на ефикасну пажњу. Одатле, последица корективне политике може бити уштеда трошкова, те има друштвену оправданост, са једне стране, док са друге стране, у виду смањене превенције може да генерише друштвени губитак.³⁰⁷

16.3. Утврђивање висине штете и друштвена оправданост трошења у парници

И када је реч о тачној процени висине штете, поставља се питање друштвене оправданости трошења. Наиме, у парници ће тужилац да понуди доказе, који би били гарант његове тврдње о висини штете, док ће тужени оповргавати тврдње тужиоца понудом супротних доказа. Целокупно доказивање, и тужиоца и туженог кошта и странке морају да уложе значајна средства. Уколико пођемо од претпоставке рационалности, „странке ће потрошити додатни динар у парници (гранични трошак) уколико очекују да ће променити износ очекиване одштете за више од једног динара у сопствену корист (гранична корист)“.³⁰⁸

Поставља се питање друштвене оправданости раније поменутог улагања у парници, уколико се у обзир узме превенција будућих штета, односно да ли ће трошење које је усмерено на тачно утврђивање висине штете, стварно допринети стварању подстицаја за ефикасну пажњу од стране потенцијалних починилаца штете. Тачна процена висине штете

³⁰⁶ *Ibid*, стр. 115

³⁰⁷ *Ibid*

³⁰⁸ Kaplow L., Shavell S., *Accuracy in the Assesment of Damages*, *Journal of Law and Economics*, Vol. 39, 1996, стр. 191–210

не може утицати на понашање потенцијалног починиоца штете, будући да он није у могућности да тачно процени врсту и висину штете коју може да проузрокује. На пример, возач аутомобила током вожње не може да процени висину потенцијалне штете која може настати. Уколико би могао прецизно да предвиди штету, био би пажљив у тој мери да би неутралисао настанак, или макар смањио висину штете. Углавном није тако, те се претпоставља да он зна само просечну висину штете која би могла бити проузрокована, не постоји друштвено оправдање за тачно утврђивање штете у парници. На пример, просечна штета коју може узроковати 100.000 динара, возач ће поступати исто као када би суд утврдио тачну висину штете (рецимо 150.000). Одговорност која је очекивана за накнаду штете возача ће бити 100.000, према просечној штети, и тачно уврђење штете ништа неће променити у његовом понашању у погледу веће безбедности, јер возач не може да предвиди тачан износ штете. Понашање потенцијалних починиоца које је друштвено прихватљиво, јесте да стекну пре догађаја (*ex ante*) одређена знања о штети, јер у складу са повећаном безбедности могу да избегну штету, а самим тим и одштету. Прихватљиво је јер ниво пажње одражава висину и врсту штете.³⁰⁹

У парници међутим, подстицаји странака који воде ка изношењу чињеница везаних за висину и врсту штете, могу да буду изнад друштвеног оптимума. На пример, уколико се разлика за 10.000 динара процењена висина штете у парници, обе странке ће потрошити по 10.000 динара ради изједначења утврђеног износа са стварним износом. Тужени ће уложити средства уколико је процењени износ штете за 10.000 изнад стварног износа, док ће тужилац уложити ако је за 10.000 процењени износ штете испод стварног износа. Међутим, друштвена оправданост трошења средстава ради утврђивања тачне висине штете, мери се према подстицајима за безбедност који се могу обезбедити трошењем новчаног износа мењег од 10.000 динара. У примеру који смо навели, када доноси одлуку о предузимању мера пажње, возач не може предвидети тачну висину штете, из чега следи да улагање средстава како би се исправила грешка у утврђивању висине штете, у погледу пажње возача неће да створи ефикасне подстицаје. Другачије речено, пажња којом поступа потенцијални починилац штете, биће иста каква је била и пре утврђивања висине саме штете. Можемо закључити да друштвени губитак генерише трошење у парници, ради

³⁰⁹ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 110.

тачног утврђивања висине штете.³¹⁰

Питање које се поставља из праксе је, како то судије могу да ограниче трошење ресурса у парници? У литератури економске анализе права, наводи се постојање два начина. Први јесте да „судија ограничи предизимање одређених парничних радњи странака усмерених на тачно утврђивање висине штете“. На пример, судија може да на разуман ниво сведе број вештачења у једној парници. Други начин јесте, да се постојеће правило о утврђивању висине штете у парници замени, другачијим, на унапред утврђеним износима одштета базираним другим правилом.³¹¹ Код оба начина смањења трошења у парници, мора се обратити пажња на чињеницу да потенцијални починилац штете, *ex ante*, углавном има мање тачне информације о потенцијално насталој штети, у односу на информације које поседује судија касније у парници, односно када је штета већ настала. У том случају, свако ограничавање предузимања парничних радњи, мора обухватити и то какав квалитет информације поседује починилац штете. Односно, све ове новине у сврху снижења парничних трошкова, под оваквим претпостављеним квалитетом информација, не би искривило подстицаје за ефикасну пажњу. Са друге стране, постоји такође могућност да починилац штете поседује тачније информације у односу на *ex post* информације судија. Под оваквом претпоставком, могло би да дође до искривљења подстицаја за ефикасну пажњу и безбедност. То даље наговештава, да потенцијални починилац штете, према својим информацијама некада може да предвиди висину штете, тако да би утврђивање тачног износа штете, могло знатно да ојача подстицање ефикасне пажње. То можемо уочити на примеру када извођач радова, одлагањем истих начини штету. Тада он има, у односу на судију тачније информације о томе колика би штета настала одлагањем радова. Тада би тачно утврђење висине штете, могло да створи ефикасније подстицаје, као вид спречавања будућих одлагања, у односу на унапред утврђени износ одштете према просечној штети. Уколико поседује боље информације од судије колику штету може проузроковати, и уколико је у парници утврђен тачни износ настале штете, извођач радова, премда очекује одштету за потпуну, а не за просечну штету, биће додатно обазрив. Трошкови ради утврђивања тачног износа штете, појачавају

³¹⁰ *Ibid*, стр. 111.

³¹¹ Kaplow L., Shavell S, *op. cit*, стр. 201-204

превенцију и имају економско оправдање.³¹²

Такође, и питање компензације оштећеног у вези је са неопходношћу смањења трошења у парници. Поставља се питање да ли ће ограничено предузимање парничних радњи странака да наруши принцип потпуне накнаде штете, која је у корист оштећеног? Нетачно утврђивање штете у парници, уколико оштећени има аверзију према ризику, или није осигуран, ствара друштвени губитак. Оштећена лица, могу прекомерно да троше у парници, премда су снажно подстакнути на тачно и прецизно утврђење штете.³¹³ Такође, под истим условом да имају аверзију према ризику, у присуству осигурања оштећених, смањује се друштвени значај компензације оштећених у поступку.³¹⁴

16.4. Подаци емпиријских студија о дивергенцији приватних и друштвених парничних трошкова

Премда тужилац не узима у обзир трошкове које држава има у вези са парницом, као ни парничне трошкове туженог, у вези са тим, у Америци 1985. године, забележени су следећи подаци у споровима који су настали поводом ауто незгода: „парнични трошкови тужилаца чинили су 24%, односно њихово утрошено време 2% од укупних трошкова; новчана вредност накнада штете износила је 52% од укупних трошкова; парнични трошкови тужених износили су 13%, односно њихово утрошено време 6% од укупних трошкова; трошкови тужбених захтева 3% од укупних трошкова; и трошкови правосуђа 2% од укупних трошкова. Из ових података види се да парнични трошкови тужилаца чине преко 50% свих трошкова у вези и поводом парнице. Са друге стране, у споровима због мана производа и несавесног лечења, удео парничних трошкова тужилаца у укупним трошковима, у истом периоду, износио је нешто мало преко 40%“.³¹⁵ У споровима насталих поводом штета изазваних азбестом, овај проценат је још већи. У пракси, ови подаци указују да скоро половину укупних парничних трошкова тужиоци не калкулишу. На основу ових података, дивергенција приватних и друштвених трошкова је

³¹² Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 112.

³¹³ Kaplow L., *Optimal Insurance Contracts When Establishing the Amount of Losses is Costly*, *Geneva Papers on Risk & Insurance – Theory*, Vol. 19, No. 2, December 1994, стр. 139–152

³¹⁴ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 112-113

³¹⁵ Hensler D. R., Vaiana E. M., Kakalik S. J., Peterson A. M., *Trends in Tort Litigation: the Story Behind the Statistics*, *Rand - the Institute for Civile Justice*, R-3583 -ICJ, 1987, стр. 25–29.

очигледна.³¹⁶

Студија из 1986. године, потврђује податке прве, из 1985. Спорови покренути поводом ауто незгода, генеришу око 50% од укупног износа свих исплаћених накнада штете и чине половину спорова пред америчким општенадлежним судом. Наиме, „од 15,1% свих исплаћених накнада штете, 6,9% отпада на накнаду штете у споровима због аутомобилских несрећа (8,2% отпада на све остале спорове). Такође, од укупних парничних трошкова у износу од 17,3% у свим споровима, 6,3% односи се на спорове због ауто-несрећа (11% на остале спорове)“. Али, и поред великог броја несрећа аутомобилима, као и парницама насталим тим поводом, у Америци, закони којима је регулисана ова материја су углавном остали непромењени. Управо, због великог броја парница и непромењених закона, у начину решавања ових спорова може се уочити одређена стабилност. Можемо уочити тенденцију решавања оваквих спорова употребом алтернативних метода за решавање спорова, првенствено арбитражом, затим и склапањем поравнања међу учесницима ауто спорова.³¹⁷ Евидентна је скромност превентивних ефеката на будуће ауто несреће, тако да се поставља питање који је узрок снижене превенције? Свакако, осигурање од одговорности доводи до смањења превентивних ефеката (тзв. морални хазард), с једне стране, док је с друге стране познато да телесне повреде у ауто несрећама могу бити озбиљне, па појединци повећавају опрезност у вожњи. Тако, ова два фактора указују на ниске превентивне ефекте парнице на будуће несреће.³¹⁸

Због уштете трошкова, испитује се могућност увођења другачијег система, где не би долазило до утврђивања одговорности починиоца штете, али би постојало обавезно осигурање. То би био тзв. „no-fault system“. Друге студије пак указују да би уколико се уведе алтернативни систем, систем без кривице, дошло до повећања стопе несрећа аутомобилом. Превентивни ефекти парнице поводом аутомобилских несрећа су ниског домета, и то је неспорно, што значи да је друштвена корист од подизања тужбе ниска, иако се студије разилазе око ефикасности система у погледу безбедности.³¹⁹

³¹⁶ *Ibid*

³¹⁷ Kakalik S. J., Paces M., N., *Costs and Compensation Paid in Tort Litigation*, Rand - the Institute for Civile Justice, R-3391-ICJ, 1986, стр. 10,11,12

³¹⁸ Shavell S., *op. cit.*, стр. 589.

³¹⁹ Dewees D., Duff D., Trebilcock M., *Exploring the Domain of Accident Law: Taking the Facts Seriously*, Oxford University Press, New York, 1996, стр. 22–26

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ

ПРОШИРЕНИ ЕКОНОМСКИ МОДЕЛ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА

ГЛАВА 1

17. Алокација парничних трошкова

Према америчком правилу о алокацији парничних трошкова, свака страна сноси своје трошкове, док по европском, страна која је поражена у парници је дужна да поред својих, измири и трошкове друге стране.³²⁰ Ако претпоставимо да се користи америчко правило, тужилац је спреман да покрене парнични поступак ако су његови парнични трошкови мањи од очекиване вредности пресуде. Али, ако бисмо применили европско правило, парнични поступак ће се покренути уколико су укупни трошкови парнице, тј. трошкови обе стране, нижи од очекиване вредности парнице.³²¹

Значи, применом европског правила, већа је вероватноћа да ће тужилац покренути парнични поступак, онда када је његова вероватноћа одношења победе у поступку већа. Разлог оваквог лакшег упуштања у парницу јесте то што, као што смо претходно навели, код европског правила, губитник сноси све трошкове поступка. Уколико је тужиочева шанса за остваривањем победе у парници мања, европско правило обесхрабрује тужиоца да се упусти у парницу, за разлику од америчког правила.³²²

17.2. Покретање поступка и алокација парничних трошкова (ефекти америчког и енглеског правила)

Анализу можемо започети применом америчког правила и користити нумеричке примере како бисмо лакше разумели одлуке о покретању поступка и избору између суђења или поравнања. Основна претпоставка у овом моделу је да су странке неутралне према ризику. То значи да странке не разматрају могућност ризика као фактор који ће утицати на њихову одлуку о томе да ли ће ићи на суђење или ће се договорити о

³²⁰ Петровић Д., *Економска анализа накнаде нематеријалне штете у парничном поступку*, докторска дисертација, Ниш, 2019, стр. 132.

³²¹ *Ibid*, стр. 133.

³²² *Ibid*, стр. 134.

поравнању.³²³

Прво се разматра одлука тужиоца да покрене поступак. Полазна тачка у анализи је да тужилац може покренути поступак бесплатно, односно да ће једини значајни трошкови бити они који се односе на суђење. При доношењу одлуке да ли да покрене поступак, тужилац ће се водити проценом да ли је спреман да иде на суђење. Ако јесте, одлучиће се да покрене парнични поступак и настави са вођењем парнице.³²⁴

Спремност тужиоца да одлучи да ли ће ићи на суђење и водити парницу зависи од више фактора. То су: процена вероватноће победе на суђењу, очекивана вредност пресуде, висина парничних трошкова и, најважније, начин расподеле тих трошкова. Када тужилац донесе одлуку да покрене поступак, претпоставља се да ће обе стране, ако постоји одређени износ новца који може помирити њихове интересе, закључити уговор о поравнању. Поравнање и судски поступак се разматрају само са финансијског аспекта, што значи да су обе стране заинтересоване искључиво за новчану накнаду која би могла да буде добијена из пресуде или као износ поравнања. Тужилац ће покренути парнични поступак ако очекује да ће вредност пресуде бити већа или једнака трошковима који би настали током парнице, претпостављајући да важи америчко правило.³²⁵

Под претпоставком важења енглеског правила, тужилац ће покренути парнични поступак ако очекује да ће вредност пресуде бити већа или једнака његовим очекиваним парничним трошковима. Ово се односи и на ситуацију када ће очекивана вредност пресуде бити већа или једнака укупним парничним трошковима који су помножени са проценом вероватноће да ће изгубити на суђењу.³²⁶

17.3. Учесталост поступка и алокација парничних трошкова

Под претпоставком важења енглеског правила о алокацији парничних трошкова, очекивани парнични трошкови тужиоца су нижи. Тужилац ће размотрити и могућност да не плати никакве трошкове, уколико би победио у парници. Али, под претпоставком важења америчког правила, тужилац сигурно плаћа сопствене трошкове, без обзира на

³²³ *Ibid*, стр. 119

³²⁴ *Ibid*

³²⁵ *Ibid*, стр. 120

³²⁶ *Ibid*

победу или губитак у парници. Наведено указује на то да ће рационални тужиоци у знатно већој мери покретати парнични поступак под претпоставком енглеског правила (поступци би били учесталији). Овакав закључак у погледу учесталости покретања парнице се може променити уколико се промени и претпоставка у погледу вероватноће победе. Уколико је ниска вероватноћа победе, учесталост покретања поступка је већа уколико примењујемо америчко правило о алокацији. Уколико је висока вероватноћа победе, у случају важења европског правила, учесталост покретања поступка ће бити виша.³²⁷

17.4. Практичне импликације модела алокације парничних трошкова

Питање које се поставља јесте какве су то практичне импликације претходног модела, односно, да ли се одређене последице практичне вредности могу предвидети на основу налаза економског модела алокације трошкова парнице? На ово питање се најбоље може одговорити кроз пример саобраћајних несрећа. Претпоставка је да су парнични трошкови тужиоца и туженог приближно једнаки, док је тужилац неутралан према ризику. Даље, претпостављамо да је велика вероватноћа победе стране која је оштећена у саобраћајној несрећи. На основу овако постављене претпоставке о висини вероватноће победе, очекивање је да ће број парница порасти у сличним споровима. Као што је утврђено, у случају када је вероватноћа победе испод критичне тачке у парници у корист тужиоца, под претпоставком америчког правила учесталост поступка биће виша, а када је вероватноћа изнад критичке тачке, под претпоставком енглеског правила, учесталост бити виша.³²⁸

С обзиром да се у овом примеру ради о вероватноћи изнад критичне, односно висока је вероватноћа победе у парници, следи да ће под претпоставком енглеског правила парнични поступак бити пожељнији него под важењем америчког правила.³²⁹

Када бисмо у претходном примеру променили само једну претпоставку, везану за однос тужиоца према ризику, закључак би био другачији, уколико тужилац има аверзију према ризику. У случају енглеског правила, на смањење тенденције пораста учесталости

³²⁷ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 117.

³²⁸ Shavell S., *Suit, Settlement and Trial: A Theoretical Analysis under Alternative Methods for the Allocation of Legal Costs*, Journal of Legal Studies, Vol. 11, 1982., стр. 69

³²⁹ *Ibid*

покретања поступака, утиче постојање тужиоца који има аверзију према ризику. Да ли ће се тужилац окренути поравнању услед ризика и смањити вероватноћу покретања поступка, зависи од конкретног случаја и практично је питање.³³⁰

С друге стране, сигурно би се могло очекивати опадање броја поступака, услед претпоставке да тужилац има аверзију према ризику, као и ниску вероватноћу победе у парници. У случају саобраћајних несрећа, велику улогу игра осигурање. Уколико би постојала претпоставка да је тужени осигуран од ауто-одговорности, повећање или смањење учесталости парничења добије сасвим другачије карактеристике. Осигуравач оштећеног, или сам оштећени могу да наплате штету од осигуравача починиоца штете. По питању покретања поступка, због присуства осигурања од ауто-одговорности, закључујемо да је претпоставка неутралности према ризику адекватнија од претпоставке аверзије према ризику. Тиме се само потврђује да осигурање смањује тенденцију повећања броја поступака, под претпоставком важења европског правила, у случају постојање тужиоца чија је вероватноћа победе у парници висока. Другачије речено, иако је вероватноћа победе тужиоца у парници висока, он може наплатити одштету од осигуравача починиоца штете, чиме се смањује број потенцијалних суђења и покретања поступака. У случају тужиоца са ниском вероватноћом победе у парници, овакав закључак је још јачи.³³¹

17.5. Друга правила о сношењу парничних трошкова и учесталост суђења

Уколико се водимо претпоставком правила која фаворизују тужиоца, односно туженог, намеће се питање одласка на суђење или поравнање. Као што смо у ранијој анализи навели, уколико претпоставимо правило које фаворизује тужиоца, односно туженог, само уколико тужиочева очекивана вредност победе, прелази висину тужениковог претпостављеног губитка, за износ који није мањи од њихових парничних трошкова. Ако тужилац верује да ће у парници остварити победу, а тужени верује у губитак тужиочев, у случају правила која фаворизују тужиоца, он ће проценити да неће сносити никакве трошкове, док тужени процењује само сношење сопствених трошкова.

³³⁰ *Ibid*, стр. 70

³³¹ *Ibid*

Збир тужиочевих трошкова који је једнак нули, и трошкова туженика који су позитивни, једнак је тужениковим парничним трошковима. У истом случају, али под претпоставком америчког правила о алокацији парничних трошкова, збир очекиваних трошкова туженика и тужиоца, једнак је укупним очекиваним трошковима парнице. Тако да, у сваком случају, под претпоставком америчког правила, трошкови су засигурно већи него под претпоставком правила која фаворизују тужиоца.³³²

На основу претходне анализе, можемо закључити да је мања вероватноћа одласка на суђење под претпоставком америчког правила, него под претпоставком правила која фаворизују тужиоца.³³³

Ако важи правило које фаворизује туженог, збир позитивних тужиочевих трошкова и нултих туженикових трошкова, резултира тужиочевим парничним трошковима. Већа је вероватноћа одласка на суђење под претпоставком правила која фаворизују туженог, него што је то у случају америчког правила.³³⁴

17.6. Ефекти других правила о сношењу парничних трошкова на учесталост парнице

У случају када важи правило о алокацији трошкова које фаворизује тужиоца, тужилац ће покренути парнични поступак, искључиво уколико би његова вредност пресуде коју очекује била већа од парничних трошкова.³³⁵

У случају важења правила о алокацији трошкова које фаворизује туженог, тужилац ће покренути поступак искључиво ако би вредност пресуде коју очекује била већа или једнака збиру његових парничних трошкова и парничних трошкова које би сносио тужени, помноженим са проценом вероватноће губитка у парници.³³⁶

На основу свега наведеног, можемо донети закључак да ће „парнични поступци бити најучесталији под претпоставком важења правила које фаворизује тужиоца, док ће бити најмање учестали под претпоставком правила које фаворизује туженог“.³³⁷

³³² *Ibid*, стр. 130.

³³³ *Ibid*, стр. 131.

³³⁴ *Ibid*

³³⁵ *Ibid*, стр. 118.

³³⁶ *Ibid*

³³⁷ *Ibid*, стр. 119

ГЛАВА 2

18. Појам и врсте тужби

Тужба представља иницијалну парничну радњу, којом тужилац покреће поступак заштите повређеног грађанског субјективног права. Представља правно средство тужиоачеве борбе за своја права која није могао да оствари спонтаним путем. Парница не постоји без тужбе, односно на латинском *nemo iudex sine actore*.³³⁸

У материјалном смислу, тужба је иницијална парнична радња која садржи тужиоачев захтев за пресуду. Тај захтев се може огледати у тражењу тужиоца да суд утврди постојање или непостојање неког правног односа, да преиначи неку правну ситуацију или да туженог осуди на неко одређено чињење. У материјалном смислу, тужба се одређује на оно шта је уствари она по својој садржини.³³⁹

У формалном смислу, тужба представља писмено које садржи тужбену парничну радњу. Једноставније речено то је форма која садржи тужбу у материјалном смислу. Тужба у формалном смислу, односно поднесак може да садржи и више тужби у материјалном смислу.³⁴⁰

Према садржини правне заштите, тужбе се могу поделити на тужбе за утврђење, тужбе за осуду на чинидбу, тужбе за преиначење, као и тзв. наредбодавне тужбе. Према подели субјективних права, тужбе могу бити стварне и личне, према природи грађанскоправног односа својинске, државинске, наследне, статусне и др. Према спорној материјалноправној ситуацији тужбе могу бити виндикационе, негаторне, процесорне, конфесорне, публицијанске, паулијанске итд.³⁴¹ Такође, постоје и тужбе негативне вредности, које ће бити тема даље анализе у раду.

19. Тужбе негативне вредности

Наредни део рада посвећен је тужбама негативне вредности, где ће главни акценат анализе бити стављен на појам тужбе негативне вредности и примере тужби, као и питање

³³⁸ Станковић Г., Боранијашевић В., *op. cit.*, стр. 303

³³⁹ *Ibid*

³⁴⁰ *Ibid*

³⁴¹ *Ibid*, стр. 318

друштвене користи која постоји од тужби негативне вредности.

19.1. Појам тужбе негативне вредности

Као што је познато, тужилац ће иницирати парнични поступак подизањем тужбе, искључиво уколико је трошак подизања тужбе (ТТ) нижи од очекиване вредности од тужбеног захтева тужиоца (OVTZ). Такође, тужилац може да очекује на основу пресуде суда или склопљеног поравнања одређени добитак од тужбеног захтева. Очекивана вредност од тужбеног захтева заснива се на добитку и процени вероватноће догађаја након подизања тужбе. Тако да поставља се питање, ако би очекивани добитак на основу пресуде био нижи од очекиваних трошкова парнице, зашто би тужилац уопште подигао тужбу? То што тужилац жели да извуче позитиван износ поравнања од друге стране, представља основни подстицај за подизање тужбе негативне вредности. Чином подизања тужбе, тужилац „шаље поруку претње“ туженоме, иницирајући поравнање у своју корист. Али, самим тим се намеће питање, уколико тужилац прети тужбом негативне вредности, зашто би тужени пристао уопште на поравнање? Одговор на ово питање налазимо у моделу асиметричних информација.³⁴²

Претпоставимо постојање две групе тужилаца, једна чија је вероватноћа успеха у парници висока (P) и друга која има нулту вероватноћу успеха у парници. Такође, претпоставимо да добитак који се очекује на основу очекиване новчане накнаде (H) виши од очекиваних парничних трошкова тужиоца, или математички приказано $p_1 P H - p_1 > 0$. Из ове неједначине следи да ће тужиоци, чија је висока вероватноћа победе у парници, уколико друга страна не буде понудила никакав износ поравнања, ићи на суђење, док ће тужиоци чија је вероватноћа победе нулта, у истим околностима одустати од одласка на суд. Наравно, полазно гледиште је да тужени не зна којој групи тужилаца припада тужилац у конкретном случају. Коначно, удео v од укупног броја тужби, чине тужбе позитивне вредности. Коју ће стратегију понуде поравнања заузети тужени?³⁴³

Прво, тужени може да понуди износ поравнања (S), једнак нето очекиваном добитку на суђењу тужилаца чије је вероватноћа победе у парници висока: $S = P H - p_1$. У

³⁴² Bebchuk A. L., *Suits with Negative Expected Value*, New Palgrave Dictionary of Economics and the Law, Macmillan, London, Vol. 3, 1998, стр. 551-554

³⁴³ Мојашевић А., *op. cit*, стр. 150

случају да дође до понуде таквог износа поравнања, нема разлога да га не прихвате обе групе. Разлог за прихватање износа од стране тужилаца са високом вероватноћом успеха јесте јер је тај износ једнак нето износу који би могли добити на основу пресуде, док такав износ, тужиоцима са нултом вероватноћом одговара свакако. Друго, тужени може да понуди нулти износ поравнања ($s = 0$) и тужиоци са високом вероватноћом успеха у парници би отишли на суђење, док би они са нултом вероватноћом, одустали. Значи, постоје две стратегије тужиоца. Прва, чији очекивани губитак износи $p_H - p_L$ (губитак прве стратегије једнак је очекиваном нето добитку тужилаца са високом вероватноћом успеха у парници). Другачије речено, прва стратегија би толико коштала. И друга стратегија, чији очекивани губитак износи $v (p_H + p_2)$ (губитак друге стратегије једнак је очекиваном нето добитку тужилаца са високом вероватноћом победе у парници, у збиру са очекиваним парничним трошковима туженог). Одговор на питање коју ће стратегију изабрати тужени, у зависности је од односа очекиваних губитаја прве и друге стратегије. Рецимо, тужилац ће заузети прву стратегију, уколико је очекивани губитак прве нижи од очекиваног губитка друге стратегије, односно $v (p_H + p_2) > p_H - p_L$. Из ове неједначине произилази следеће:³⁴⁴

$$v > \frac{p_H - p_L}{p_H + p_2}$$

Сходно томе, уколико тужбе позитивне вредности v чине велики удео у укупном броју тужби, закључујемо да се туженом исплати да заузме прву стратегију. Другим речима, више се тужиоцу исплати да понуди износ $s = p_H - p_L$, а не износ $s = 0$, и тиме плати износ поравнања и тужиоцима са нултом вероватноћом успеха у парници, а не само тужиоцима са високом вероватноћом успеха у парници. Супротно томе, туженом се не би исплатило да заузме прву стратегију, ако би тужбе позитивне вредности v чиниле мали удео у укупном броју тужби.³⁴⁵

19.2. Друштвена корист од тужби негативне вредности

³⁴⁴ *Ibid*

³⁴⁵ *Ibid*, стр. 151.

Поставља се питање, имају ли тужбе негативне вредности друштвену корист? На пример, постоји могућност да тужилац, иако није претрпео штету, подигне тужбу за накнаду? Тада нема никакве друштвене користи. Пре свега, била би доведена у питање превенција будућих штета, као вид друштвених користи. Суочени са тужбама за накнаду непричињених штета, беспотребно би дошло до повећања превенције и пажње, услед чега би трошкови пажње, такође беспотребно били увећани. Такође, још једна последица би била излишни парнични трошкови које би имале обе стране у том спору, као и трошкови ангажовања суда, који представља скуп државни орган.³⁴⁶

Наравно, ипак постоји могућност друштвене корисности тужби негативне вредности. На пример, дешава се да странка не поднесе тужбу за накнаду штете, иако је претрпела штету, али је сама штета мале вредности. Узимајући у обзир очекиване парничне трошкове, као и ниски очекивани добитак пресуде, тужиоцима се не исплати да подносе тужбе. Дивергенција приватних и друштвених користи од парница, иако би то било друштвено корисно, условљава да се тужбе мале вредности не подносе. При том, уколико би се тужиоци претварали да се ради о тужбама већих вредности, како би од друге стране издејствовали позитивно поравнање, испало би да је то друштвено корисно. На тај начин би, у виду побољшане превенције штета малих вредности, подизање, тужби негативних вредности, генерисало одређену друштвену корист. Овај пример, сугерише да, иако су оне најчешће непожељне с друштвеног аспекта, друштвено је оправдано подизати тужбе негативне вредности, због чега се обесхрабрују разним санкцијама предвиђеним законом.³⁴⁷ Једна од таквих законских санкција која демотивише тужиоце да подижу тужбе негативне вредности, налази се у америчком законодавству, односно Федералном закону о грађанској процедури³⁴⁸, где је предвиђена новчана казна за тужиоце који су поднели тужбу негативне вредности.³⁴⁹ С тим у вези, теорије економске анализе права, не препоручује универзалну примену овог правила. Пре свега, требало би користити ово правило за превенцију парница и тужби негативне вредности, а не накнади трошкова парнице онј страни која се није придржавала стратегијског понашања. Затим, препоручује

³⁴⁶ Shavell S., *op. cit.*, стр. 420–421.

³⁴⁷ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 155

³⁴⁸ Federal Rules of Civil Procedure, Printed for the use of THE COMMITTEE ON THE JUDICIARY HOUSE OF REPRESENTATIVES, DECEMBER 1. 2023., U.S. GOVERNMENT PUBLISHING OFFICE WASHINGTON: 2024 (у даљем тексту ФЗГП)

³⁴⁹ Члан 11 ФЗГП

се двоструко већа казна, у односу на износ који би тужени посебном поступку добили на име накнаде парничних трошкова, за тужиоце који подижу тужбе негативне вредности. Оваква двоструко већа казна би требала да потенцијалне тужиоце одврати од подизања тужбе, што би значајно уштедело парничне трошкове. Такође, у мањој мери ће се покретати поступци за накнаду трошкова, ако је очекивани износ накнаде парничних трошкова нижи од износа казне, па ће и тако доћи до уштеде парничних трошкова.³⁵⁰

19.3. Размена информација између парничара

Странке у споровима могу бити подстакнуте да размене информације пре суђења како би повећале шансе за склапање поравнања. Размена информација може се обавити неформално, путем непосредног контакта, или формално, на састанку пре суђења (*pretrial conference*), на којем странке износе своје прогнозе у погледу успеха у парници. У неким земљама, као што је наша, размена информација између странака се врши формално, преко суда, и судија игра активну улогу у овом процесу.³⁵¹

Процес размене информација почиње када тужилац поднесе тужбу, у којој износи своје чињенице и доказе који подржавају његове тврдње. Тужени затим даје одговор, у којем се брани од тужбе и оспорава наводе. Ова размена информација у припремном поступку обухвата не само размену података о спорној ствари, већ и покушај суда да поравна странке. У току припремног поступка суд може одржати припремно рочиште и заказати главну расправу.³⁵²

Док у земљама као што је наша размена информација у овој фази буде формална, у САД је ова размена чешће неформална и не укључује судију. Циљ састанка пре суђења је да странке покушају да отклоне различите перцепције о исходу суђења и, ако је могуће, да нађу мирно решење спора.³⁵³

Методи размене информација у различитим правним системима могу бити различити. У евро-континенталном правном систему доминирају формални методи

³⁵⁰ Polinsky M. A., Rubinfeld L. D., *Sanctioning Frivolous Suits: An Economic Analysis*, Georgetown Law Journal, Vol. 82, 1993, стр. 397–435.

³⁵¹ Мојашевић А., *op. cit*, стр. 156

³⁵² *Ibid.*

³⁵³ *Ibid*, 157.

размене информација, док у америчком правном систему преовлађују неформални методи. То, међутим, не значи да америчко право не препознаје формалне методе, јер се у САД такође одржавају састанци пре суђења којима руководи судија. Разлика између ова два система је у томе што амерички судије имају мање активну улогу у процесу размене информација између странака у поређењу са европским судијама.³⁵⁴

19.4. Откривање информација пре суђења

Размена информација између парничара је кључна за процес решавања спора, јер омогућава процену штете и може утицати на исход спора. У овом контексту, ако оштећени и починилац штете имају различита уверења о висини штете, а не размене информације, суђење је неизбежно. Оштећени, ако је рационалан, има подстицај да докаже да је штета већа, док ће починилац штете покушати да убеди оштећеног да је одговорност мања. Оштећени је мотивисан да доказује висину штете како би добио већи износ поравнања, док ће починилац штете настојати да понуди нижи износ. Ако оштећени ћути, друга страна може претпоставити да жели да сакрије висину штете, што може довести до погрешних закључака. Размена информација пре суђења помаже да се избегну ови проблеми и спречава формирање погрешних ставова.³⁵⁵

Један пример укључује два типа тужилаца: једни су претрпели веће штете, а други мање. Ако тужени понуди износ поравнања од 130.000 динара, тужиоци који су претрпели веће штете (група А) имају подстицај да открију стварну висину штете како би добили више, јер ће на суду добити већи износ. Међутим, ако тужени понуди већу суму (на пример, 140.000 динара), тужиоци са високим штетама неће имати разлог да открију своје стварне износе, јер им се та понуда већ исплаћује.³⁵⁶

Феномен "откривања" (*unraveling phenomenon*) у овом контексту значи да ће тужиоци открити своје информације само ако то има економски смисао. Ако је број тужилаца који ће ићи на суд мали, као што је случај са тужиоцима који су претрпели веће штете, феномен откривања неће бити ефективан, јер тужени може понудити нижу суму и

³⁵⁴ *Ibid.*

³⁵⁵ *Ibid*, стр. 158.

³⁵⁶ *Ibid*, стр. 157

избећи веће трошкове.³⁵⁷

19.5. Примери тужби негативне вредности

Да бисмо разумели преходни модел, приказаћемо један нумерички пример чије су претпоставке: тужиочева вероватноћа успеха у парници (P) износи 70%, очекивана наклада штете (H) износи 50.000 динара, а парнични трошкови и туженог и тужиоца су једнаки, 10.000 динара. На основу неједначине коју смо раније навели, следи да ће тужени да понуди износ поравнања од 25.000 динара, ако је $v > 56\%$, и неће да понуди ништа, уколико је $v < 56\%$. Другачије речено, тужени ће да понуди износ поравнања $s = 25.000$ динара, ако је већи од 56% удео тужиоца који подижу тужбу позитивне вредности, а уколико је удео мањи од 56%, тужени неће ништа понудити, $s = 0$. Примећујемо да је у првом случају, где ако је $v > 56\%$, позитивни износ поравнања нижи од очекиване новчане накнаде ($s < H$). Из тога следи да повећањем удела тужилаца који подижу тужбе позитивне вредности, повећава и износ понуде (S) и приближава износу очекиване новчане накнаде штете (H). Тиме се само потврђује да се туженом исплати прва стратегија, уколико се у укупном броју тужби повећава удео тужби позитивне вредности. Супротно, износ понуде туженог смањује до границе када неће понудити ништа, ако се повећава удео тужби негативне вредности.³⁵⁸

У другој ситуацији, тужилац подиже тужбу негативне вредности. Појаснимо то на примеру: тужилац тужбом сноси трошак p_1 , а тужени сноси трошак ангажовањем адвоката p_2 . Тужени би сигурно изгубио у парници и морао би да плати накнаду штете H , уколико не уложи новчана средства у своју одбрану, а уколико то учини тужилац ће бити у дилеми да ли да се парнични или да повуче тужбу (дилема ће се решити према врсти тужбе коју тужилац подиже, позитивне или негативне вредности). У случају подизања тужбе негативне вредности, сигурно је повлачење тужбе, јер је тужени уложио средства у одбрану и победиће. У другом случају, када очекује пресуду позитивне вредности, која је у корелацији са тужбом позитивне вредности, независно под претпоставке на основу које тужени на основу уложених средстава p_2 може да победи, тужилац ће отићи на суђење. Разлог је то што тужени може да оствари нижи износ преговарањем око поравнања S , него

³⁵⁷ *Ibid*

³⁵⁸ Thomas J. M., *The Economic Approach to Law*, Stanford University Press, Stanford California, 2004. стр. 263

што је износ уложен у одбрану p_2 ($S < p_2$). Значи, без обзира на то о којим тужиоцима је реч, туженом се исплати да преговара око поравнања. Са друге стране, тужиоци који очекују пресуду негативне вредности, уколико је очекивани износ поравнања виши од трошка подизања тужбе ($S > p_1$), подићи ће тужбу. Одатле, услов који мора да задовољи равнотежни износ поравнања S , бити $p_1 < S < p_2$. Значи, очекивани износ поравнања мора бити виши од трошка подизања тужбе, а нижи од трошка одбране туженог. Можемо уочити да овај услов и вредност очекиване пресуде нису у корелацији, и зато се туженом исплати да преговара до износа нижег од трошкова његове одбране, а тужиоцу до износа који је нижи од трошкова подизања тужбе.³⁵⁹

Размотримо још једну ситуацију везану за тужбу негативне вредности. Премда тужба негативне вредности подразумева да очекивани тужиочеви парнични трошкови превазилазе очекивани добитак који ће остварити од пресуде, тужилац ипак подиже тужбу, желећи да од супротне стране издејствује поравнање. Временски сукцесивно настају трошкови које тужилац има у вези са парницом, па постоји могућност да се пре одласка на суђење потроше нека средства, наравно не сва. Значи, пре одласка на суђење парнични трошкови могу да буду и даље нижи од очекиваног добитка од пресуде. Тиме, тужилац може да располаже кредибилном претњом пре суђења, којом би могао да натера другу страну на поравнање.³⁶⁰ Другачије речено, узимајући у обзир сукцесивно трошење новчаних средстава у парници, тужилац може и у току поступка да располаже кредибилном претњом. Рецимо, тужилац је имао трошак подизања тужбе, али је преостали нето износ парничних трошкова и даље нижи од очекиваног добитка од пресуде.³⁶¹

ГЛАВА 3

20. Улога адвоката у економском моделу парничног поступка

Постоји пар препорука које можемо дати и које су наравно везане за постојећу регулативу како би се парнични поступак много брже одвијао и уз знатно мање финансијске губитке одређених странака.

³⁵⁹ Rosenberg D., Shavell S., *A Model in Which Suits are Brought for Their Nuisance Value*, International Review of Law and Economics, Vol. 5, Issue 1, 1985, стр. 3–13.

³⁶⁰ Bebchuk A. L., *A New Theory Concerning the Credibility and Success of Threats to Sue*, Journal of Legal Studies, Vol. 25, 1996, стр. 1–25.

³⁶¹ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 154

У последње време, постала је јако атрактивна многим правницима који изучавају ову правну област, анализа улоге адвоката као посредне стране једног поступка. То је једноставно зато што су ови субјекти лица која нису надгледана, односно нису под контролом и присмотром својих клијената, па из тога следи да наступају сами уз овлашћења која су им од истих и дата.³⁶²

Да би конструисали било какву теорију о адвокатима, или пак донели какав закључак, морамо да зађемо у ово динамично окружење и да схватимо економске аспекте самог наступа адвоката.

У економском смислу, адвокат клијента је заправо његов агент који је унајмљен. Као агент он је задужен да заступа интересе клијента „у границама закона“.³⁶³ Али наравно можемо да кажемо да су понекад интереси адвоката и њихових клијената супротстављени. Интерес клијента је да процес траје краће, али да ли би то био интерес адвоката у случају накнаде по сату? По самој природи овог посла, дуже време трајања поступка, увећава зараду адвоката.

Сада ћемо навести могућа решења како се са економског аспекта и са аспекта једног принципала може повећати ефикасност адвокатовог учинка:

1. Мониторинг (праћење).

Два су начина како може да се оствари праћење. Први начин је директно, да сам клијент прати рад адвоката и на основу његовог учинка одлучује даље. А други начин је да на основу његовог учинка и јединственог исхода парнице бива одлучено о трошковима парнице, и на тај начин принципал прати рад свог агента.³⁶⁴

2. Зближење.

У комуникацији са агентима клијенти износе своја искуства и одавајући им поверљиве информације, добијају јединствену прилику да учинак агента буде на максималном нивоу и да добију резултате. Такође и адвокатима је у интересу да изграде добру репутацију и да на тај начин придобију што више клијената.³⁶⁵

3. Подстицај

³⁶² Jonathan R. Macey, Geoffrey P. Miller, „*The Plaintiffs Attorneys Role in Class Action and Derivative Litigation: Economic Analysis and Recommendations for Reform*“, University of Chicago, 1991., стр. 8.

³⁶³ *Ibid*, стр. 12

³⁶⁴ *Ibid*, стр. 13

³⁶⁵ *Ibid*, стр. 16

Потреба за мониторингом ће да се смањи оног тренутка кад интереси агента и принципала буду исти, односно када агент увиди да приоритет у поступку јесу заштита повређених и угрожених права клијета. На тај начин не само што ће се зближити са својим клијентом него ће у потпуности ићи у корак са правним системом и избећи одуговлачење поступка.³⁶⁶

4. Заостали губитак - трошак

Проблем између агента и принципала може бити решен стварањем такве везе у којој ће бити смањени или на минимуму трошкови унајмљивања агента, мониторинга агента, зближавање са истим, додатни трошкови и заостали трошкови.³⁶⁷

20.1. Методи плаћања адвоката

У досадашњој економској анализи парничног поступка, претпостављено је да су тужилац и тужени у непосредном судском сукобу, без узимања у обзир присуство адвоката, односно правних заступника. Међутим, будући да ангажовање адвоката може значајно утицати на расподелу парничних трошкова и самим тим на исход поступка, потребно је у економски модел укључити и нову варијаблу која се односи на однос између принципала (клијента) и агента (адвоката). При том се полази од претпоставке да адвокати имају веће стручне компетенције у односу на своје клијенте, као и да су обе стране у овом уговорном односу неутралне када је у питању ризик. Адвокати, као стручњаци, поседују поузданије информације о правним нормама и могу да донесу прецизније процене о могућем исходу парнице.³⁶⁸

Постоје два метода плаћања адвоката, и то метод фиксног плаћања адвоката или плаћања по сату, где плаћање није везано за исход парнице, и метод где се адвокат плаћа процентуално од исхода парнице. Други метод се назива још и контингенцијска накнада или накнада за успешност.³⁶⁹

³⁶⁶ *Ibid*, стр. 18

³⁶⁷ *Ibid*, стр. 19

³⁶⁸ Мојашевић А., *op. cit*, стр. 176

³⁶⁹ Shavell S., *op. cit.*, стр. 432

20.2. Контингенцијска накнада и учесталост поравнања

Логика јаким приватних подстицаја за склапање поравнања у случају контингенцијске накнаде за адвокате је у томе што они добијају проценат од износа који се договори у поравнању, али без потребе за додатним временским ангажовањем које би било неопходно да су спорне стране отишле на суђење. Економски модел показује да ће адвокат, за разлику од свог клијента (тужиоца), чешће бити спреман да прихвати понуду за поравнање, јер то доноси бржи и мање захтеван исход. Међутим, ова ситуација може довести до сукоба интереса између адвоката и тужиоца. Адвокат може ставити свој интерес изнад интереса клијента, јер ће на основу контингенцијске накнаде зарађивати проценат од поравнања, а не од могуће победе на суђењу. У том случају, већу вероватноћу има прихватање понуде за поравнање. Ако, пак, адвокат стави интерес свог клијента на прво место, тужилац ће бити мање склон прихватању понуде и може се очекивати да тужени повећа понуду како би подстакао тужиоца да прихвати поравнање. Ипак, ако тужилац одлучи да не прихвати понуду и спор се настави до суђења, то може бити скупо, нарочито ако дође до већих штета током поступка. У овом случају, тужилац може бити у лошијем положају ако је уговорена контингенцијска накнада, јер то може повећати притисак за прихватање поравнања. Коначни исход, међутим, зависи од понашања туженог, који ће можда повећати понуду ако уочи да би спор могао да иде на суђење. Стога, није могуће са сигурношћу рећи да ли ће контингенцијска накнада довести до већег или мањег броја суђења.³⁷⁰

Уколико адвокат има овлашћење да одлучује о склапању поравнања у име свог клијента, теоријски се истиче да ће износ поравнања који адвокат прихвати обично бити нижи од износа који би његов клијент преферирао. Ово додатно охрабрује другу страну (туженог или његовог адвоката) да понуди ниже услове за поравнање. Тужени ће настојати да се поравнање постигне по што нижој цени, јер је то у његовом интересу. Као резултат тога, поравнање се брже закључује, али коначни износ није повољан за тужиоца. Адвокати, међутим, имају користи од овакве ситуације јер могу брже решавати случајеве

³⁷⁰ Gravelle H., Waterson M., *No Win, No Fee: Some Economics of Contingent Legal Fees*, *Economic Journal*, Vol. 103, No. 420, September 1993, стр. 1205

и радити на већем броју њих, што повећава њихове зараде.³⁷¹

Полински и Рубинфелд доводе у питање контраверзни став да због јаких подстицаја адвоката, уговарање контингенцијске накнаде чешће доводи до склапања поравнања. Они наглашавају да претходно објашњење занемарује важну варијаблу – могућност да адвокат, ако случај иде на суђење, може потрошити више времена на решавање спора него што је оптимално за интересе клијента. Другим речима, адвокат може потрошити мање времена на суђењу него што би било најбоље, с обзиром на опадајућу маргиналну продуктивност времена. Разлог за то је што адвокат узима у обзир трошкове свог додатног временског ангажовања, али не и потпуну корист коју би клијент имао од тог ангажовања, што доводи до мањег напора на суђењу него што је у интересу клијента. Ако би се ова варијабла узела у обзир, адвокат не би имао тако јак подстицај да склопи поравнање, нити да прихвати износ поравнања који је нижи од оптималног за клијента.³⁷²

Шавел истиче да, ако је адвокат плаћен фиксном накнадом, биће мотивисан да уложи више труда у суђење, јер његов рад није везан за исход пресуде. Насупрот томе, ако адвокат добија накнаду за успешност, он ће бити подстакнут да уложи мање труда, јер ће његов рад зависити од успеха на суду. У случају контингенцијске накнаде, адвокат ће имати мотивацију да ради мање него што би било оправдано, јер не добија целокупну накнаду која се односи на исход пресуде, али је одговоран за све парничне трошкове. Закључак је да адвокат у овим ситуацијама не максимизира своје зараде јер мора да узме у обзир и трошкове процеса.³⁷³

20.3. Тржиште адвокатских услуга

У теорији потпуно слободног тржишта, цена се формира на основу понуде и тражње. У овом делу, разматрамо тржиште адвокатских услуга користећи тај принцип. Иако потпуно слободно тржиште адвокатских услуга не постоји у пракси, најсличније таквом моделу је тржиште у Америци, где за разлику од других земаља као што је наша,

³⁷¹ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 180

³⁷² Polinsky A. M., Rubinfeld L. D., *A Note on Settlements under the Contingent Fee Method of Compensating Lawyers, Berkeley Program in Law and Economics, Working Paper Series*, UC Berkeley, 2001, стр. 1–12.

³⁷³ Shavell S., *op. cit.*, стр. 433

нема јаче законске контроле цена адвокатских услуга. У Америци адвокати имају већу слободу у одређивању цена адвокатских услуга, док у нашој земљи цена зависи од тарифе. На слободном тржишту, цена адвокатских услуга одређује се понудом и тражњом, па се поставља питање шта би се десило ако би се смањио број адвоката.³⁷⁴

У свакој земљи, тржиште адвокатских услуга контролише адвокатска комора, која управља приступом овом тржишту. То значи да комора одређује број адвоката, а самим тим и цене њихових услуга. Члановима адвокатске коморе је у интересу да цена буде што виша, што резултира ограниченим бројем адвоката.

Међутим, на тржишту адвокатских услуга где цена није одређена понудом и тражњом, као што је случај у нашој земљи, а где адвокатска комора не одређује цену, ситуација је другачија. На тржиштима где држава прописује тарифе за адвокатске услуге, као што је наше, последице такве државне интервенције су те да цена неће реаговати на промене у броју адвоката. У случају смањења броја адвоката, цена ће остати иста, а тражња за услугама неће се смањити у складу са тржишним принципима.³⁷⁵

У пракси, нови адвокати не могу снижавањем цена привући клијенте јер су приморани да раде по ценама које држава прописује. То би их оставило без клијената, а једини начин да привуку клијенте је побољшање квалитета услуга. Када држава контролише цене, може доћи до незадовољства због недостатка понуде или тражње. Систем контингенцијске накнаде, где адвокат и клијент сами утврђују цену, омогућава већи избор и веће могућности за адвокате. На пример, ако адвокат добија 50% од пресуде која се очекује на основу вероватноће, он може одлучити да ли ће прихватити случај упоређујући очекивани добитак са другим доступним случајевима. Ако се повећа број адвоката, мањи број доступних случајева може утицати на одлуку. Систем контингенцијске накнаде омогућава адвокатима да прихвате случајеве који не би били прихваћени са државним тарифама, показујући да је овај систем у предности у односу на државно прописане цене.³⁷⁶

20.4. Агенцијски проблем између адвоката и клијента

³⁷⁴ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 188

³⁷⁵ *Ibid*, стр. 190

³⁷⁶ *Ibid*, стр. 191/192

Различити начини плаћања адвоката у различитим земљама одражавају дубљи проблем који настаје из агенцијског односа између адвоката и клијента. Клијент (принципал) поверава свој правни проблем адвокату (агенту), али често постоје конфликтни интереси јер адвокат може више да жели да максимизира своју корист, него клијентову. Такође, адвокат има више информација о правном случају од клијента, што му даје предност и може га мотивисати да не делије у најбољем интересу клијента.³⁷⁷

Чак и у случају контингенцијске накнаде, када адвокат добија део награде ако је тужба успешна, ови подстицаји не гарантују да ће адвокат увек радити у интересу клијента. На пример, адвокат може одбити случај који има потенцијално добар исход, јер он сноси све трошкове, али само део награде ако је случај успешан. Такође, јер исход суђења зависи од процене судије, екстерни фактори могу утицати на исход, те сам судски исход није увек прави показатељ адвокатског учинка.³⁷⁸

20.5. Извор агенцијског проблема између адвоката и клијента

Различити начини плаћања адвокатских услуга у различитим земљама одражавају дубљи проблем у уговорном односу између адвоката и клијента, познат као агенцијски проблем. Овај проблем настаје јер адвокат (агент) треба да делује у интересу свог клијента (принципала), али често постоје конфликти интереса, јер адвокат тежи да максимизира своје сопствено благостање, а не благостање клијента.³⁷⁹

Такође, постоји асиметрија информација између адвоката и клијента. Адвокат, који има више стручног знања, може искористити ову асиметрију на штету клијента. На пример, адвокат може представити клијенту претерано оптимистичне процене о вредности тужбеног захтева како би га навео да плати веће трошкове.³⁸⁰

У случају контингенцијске накнаде, која зависи од исхода суђења, адвокат може бити подстицањем да не прихвати случај који је користан за клијента, али није довољно профитабилан за њега. Такође, исход суђења није увек само одговорност адвоката, јер на њега могу утицати и екстерни фактори, као што су процене судије, што чини судски исход

³⁷⁷ *Ibid*

³⁷⁸ *Ibid*, стр. 193

³⁷⁹ *Ibid*

³⁸⁰ *Ibid*

недовољним критеријумом за процену рада адвоката.³⁸¹

20.6. Критеријуми одабира адвоката

Клијенти могу да изаберу адвоката на основу репутације коју је адвокат изградио током своје каријере. Репутација адвоката се развија временом, јер адвокати често прихватају случајеве по ценама које су ниже од опортунитетних трошкова, како би изградили позитивну слику и стекли искуство на сложеним случајевима. Чим стекну репутацију и поверење клијената, адвокати могу повећати цене својих услуга. Овај процес инвестирања у репутацију је важан за адвокате, јер им омогућава да се афирмишу на тржишту. У САД-у постоје велике адвокатске фирме које су специјализоване за различите врсте спорова и послују као велика предузећа. Ове фирме често раде на међународним пословима и имају велико искуство у међународним финансијским трансакцијама. Такве фирме постављају високе стандарде у погледу величине, специјализације, административног рада и маркетинга. Оне су изградиле репутацију не само на националном, већ и на међународном нивоу, што им помаже да привуку клијенте и из других земаља.³⁸²

Процес интернационализације адвокатских услуга, који доминирају америчке и енглеске адвокатске фирме, такође указује на важност репутације у избору адвоката. Репутација помаже у превазилажењу проблема асиметрије информација који постоји између адвоката и клијената, јер клијенти, знајући да адвокат има добру репутацију и искуство, могу бити уверени да ће добити квалитетну услугу.³⁸³

20.7. Рекламирање адвокатских фирми - за и против

У овом делу, анализираћемо важност репутације у избору адвоката и питање рекламирања адвокатских фирми. Инвестиција у репутацију, као и у рекламу, представља значајан, али иреверзибилан трошак. Улагање у рекламу функционише као сигнал квалитета услуге или производа, јер потенцијални клијенти често виде оглашавање као

³⁸¹ *Ibid*

³⁸² *Ibid*, стр. 194

³⁸³ *Ibid*

доказ да је квалитет висок. Овакав принцип је примењив и на адвокатске услуге, где реклама може помоћи адвокатским фирмама да изгледају као кредибилне и професионалне. Међутим, у неким земљама, као што је и наша, рекламирање адвокатских фирми је забрањено. Закон о адвокатури³⁸⁴ изричито забрањује рекламирање адвоката, као и заједничких адвокатских канцеларија или адвокатских ортачких друштава. Ово подразумева да адвокати и адвокатске фирме не могу да се оглашавају како би привукли клијенте, што може утицати на њихову способност да комуницирају свој квалитет и стручност јавности.³⁸⁵

Кодексом професионалне етике адвоката³⁸⁶ ближе је уређена забрана рекламирања адвоката, и предвиђено је да се рекламирање адвоката третира као нечасна и недопуштена радња. У овом делу се разматра забрана рекламирања адвокатских фирми и њене последице, посебно у контексту економске анализе права. ЗОА је, како смо навели забрањено рекламирање адвоката, што значи да адвокати који прекрше ову забрану могу бити дисциплински санкционисани од стране Адвокатске коморе. Ова забрана отежава слање веродостојних сигнала о квалитету адвокатских услуга, што заузврат продубљује агенцијски проблем између адвоката и клијента. Из економске перспективе, забрана рекламирања може имати нежељене ефекте, јер онемогућава адвокате да ефикасно комуницирају свој квалитет услуга потенцијалним клијентима. Теоретичари економске анализе права истичу да се правни систем треба усмерити на превенцију будућих непожељних понашања. У овом контексту, ова забрана може довести до неефикасности на тржишту адвокатских услуга, јер клијенти немају довољно информација да би донели информисану одлуку о избору адвоката, чиме се продужава агенцијски проблем.³⁸⁷

Забрана рекламирања значајно утиче на однос између адвоката и клијента, погоршавајући постојећу асиметрију информација, јер адвокати не могу слободно презентовати своје способности и квалитет услуга потенцијалним клијентима. Ово доводи до већих административних трошкова парница, који су један од компонената укупних друштвених трошкова парничног поступка. Тиме се повећава цена парнице, што може

³⁸⁴ Закон о адвокатури, „Сл. гласник РС“, бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС (у даљем тексту ЗОА)

³⁸⁵ Члан 24 ЗОА

³⁸⁶ Кодекс професионалне етике адвоката, „Сл. гласник РС“, 27/2012-19, 159/2020-123 (у даљем тексту Кодекс)

³⁸⁷ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 195

довести до смањења броја парница, али ова мера није увек најефикаснији начин за смањење парничења. Из угла економске анализе права, указује се да забрана рекламирања није најбољи начин да се постигне превенција непожељних поступака у правном систему. Погоршање агенцијског проблема између адвоката и клијента доводи до неефикасних подстицаја за адвокате, јер се смањује могућност да изградњом репутације привуку клијенте и унапреде своје услуге. Уместо забране рекламирања, предлажу се ефикаснији механизми превенције као што су повећање такси за подизање тужби, што би повећало трошкове парнице и смањило подстицаје за покретање поступака који нису у друштвеном интересу.³⁸⁸

Свеукупни закључак је да забрана рекламирања, иако има своје циљеве у превенцији, погоршава проблем асиметрије информација између адвоката и клијента, што доводи до већих административних трошкова парница и смањења броја парница, али ова мера није довољно ефикасна у регулисању правног система.³⁸⁹ Такође, можемо закључити да би рекламирањем могли да се фаворизују успешни адвокати са дугогодишњом праксом и већим финансијским могућностима од младих и финансијски слабијих адвоката.

20.8. Метод плаћања адвоката у нашој земљи и агенцијски проблем

У нашој земљи, како би се ублажио агенцијски проблем између адвоката и клијента, закон прописује Тарифу за адвокатске услуге. Према том пропису, адвокат обрачунава и наплаћује своје услуге према утврђеној Тарифи, која одређује награду и накнаду трошкова. Ово правило је такође предвиђено и Кодексом.³⁹⁰ У Кодексу је предвиђено да ће се сматрати недопуштеним ако адвокат уместо награде за своје услуге уговара потпуно или делимично преузимање права које је поверео клијент, односно ако као награду прима део новчаног износа или друге вредности која би по судској одлуци требала припасти клијенту. Такви споразуми се сматрају неприхватљивим и неважећим.³⁹¹ Забрана која се односи на то да адвокат не може да прими награду која зависи од исхода случаја ублажена је правилима која му дозвољавају да уговори награду која се везује за

³⁸⁸ Cooter R., Ulen T., *op. cit.*, стр. 390.

³⁸⁹ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 196

³⁹⁰ Правило 108 Кодекса

³⁹¹ Правило 109.1. Кодекса

успешан исход, али само ако то одговара конкретном случају. Ово мора бити у складу са принципом адвокатске независности и не сме бити у супротности са претходном забраном која се односи на преузимање новца или права који припадају клијенту.³⁹²

У Тарифи је предвиђено да адвокат може да уговори додатну паушалну награду или награду у процентуалном износу, поред награде која је већ прописана.³⁹³ Ова додатна награда може бити до 30% од вредности предмета спора у грађанским, управним и вансудским поступцима, а у кривичним и прекршајним поступцима највише до петоструког износа награде прописане Тарифом.³⁹⁴

Забрањен је откуп тужбених захтева адвоката од клијената и уговарање контингенцијске накнаде као основног метода плаћања адвоката. Међутим, адвокат може да уговори додатну награду у процентуалном износу, али у оквиру граница које одређује Тарифа. Адвокат такође може примити неуговорену награду од клијента или другог лица, али само ако то лице није супротна странка или неко ко је подржавао супротну странку. Та награда мора бити у сразмери са радом адвоката, обимом посла и финансијским приликама лица које је даје. Награда не сме бити уговорена без знања клијента и не може укључивати суброгацију.³⁹⁵

Различита правила плаћања адвоката која постоје у различитим земљама, као што су Америка и наша земља, одражавају не само правне и економске разлоге, већ и политичку моћ, као и утицај који адвокати и адвокатске коморе имају на доношење прописа који регулишу адвокатску делатност. То значи да су правила плаћања адвоката у великој мери резултат лобирања и политичког утицаја који адвокатске организације имају. Када говоримо о различитим системима плаћања адвоката, треба имати на уму да свака земља има свој начин решавања сложеног агенцијског проблема који постоји између адвоката и клијента. Разлике у правилима плаћања представљају различите одговоре на овај проблем и на потребу да се осигура да адвокати делују у интересу својих клијената.³⁹⁶

³⁹² Правило 110.3. Кодекса

³⁹³ Чл. 1 Тарифе.

³⁹⁴ Чл. 3 Тарифе.

³⁹⁵ Правило 110.5. Кодекса

³⁹⁶ Мојашевић А., *op. cit.*, стр. 199

ПЕТО ПОГЛАВЉЕ

ГЛАВА 1

22. Упоредно-правни приказ парничних трошкова у законима земаља региона

У наредном делу рада, упоредно-правним методом, покушаћемо да анализирамо законску регулативу трошкова парничног поступка у земљама региона, на Балкану, кроз начелни приказ анализираних Закона о парничном поступку.

22.1. Парнични трошкови у хрватском законодавству

У хрватском законодавству, XII глава Закона о парничном поступку³⁹⁷, посвећена је трошковима парничног поступка. Полазна општа законска дефиниција трошкова парничног поступка, јесте као и у српском праву, да су то издаци учињени у току или у поводу поступка.³⁹⁸

Приметна је неуједначена употреба термина којима се означавају издаци у различитим ситуацијама поступка, у ХрЗПП-у. Неке законске одредбе употребљавају израз „парнични трошкови“³⁹⁹, а неке и термине „трошкови“⁴⁰⁰, „трошкови изазвани вођењем поступка“⁴⁰¹, „трошкови поступка“⁴⁰², „трошкови настали у поступку поводом правног лека“⁴⁰³, „трошкови целог поступка“⁴⁰⁴, „трошкови поступка у поводу правног лека“⁴⁰⁵, „трошкови поступка за осигурање доказа“⁴⁰⁶.

Због њене уопштености и недовољне одређености, потребно је вишеструко прецизирање законске дефиниције трошкова парничног поступка. Као прво, дефиниција захтева означање значења употребљене речи „издаци“. Као друго, сама дефиниција

³⁹⁷Закон о парничном поступку Републике Хрватске, „Народне новине“, 35/91, 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23, на снази од 30.12.2023 (у даљем тексту ХрЗПП)

³⁹⁸ Члан 151 ст. 1 ХрЗПП

³⁹⁹ Члан 151 и 157 ХрЗПП

⁴⁰⁰ Члан 129., 152., 153., 154., 155., 156., 159., 160., 161., 162., 163., 164., 165., 167. ХрЗПП

⁴⁰¹ Члан 154 ХрЗПП

⁴⁰² Члан 54.а, 155., 158., 324. ХрЗПП

⁴⁰³ Члан 166 ХрЗПП

⁴⁰⁴ Члан 166/2 ХрЗПП

⁴⁰⁵ Члан 158., 166. ХрЗПП

⁴⁰⁶ Члан 168 ХрЗПП

намеће потребу одређивања критеријума којим би се разликовали издаци поводом и током поступка. Као треће, дефиниција отвара проблем стварања критеријума који ће то издаци бити уврштени у парничне трошкове. Као четврто, она захтева одређивање субјекта чији се издаци могу сматрати трошковима парничног поступка. Премда, дословно у ужем смислу појам издатака оно што је плаћено или се треба платити, тим појмом би требало обухватити странкине финансијске губитке поводом парничног поступка.⁴⁰⁷

Издацима који су учињени током поступка се требају сматрати они који су директно везани за покретање и вођење парничног поступка. Према Овршном закону Хрватске⁴⁰⁸, појам парничних трошкова у ширем смислу обухвата и трошкове претходног поступка одређивања извршења заснованог на веродостојној исправи, који се када буде поднешен приговор наставља као парнични поступак.⁴⁰⁹

Приликом одређивања појма парничних трошкова, разликујемо општи појам трошкова, као трошкова поводом и у току парнице⁴¹⁰, појам парничних трошкова чије је претходно сношење обавеза појединих процесних субјеката⁴¹¹, појам трошкова чију накнаду појединци могу тражити од других учесника у поступку, превасходно од противне странке⁴¹², те парничне трошкове чију накнаду *in concreto* странка може захтевати⁴¹³. Суд из својих средстава исплаћује трошкове, односно предујмљује средства за предузимање неких радњи у поступку⁴¹⁴, па чак и коначно сноси неке трошкове⁴¹⁵. Коначно, будући и да други учесници поступка могу сносити трошкове неких радњи поступка, нужно је обухватити појмом парничних трошкова и те издатке.⁴¹⁶

22.2. Парнични трошкови у босанско-херцеговачком законодавству

⁴⁰⁷ Дика М., *О трошковима учињеним тјеком и у поводу парничног поступка у хрватском праву*, Ревија Копаоничке школе природног права, Копаоник, 2021, стр. 101

⁴⁰⁸ Овршни закон Хрватске, „Народне новине“, 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016, 73/2017, 131/2020 (у даљем тексту ОЗ)

⁴⁰⁹ Члан 58 ОЗ

⁴¹⁰ Члан 151 ст. 1 ХрЗПП

⁴¹¹ Члан 152 и 153 ХрЗПП

⁴¹² Чланови 154., 156., 157., 158., 159., 160., 161. ХрЗПП

⁴¹³ Члан 155 ХрЗПП

⁴¹⁴ Члан 153 ст. 5 ХрЗПП

⁴¹⁵ Члан 154 ст. 6 ХрЗПП

⁴¹⁶ Дика М., *op. cit.*, стр. 103.

Парнични трошкови у Федерацији Босни и Херцеговини, регулисани су босанско-херцеговачким Законом о парничном поступку.⁴¹⁷ Право странке на судску заштиту неминовно изискује неке трошкове у своме остваривању, било да је странка у пасивној или активној улози.⁴¹⁸ Основно правило је да парничне трошкове чине издаци парничних странака настали у току парничног поступка или издаци који су настали у поводу поступка.⁴¹⁹ Правила налажу да се трошкови поступка исплаћују делом на терет буџета, а делом на терет парничних странака. Сходно правилу, општа активност судова се по правилу финансира из буџета друштвено-политичких заједница, по закону обавезних да финансирају судове.⁴²⁰ По правилима законодавства БиХ, држава у принципу не пружа бесплатну правну заштиту пред судом у парничном поступку, већ највећи део судских трошкова странке сnose саме, и то на начин да свака унапред сноси трошкове проузроковане својим радњама, а коначно их сноси странка која није однела победу у парници.⁴²¹ На основу тога, странка самим упуштањем у парницу сноси неке неминовне трошкове поступка и ангажовања судског апарата, који падају на терет једне странке на крају, странке која је изгубила.⁴²²

При доношењу одлуке ко је дужан да коначно сноси трошкове, као и ко накнађује исте, као основно правило примењује се правило каузе (*causae*)⁴²³, које се заснива на оправданости сношења и накнаде трошкова оне странке која је пре парнице, својим држањем дала повода парници. Међутим, уколико примена овог правила довела до неправичних решења, закон га коригује правилем *culpaе*^{424 425}.

Сходно ФБиХ ЗПП-у, свака парнична странка сама претходно сноси своје

⁴¹⁷ Закон о парничном поступку Федерације БиХ, „Сл. новине ФБиХ“ бр. 53/2003, 73/2005, 19/2006 и 98/2015 (у даљем тексту ФБиХЗПП)

⁴¹⁸ Станишић С., *О неким неправилностима приликом одмјеравања парничних трошкова по начелу цаусе, Правни савјетник* број 2, 2005, стр. 93.

⁴¹⁹ Члан 383 ФБиХЗПП

⁴²⁰ Шабић С., *Правни положај парничних странака у погледу диспонирања тужбеним захтевом, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Зеници, Зеница, 2018., стр. 243.

⁴²¹ Чизмић Ј., *Ослобађање од плаћања трошкова поступка и трошкови извођења осигурања доказа, Хрватска правна ревија*, 2001., стр. 111

⁴²² Шабић С., *op. cit.*, стр. 247.

⁴²³ Правило да трошкове сноси странка која је у парници претрпела неуспех.

⁴²⁴ Правило одговорности за кривицу или случај; без обзира на успех у парници, трошкове сноси странка која је крива.

⁴²⁵ Шабић С., *op. cit.*, стр. 244

трошкове, проузроковане њеном парничном радњом.⁴²⁶ Када странка предложи извођење доказа, дужна је да претходно поднесе новчани износ који би покрио трошак настао извођењем доказа.⁴²⁷ Најчешћи случај у којем странке претходно сnose трошкове према закону јесте, као што смо навели, код предлагања одређених доказа. Уколико обе странке предлагају доказе, обе су дужне да унапред положи новчани износ суду.⁴²⁸

Правило код коначног сношења трошкова парничног поступка, јесте да једна странка сноси трошкове. Такво сношење је ограничено само на оне трошкове који су са судског становишта били потребни за вођење поступка.⁴²⁹ Трошкови награде адвоката одмериће се према законом прописаној тарифи.⁴³⁰

⁴²⁶ Члан 385 ФБиХЗПП

⁴²⁷ Члан 385 ст. 1 ФБиХЗПП

⁴²⁸ Члан 385 ст. 2 ФБиХЗПП

⁴²⁹ Члан 387 ФБиХЗПП

⁴³⁰ Члан 387 ст. 2 ФБиХЗПП

ШЕСТО ПОГЛАВЉЕ
ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА СУДСКИХ ОДЛУКА
ГЛАВА 1

23. Пракса судова на територији Републике Србије

У наредном делу рада, анализираћемо парничне трошкове из аспекта праксе, односно одлука судова на територији Републике Србије, као и Европског суда за људска права.

23.1. Судска пракса редовних судова

Када говоримо о односу начела правичности и парничних трошкова, треба поћи од предмета у којем је Врховни касациони суд Републике Србије одлучивао на основу захтева за посебном ревизијом на основу члана 404 ЗПП-а. У питању је релативно новија судска одлука, из 2018. године.⁴³¹

Врховни касациони суд је у предмету ревизије 3265/2018 одлучивао о ревизији против решења о парничним трошковима донетог од стране Вишег суда, као другостепеног суда, у Београду, где је од стране суда одлучено да свака странка сноси своје трошкове, иако је тужилац успео у парници. Овакво решење је образложено од стране суда да је имајући у виду вредност предмета спора то једина правична одлука. Али, аргументи Вишег суда да у решавању о трошковима има места начелу правичности, нису прихваћени од стране Врховног касационог суда.⁴³²

Врховни касациони суд је образложио на следећи начин: „Правичност је врхунски критеријум (и идеја) и прожима целокупно право. Али, у пресуђењу може да се примени када закон упућује на његову примену, или изузетно када се ради о правној празнини. У конкретном случају правне празнине нема, па се у имовинско-правним споровима одлука о трошковима не доноси по основу правичности. Само у породичним односима суд води рачуна о 'разлозима правичности' приликом одлучивања о трошковима⁴³³, што овде није

⁴³¹ Решење Врховног касационог суда Рев. 3265/2018 од 13.06.2018. године. Одлука доступна на: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-32652018-gra%C4%91ansko-procesno-pravo-tro%C5%A1k>, приступљено: 02.08.2024.

⁴³² Гајић Б., *Парнични трошкови и правично суђење*, Нови Сад, 2018., стр. 41.

⁴³³ Члан 207 ПЗ

случај, јер се ради о имовинском спору, а не породичном“.⁴³⁴ Према овоме, Врховни касациони суд код досуде парничних трошкова, искључује примену начела правичности.⁴³⁵

Уколико се узме у обзир регулатива ЗПП-а, која гласи да „ако странка делимично успе у парници, суд може с обзиром на постигнути успех да одреди да свака странка сноси своје трошкове или да једна странка накнади другој сразмерни део трошкова“⁴³⁶, претходно истакнутом решењу Врховног касационог суда се не може ставити никаква примедба. Али, треба поћи од начела правичности у примени оваквог става и одлучивања о могућностима накнаде свих или пак сразмерног дела трошкова парнице. У пракси Уставног суда заснованој на пракси Европског суда за људска права, постоји могућност одступања од примене правила накнаде сразмерног дела парничних трошкова, у две ситуације: 1) када се ради о трошковима жалбеног поступка, и 2) када се ради о трошковима у парници због накнаде нематеријалне штете. Нажалост, овакву праксу не прати пракса редовних судова, и то доводи до појаве неуједначене судске праксе, као и повреде права на правично суђење.⁴³⁷

Одредбом ЗПП-а предвиђено је приликом досуђивања трошкова поступка, узимају у обзир само трошкови потребни за вођење парнице⁴³⁸, а суд је дужан да сваку злоупотребу права које имају странке у поступку, спречи и казни⁴³⁹. Успех станака у поступку, због могућих злоупотреба, као и вођења парница „из обести“, не сме бити једини критеријум, већ се мора водити рачуна и о начелу правичности.⁴⁴⁰

Грађанско одељење Врховног касационог суда је изнело следећи став: „право на трошкове припада странкама у складу са критеријумом успеха у спору⁴⁴¹, кривице у проузроковању⁴⁴² и опредељеног захтева⁴⁴³, као и да висина као и структура трошкова

⁴³⁴ Решење Врховног касационог суда Рев. 3265/2018

⁴³⁵ Гајић Б., *ор. cit.*, стр. 41

⁴³⁶ Члан 153 ст. 2 ЗПП

⁴³⁷ Гајић Б., *ор. cit.*, стр. 42

⁴³⁸ Члан 154 ЗПП

⁴³⁹ Члан 9 ст. 2 ЗПП

⁴⁴⁰ Гајић Б., *ор. cit.*, стр. 42

⁴⁴¹ Члан 153 ЗПП

⁴⁴² Члан 155 ЗПП

⁴⁴³ Члан 163 ЗПП

зависе од њихове потребе у вођењу парнице.⁴⁴⁴ Овакав став указује на постојање више критеријума за досуду трошкова парнице, док је критеријум „успех у парници“ само један од њих. Суд, код доношења одлуке о трошковима у случају делимичног успеха у парници, мора да води рачуна не само о проценту успеха странака, већ и о природи настанка трошкова. У зависности од тога, суд ће донети одлуку да ли ће странке сносити трошкове сразмерно или свака своје трошкове. Код делимичног успеха у парници, потребно је оценити трошкове поступка не само квантитативно, већ и квалитативно. Редовни судови о наведеном правилу не воде рачуна, иако је још 1980. године донет став о овоме питању.⁴⁴⁵ Став гласи: „...да када тужени оспорава основ тужбеног захтева у целости или делимично, а због чега је извођено вештачење и други докази, које је претходно тужилац сносио исти ће му се признати у целости, без обзира на висину досуђеног износа, а ако је оспорио само висину захтеване накнаде појединих видова нематеријалне штете, суд ће ценити да ли исте трошкове треба у целости или делимично признати тужиоцу...“⁴⁴⁶ У предметима у којима се тужбени захтев односи на накнаду нематеријалне штете без обзира на основу чега је настала, у пракси свих редовних судова нажалост нису прихваћена наведена правила. Зато, због неуједначене судске праксе редовних судова, покушано је да се заузме јединствен став свих Апелационих судова о питању досуде трошкова.⁴⁴⁷

Апелациони суд у Београду је на седници Грађанског одељења, ценећи природу тужбених захтева усмерених на накнаду нематеријалне штете, 21.11.2011. заузео став: „У случају делимичног успеха тужиоца у спору за накнаду нематеријалне штете, трошкови поступка на име награде за рад адвоката и на име судске таксе одређују се према висини досуђеног износа накнаде. Тужилац има право на накнаду свих трошкова вештачења, независно од висине досуђене накнаде, уколико је вештачење било нужно.“⁴⁴⁸

Апелациони суд у Крагијевцу пресудом потврђује одлуку првостепеног суда у делу

⁴⁴⁴ Правно схватање Грађанског одељења Врховног касационог суда, седница одржана 10.03.2014., број I Su-7 17/14, доступно на: <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Zakljucak.pdf>, приступљено 02.08.2024.

⁴⁴⁵ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 42

⁴⁴⁶ Предмет Клауз против Хрватске (захтев број 28963/10), 2013., стр. 25, доступно на: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/KLAUZ%20presuda.pdf> приступљено: 02.08.2024.

⁴⁴⁷ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 42

⁴⁴⁸ Став донет на седници Грађанског одељења Апелационог суда у Београду, 21.11.2011., доступно на: <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-Praksa/pravna-shvatanja-stavovi-i-zakljucci-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/pravno-shvatanje-gradjanskog-odeljenja-21.11.2011.html>, приступљено: 02.08.2024.

одлуке о тужбеном захтеву, изјављује став којим преиначује решење о трошковима поступка: „Основано се жалбом тужиле оспорава правилност одлуке о трошковима поступка, јер је донета уз погрешну примену материјалног права. Наиме, досуђивање трошкова спора сразмерно успеху у спору код нематеријалне штете значи да се обрачун трошкова који припадају тужилу врши тако што се примењује Тарифа о наградама и накнадама трошкова за рад адвоката на онај износ који је досуђен као накнада нематеријалне штете, јер се висина накнаде штете утврђује у време пресуђења...”⁴⁴⁹

На седници Радног и Грађанског одељења Апелационог суда у Крагујевцу, одржаној 26.12.2013. године, поводом трошкова поступка, исти суд је заузео ставове који су утицали делимично и на судску праксу осталих апелационих судова, а не само на праксу овог суда.⁴⁵⁰ Став заузет на заједничкој седници свих апелационих судова гласи: „Приликом одлучивања о трошковима поступка, осим у споровима из области породичних односа, суд није овлашћен да води рачуна о ’разлозима правичности’, већ одлуку доноси према успеху странака у поступку из чл. 153. ЗПП-а.”⁴⁵¹

23.2. Уставносудска пракса

Судска одлука о парничним трошковима јесте одлука о правима и обавезама појединца, у смислу грађанских права и дужности, и она као таква ужива уставносудску заштиту⁴⁵², али и права из ЕКЉП.⁴⁵³

Уставни суд, у многим одлукама којима је одлучивао о повреди уставног права, указује да у склопу оцењивања постојања повреде права на правично суђење, испитује, да ли је од стране редовних судова, пре уставносудског поступка, дошло до повреде Уставом загарантованих права, произвољност или дискриминаторну примену права. У складу са овим ставом, одлука о парничним трошковима јесте предмет оцене у бројним предметима редовних судова.⁴⁵⁴

Уставни суд полази од следећег става: „Није у његовој уставносудској надлежности

⁴⁴⁹ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, број: Гж. 1 4661/17. донета 06.09.2018. године

⁴⁵⁰ Закључци са заједничке седнице Грађанског одељења и Одељења за радне спорове Апелационог суда у Новом Саду одржане 26. 12. 2013. године, *Билтен Апелационог суда у Крагујевцу*, 1/2015, 114–115.

⁴⁵¹ *Ibid*

⁴⁵² Члан 32 ст. 1 Устава РС

⁴⁵³ Члан 6 ст. 1 ЕКЗЉП

⁴⁵⁴ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 45

да оцењује правилност чињеничних и правних закључака редовних судова, јер би тако поступао као инстанциони суд. Изузетак од наведеног, на ком становишту је и ЕСЛП, да може испитати ову врсту закључака редовних судова када су ти закључци и налази очигледно произвољни да за последицу имају повреду Уставом зајемченог права и слободе (пресуда ЕСЛП Сисојева и други против Летоније, од 15. 1. 2007. године, број представке 60654/00, ст. 89) или када је дошло до повреде основних процесних гаранција на штету подносиоца уставне жалбе, при чему се правичност оцењује на основу поступка као целине.”⁴⁵⁵

Значи, Уставни суд оцењује у поступку по уставној жалби да ли је поступак вођен у складу са начелом правичног суђења. Наведени критеријум јесте у потпуности усклађен са праксом Европског суда за људска права.⁴⁵⁶

Уставни суд у својој одлуци из 2017. године, указује на став Европског суда за људска права, а то је да се одлучивање о парничним трошковима сматра саставним делом суђења⁴⁵⁷, испитујући да ли постоје претпоставке за поступање по уставној жалби, с обзиром на то да се повреда права на правично суђење истиче у одноду на решење суда о парничним трошковима.⁴⁵⁸ Дакле, Уставни суд константује да повреда права прокламованог конвенцијом може настати и у односу на одлуку о парничним трошковима. Уставни суд је у многим својим одлукама, поред уставних повреда ценио и правилну примену ЗПП-а (члан 153) којим се утврђују правила досуде парничних трошкова.⁴⁵⁹

Анализом праксе Уставног суда у делу одлучивања о парничним трошковима,

⁴⁵⁵ Одлука Уставног суда Уж-914/2012, донета 05.01.2015., доступна на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/11203/?NOLAYOUT=1>

⁴⁵⁶ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 45

⁴⁵⁷ Члан 6 ст. 1 ЕКЛП

⁴⁵⁸ Одлука Уставног суда Уж-8996/2014, донета 23.03.2017., доступна на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/14058/?NOLAYOUT=1>

⁴⁵⁹ Погледати одлуке Уставног суда: Уж-3112/2014. од 20.5.2016. године (трошкови поступка више странака); Уж-6699/2015. од 6.4.2017. године (трошкови жалбе); Уж-1328/2014. од 20.10.2016. године; (трошкови поводом спора); Уж-583/2014. од 6.10.2016. године (трошкови поводом нематеријалне штете); Уж-8830/2012. од 6.10.2016. године (трошкови поводом спора); Уж-8544/2014. од 7.7.2016. године (трошкови, рок и одређеност); Уж-6402/2016. од 11.1.2018. године (захтев за трошкове спора); Уж-6388/2013. од 19.11.2015. године (трошкови поступка); Уж-3713/2015. од 14.9.2017. године (такса и наплата); Уж-7784/2013. од 13.1.2016. године (трошкови поступка и приступ); Уж-7887/2013. од 10.12.2015. године (трошкови и захтев); Уж-914/2012. од 15.1.2015. године (трошкови и одлука свако своје); Уж-8339/2013. од 19. 11. 2015. године (судска такса и досуда); Уж-7784/2013. од 13.2.2016. године (трошкови и пропуст суда); Уж-5521/2011. од 12.6.2014. године (камате и трошкови поступка). Све одлуке доступне на: <http://www.ustavni.sud.rs>

указаћемо и на то да је суд и сам потврдио став Грађанског одељења Апелационог суда у Београду из 21.11.2011. који је већ цитиран у раду, а то је да примена одредбе члана 153 ст. 2 ЗПП-а у парницама поводом накнаде нематеријалне штете могла довести до Уставом загарантованог права на правично суђење, поступајући у предмету Уж-583/2014.⁴⁶⁰

Одлуком Уставног суда у предмету Уж-6699/2015, увиђамо поновно подржавање става Апелационог суда у Београду од стране Уставног суда. Овог пута ради се о ставу да се одступи од критеријума досуђивања трошкова према успеху у спору, приликом одлучивања о трошковима другостепеног поступка. На основу тога, Уставни суд исказује да овакав став Апелационог суда „уставноправно прихватљив, јер је жалба тужиље довела до жељеног процесног циља, с обзиром на то да је другостепени суд заузео сасвим другачије правно становиште у односу на првостепени суд, поводом постојања института стицања без правног основа – другостепени суд је утврдио да постоји наведени материјални институт у корист тужиље, за разлику од првостепеног суда, који је утврдио да нису испуњени законски услови за утврђење стицања без правног основа. Стога, Уставни суд оцењује, да у конкретном случају, стандард правичности подразумева право тужиље да у целости оствари трошкове другостепеног поступка и да у погледу досуђења трошкова другостепеног (жалбеног) поступка није било оправдано применити процесни критеријум према успеху у спору, јер је тужиља успела у жалбеном поступку у смислу да је дошло до заузимања другачијег правног становишта од стране другостепеног суда.“⁴⁶¹

У овој судској одлуци, суд налази да критеријум успеха у спору није меродаван када је у питању жалбени поступак, већ само када су у питању трошкови првостепеног поступка.⁴⁶²

23.3. Пракса Европског суда за људска права

Током своје досадашње праксе, Европски суд за људска права је изнео свој јасан став, а то је да у смислу права на правично суђење прокламованим конвенцијом⁴⁶³, одлука

⁴⁶⁰ Одлука Уставног суда Уж-583/2014, донета 06.10.2016., доступна на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/13382/?NOLAYOUT=1>

⁴⁶¹ Одлука Уставног суда Уж-6699/2015, донета 06.04.2017., доступна на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/14115/?NOLAYOUT=1>

⁴⁶² Гајић Б., *оп. cit.*, стр. 48.

⁴⁶³ Члан 6. ЕКЉП.

о парничним трошковима спада у материју „грађанских права и обавеза“. Европски суд за људска права је одлучио пресудом да трошкови правобранилаштва представљају изузетно велики терет за тужиоце и угрожава им право на несметано коришћење имовине.⁴⁶⁴ Суд наводи сваког да добро размисли пре подношења тужбе, и признаје да парнично начело „ко изгуби, тај плаћа трошкове“ може да заштити државу од непотребних суђења, наглашава да ипак треба утврдити меру ограничавања угрожавања основних људских права.⁴⁶⁵

Такође, у предмету Клауз против Хрватске⁴⁶⁶, као посебно релевантну, у парници у којем је јавно правобранилаштво заступало државу, Европски суд за људска права ценио је околност да је тужиоцу наложено да плати трошкове у вредности 79% главнице дела тужбеног захтева који је усвојен. Суд наводи „да би наметање знатног финансијског оптерећења након завршетка поступка могло значити ограничење права на приступ суду“, тако да је наведену околност везао за питање права на приступ суду.⁴⁶⁷

У овом предмету, радило се конкретно о привођењу тужиоца у станицу полиције, који је у току испитивања претучен од стране полицајца, који је осуђен због злостављања тужиоца. Подносилац представке је тужио Републику Хрватску, и тражио накнаду нематеријалне штете због поменутог злостављања од стране службеника МУП-а. Тужилац је свој захтев за накнаду штете иницијално поставио превисоко, који накнадно прецизира након изјашњења вештака, и тај прецизирани захтев делимично је усвојен. Судови су примењујући критеријум којим трошкове одређују сразмерно успеху у парници, услед велике разлике између висине првобитног захтева и досуђеног износа, и обавезали су тужиоца да Републици Хрватској заступаној од стране правобранилаштва, плати трошкове поступка који су како је раније наведено износили 79% од износа главнице усвојеног дела тужбеног захтева.⁴⁶⁸

Европски суд за људска права је донео закључак, након што је оценио судску праксу у Хрватској, да је захтев за накнаду штете који је поставио тужилац заиста

⁴⁶⁴ Циндрић и Бешлић против Хрватске (захтев бр. 72152/13), доступно на: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Presude%20i%20odluke//Cindri%C4%87%20i%20Be%C5%A1li%C4%87,%20presuda.pdf>

⁴⁶⁵ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 48.

⁴⁶⁶ Клауз против Хрватске (захтев бр. 28963/10), доступно на: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//KLAUZ%20presuda.pdf>

⁴⁶⁷ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 49.

⁴⁶⁸ *Ibid.*

превисоко постављен. Међутим, након сумиране анализе односа износа накнаде штете који је досуђен и износа накнаде штете држави, суд закључује да подносилац представке није добио готово ништа.⁴⁶⁹

С обзиром на одсуство доказног материјала о штети државе на основу превисоког тужбеног захтева, суд доноси закључак да је:..., одлука о трошковима у спорном предмету имала је неке неприхватљиве последице. Као прво, парадоксално је да је држава једном руком накнадама за државно правобранилаштво које ју је законски заступало узела знатан део онога што је додељено тужиоцу. Као друго, санкција за тужиочев миноран процесни пропуст, који се огледа у истицању превисоког тужбеног захтева, била је толико строга да је неоправдано умањила накнаду која му је додељена због тако озбиљног незаконитог чина као што је кривично дело злостављања током обављања службене дужности...“.⁴⁷⁰

ЕСЈП у овом предмету такође сматра да се ралози који изазивају повреду права на правично суђење, односно члана 6. става 1 ЕКЈП, могу применити и на повреду члана 1. протокола 1. уз Конвенцију (јер суд оцењује да се одлука о накнади штете коју је утврдио суд, може сматрати имовином заштићеном овим чланом). Тако, суд долази до закључка да када је накнада штете знатно умањена кроз одлуку о парничним трошковима, том одлуком се није постигла праведна равнотежа између права подносиоца и општег интереса, јер постоји несразмерно мешање у тужиочево право на мирно уживање имовине.⁴⁷¹

Пракса судова коју смо анализирали у овом делу рада, веома добија на значају када узмемо у обзир начелну истовестност процесних правила када је у питању досуда парничних трошкова, као и да се према закону правила примењују и на странке заступане од стране јавног правобранилаштва. Такође, и Законом о правобранилаштву⁴⁷² је прописано да се трошкови заступања признају Државном правобранилаштву. Тако, Државно правобранилаштво, као државни орган, без обзира да ли је пуномоћник странке или законски заступник Републике Србије, има положај једнак адвокату када је у питању признање парничних трошкова.⁴⁷³

⁴⁶⁹ *Ibid*

⁴⁷⁰ Клауз против Хрватске (захтев бр. 28963/10) стр. 96

⁴⁷¹ *Ibid*, стр. 108-110

⁴⁷² Закон о правобранилаштву, „Сл. гласник РС“ бр. 55/2014, (у даљем тексту ЗОП)

⁴⁷³ Гајић Б., *op. cit.*, стр. 51

ЗАКЉУЧАК

Као резултат свеобухватне анализе у раду, можемо закључити да су парнични трошкови неминовност са којом се странке сусрећу у поступку решавања спора. Евидентни су, како у решавању спорова редовним путем, парницом, тако и у другим начинима решавања спорног питања. Показало се да постоји читава лепеза метода којима субјекти могу решити спор, као и да су неки методи ефикаснији него други, али и да је та ефикасност условљена врстом случаја где постоји спор. Суд, као државни апарат, иако скуп и веома захтеван, свакако улива велико поверење међу људима, као „чувар правде у држави“, према латинској сентенци *Justitia regnorum fundamentum*, што значи правда је темељ државе. Такође, суд и у превенцији има врло важну улогу, јер како једној страни представља сигурност, тако другој улива и страх. Иако представља симбол правде, приметна је и неефективност рада суда, комплексност примене законске регулативе, али донекле и законски недостатак у виду ограничења суда роком (у смислу ограничења трајања парнице). Управо то представља главне узрочнике вишегодишњег трајања парница. Услед очекиваног времена трајања парнице, разумно је прибегавање алтернативним начинима којима се спор може решити. Међутим, на нашим просторима, странке су недовољно информисане о таквим начинима решавања спора (на шта указује модел асиметричних информација), па услед тога ове методе имају јако пасивну примену. Такође, како је наведено у раду, улога адвоката, као пуномоћника странке у поступку, веома је контроверзна. Односно, постоји „агенцијски проблем“ у односу адвокат-клијент.

Као што смо навели у раду, процесна делатност организована је на многим принципима, где су једни од основних, принцип економичности и принцип ефикасности (да се спор реши са што мањим радом, утрошеним временом са што мање трошкова). Странка, уколико се одлучи да се упусти у парницу, мора очекивати да ће бити изложена трошковима који су извесни. Према анализи коју смо спровели, алокација парничних трошкова се може извршити путем америчког (свака странка сноси своје трошкове) и европског правила (странка која је изгубила плаћа и своје, и трошкове противне странке). Сходно овим правилима, учесталост парницења је такође упитна. Поступци би били

учесталији уколико бисмо применили европско правило о алокацији, јер искључује дужност обавезног плаћања својих трошкова, како налаже америчко правило. Правила о алокацији трошкова значајна су због подстицаја спорних страна на покретање поступка или прихватање нагодбе.

Према претходној анализи, можемо закључити да су процесна правила инструмент којим се примењује материјално право, што такође изискује трошкове који падају на терет странкама – административне трошкове. Како ови, тако и трошкови грешака судија чине друштвене трошкове. Поред друштвених, странка се сусреће и са приватним трошковима. Код предлагања доказа, постоји законско правило (да странка мора да положи новчани износ унапред) али и законом предвиђена компромисна решења (да положи обе странке износ или странка на којој је терет доказивања). Што се тиче претходног сношења парничних трошкова, оно представља процесну дужност парничних странака, док се коначно сношење везује за принцип ризика и принцип кривице, према процесној литератури. Институт ослобађања од претходног плаћања трошкова поступка јесте процесна установа, али је уједно значајна са економске стране. Наиме, странка која није у завидном имовном стању, може да буде ослобођена претходног сношења трошкова, уз приложење одређених исправа, као доказ свог имовног стања. Овај институт доказује државни ангажман у помоћи сиромашним странкама, како би и оне оствариле своје право на правну заштиту, што је сложићемо се, значајно за заштиту људских права и друштвено оправдано. Такође, у складу са начелима социјалне правде, као и очувања социјалне сигурности несолвентних странака, странци припада право на бесплатну правну помоћ, односно бесплатног пуномоћника, наравно у складу са законом.

Грађанско процесно право јесте веома свестрана правна грана, која је у великој мери повезана са многим другим. Тако, код обезбеђења парничних трошкова, односно института „*cautio iudicatum solvi*“, видимо повезаност са Међународним приватним правом, кроз примену ЗРСЗДЗ-а, као и стварним, заложним правом.

Нажалост, свесни смо да је историјска ситуација нашег народа изнедрила много социјално и економски угрожених људи. Према томе, одувек је постојала потреба за омогућавањем пружања правне заштите и сиромашним странкама. Почевши од закона Кнежевине Србије, па све до законодавства ФНР Југославије, анализирали смо законску регулацију сиромашког права. Можемо закључити да, иако у свим законима на различит,

повољнији или неповољнији начин, ипак постоје одређене погодности које припадају сиромашној странци у парничном поступку, по питању парничних трошкова. Данас, чак и са значајним напретком у регулисању овог питања, остаје изазов како обезбедити да парнични трошкови не представљају непремостиву баријеру за грађане који желе да остваре своја права. Ово је питање које и даље захтева разматрање у контексту реформе правног система, како би се осигурало да се правда доступна свима, а не само онима који могу приуштити високе трошкове парнице.

Упоредно-правном анализом трошкова парничних трошкова у земљама региона, можемо закључити да су разлике, у односу на наш ЗПП минималне.

Кроз анализу судских одлука редовних судова на територији Републике Србије, покушали смо да утврдимо у каквом су односу начело правичности и парнични трошкови. У конкретном случају Врховни касациони суд искључује примену начела правичности приликом досуде парничних трошкова, јер се, како је наведено „током пресуђивања примењује само уколико постоји правна празнина или закон упућује на примену“. Уставносудска пракса, у складу са праксом Европског суда за људска права, указује на могућност одступања од примене правила накнаде сразмерног дела парничних трошкова, али такво решење није прихваћено од стране наших редовних судова.

Сасвим је извесно да ће странка да троши у поступку само уколико тиме повећава своју могућност победе. Такође, једна странка неће водити рачуна о штетном утицају радњи на супротстављену странку, већ искључиво о свом интересу, што индиректно ствара додатне трошкове другој странци. У парници може доћи до великог трошења ресурса. Суд, како смо анализом утврдили, има одређене механизме којима може да ограничи страначка поступања, чиме би странку „натерао“ на мање трошење, у складу са начелом процесне економије. То представља корективну политику, којом суд ограничава несразмерно трошење у парници. Странка, може поднети тужбу негативне вредности, која нема никакву друштвену користу (на пример накнада непричињених штета) или која има друштвену корист (на пример штета мале вредности, која се не накнађује).

На основу свега наведеног, можемо изнети свеобухватан закључак, да примена правно-економских правила, доприноси не само приватној, већ и друштвеној користи. Трошкови, који су неминовна „пратња“ парничног поступка, применом метода и принципа правне и економске науке, морају бити сведени на минимум, како би странке

биле изложене што мањем трошку. Законодавне и судске реформе које омогућавају лакши приступ правди, представљају важан корак ка друштву које је праведније и економски одрживо. Србија и друге земље региона могу унапредити своје правосудне системе тако што ће комбиновати најбоље светске праксе са локалним потребама, како би се умањила непотребна правна и економска оптерећења.

ЛИТЕРАТУРА

- Беговић Б., Јовановић А., Радуловић Б., *Економска анализа права*, Београд, 2019
- Беговић Б., Јовановић А., Лабус М., *Економија за правнике*. Правни факултет Универзитета у Београду. Београд, 2008
- Brunet E., Craver B., *Alternative Dispute Resolution: The Advocate's Perspective, Cases and Materials, Contemporary Legal Education Series*, Charlottesville, Virginia, 1997
- Bebchuk A. L., *A New Theory Concerning the Credibility and Success of Threats to Sue*, *Journal of Legal Studies*, Vol. 25, 1996
- Bebchuk A. L., *Suits with Negative Expected Value*, *New Palgrave Dictionary of Economics and the Law*, Macmillan, London, Vol. 3, 1998
- Вујаклија М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980
- Webb S. R., *Court Annexed ADR - A Dissent*, *Nort Dakota Law Review*, 1994
- Вилић Д., Нишић В., *Сиромаштво-друштвена појава (и процес) у глобалном друштву*, Филозофски факултет у Бања Луци, Бања Лука, 2015
- Вељовић Р. М., *Сиромашко право*, Бранич, бр. 3, Београд, 1932
- Верона А., Зуглиа С., *Законик о судском поступку у грађанским парницама (грађански парнични поступак) и Уводни закон с коментаром и судским рјешидбама*, Загреб, 1930
- Глигорић Ч., Грдинић В. *Утицај вредности спора, дисконтне стопе и парничних трошкова на одлуке о покретању парнице*, *Економија, теорија и пракса*, 2016
- Гавриловић Б., *Законик о судском поступку у грађанским парницама из 1929.*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2021
- Гајић Б., *Парнични трошкови и правично суђење*, Нови Сад, 2018
- Горшић Ф., *Коментар грађанског парничног поступка, књига прва*, Београд, 1933
- Gravelle H., Waterson M., *No Win, No Fee: Some Economics of Contingent Legal Fees*, *Economic Journal*, Vol. 103, No. 420, 1993
- Gilbert T. D., Fiske T. S, Lindzey G., *The Handbook of Social Psychology*, Том II, четврто издање, McGraw-Hill, United States of America, 1998
- Дика М., *О трошковима учињеним тјekom и у поводу парничног поступка у хрватском праву*, Ревивија Копаоничке школе природног права, Копаоник, 2021

Deweese D., Duff D., Trebilcock M., *Exploring the Domain of Accident Law: Taking the Facts Seriously*, Oxford University Press, New York, 1996

Јашаревић С., *Социјална сигурност и социјална држава*, Зборник радова правног факултета у Новом Саду, 2009

Јовановић А., Coase R., *Економисти нобеловци 1990-2003*, Центар за издавачку делатност Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2004

Jonathan R. Macey, Geoffrey P. Miller, „*The Plaintiffs Attorneys Role in Class Action and Derivative Litigation: Economic Analysis and Recommendations for Reform*“, University of Chicago, 1991

Кисел Ф., *Сиромашко право*, Правосуђе, Београд, 1933

Kaplow L., *Optimal Insurance Contracts When Establishing the Amount of Losses is Costly*, *Geneva Papers on Risk & Insurance – Theory*, Vol. 19, No. 2, December 1994

Kaplow L., Shavell S., *Accuracy in the Assessment of Damages*, *Journal of Law and Economics*, Vol. 39, 1996

Kakalik S. J., Paces M., N., *Costs and Compensation Paid in Tort Litigation*, *Rand - the Institute for Civile Justice*, R-3391-ICJ, 1986

Мојашевић А., *Парница насупрот непосредном преговарању: економска анализа*, Зборник Правног факултета у Нишу, бр. 70, 2015

Мојашевић А., *Економска анализа накнаде штете*, Београд 2009

Мојашевић А., *Економска анализа алтернативног решавања грађанскоправних спорова*, докторска дисертација, Београд, 2012

Мојашевић А., *Економска анализа парничног поступка*, Ниш, 2019

Марчетић Д., Филиповић В., *Вредност предмета спора*, *Legartis*, Прописи у пракси, 2017

Марић Д., *Начело економичности и право на суђење у разумном року*, Зборник радова „Однос права у региону и права Европске уније“, Источно Сарајево 2015

Николић Љ., Мојашевић А., *Економија за правнике*, Ниш 2016

Најман Г., *Коментар грађанског парничног поступка, прва књига*, превео: Греговић Саво, Београд, 1935

Петровић Д., *Економска анализа парничног поступка, Економски сигнали*, 2019

Петровић Д., *Економска анализа накнаде нематеријалне штете у парничном*

поступку, докторска дисертација, Ниш, 2019

Polinsky M. A., Rubinfeld L. D., *Sanctioning Frivolous Suits: An Economic Analysis*, Georgetown Law Journal, Vol. 82, 1993

Петровић И., Мацановић Н., *Сиромаштво-теоријске контроверзе и њихове импликације на социјални рад*, СВАРОГ, Бања Лука, 2019

Петрушић Н., Симоновић Д., *Коментар Закона о парничном поступку*, Службени гласник, 2011

Познић Б., *Коментар закона о парничном поступку*, Службени гласник, 2009.

Павловић Ђ., *Судска помоћ и сиротињско право*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1910

Палачковић Д., *Парнично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2004

Polinsky A. M., Rubinfeld L. D., *A Note on Settlements under the Contingent Fee Method of Compensating Lawyers*, Berkeley Program in Law and Economics, Working Paper Series, UC Berkeley, 2001

Rosenberg D., Shavell S., *A Model in Which Suits are Brought for Their Nuisance Value*, International Review of Law and Economics, Vol. 5, Issue 1, 1985

Robert C., Rubinfeld L. D., *Economic analysis of Legal Disputes and Their Resolution*, 27 Journal of Economic Literature, 1989

Станковић Г., Боранијашевић В., *Грађанско процесно право*, Ниш, 2020

Станковић Г., Боранијашевић В., *Грађанско процесно право*, Службени гласник, Београд, 2023

Станковић Г., Боранијашевић В., *Ослобађање од претходног плаћања парничних трошкова*, Право између идеала и стварности, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2023

Станковић Г., *Грађанско процесно право*, прва свеска, *Грађанско парнично процесно право*, Свен, Ниш, 2007

Станишић С., *О неким неправилностима приликом одмјеравања парничних трошкова по начелу цаусе*, Правни савјетник, број 2, 2005

Steven S., *The Fundamental Divergence Between the Private and the Social Motive to Use the Legal System*, Journal of Legal Studies, Vol. 26, 1997

- Shawell S., *Темељи економске анализе права*, МАТЕ, Загреб 2009
- Shavell S., *Suit, Settlement and Trial: A Theoretical Analysis under Alternative Methods for the Allocation of Legal Costs*, Journal of Legal Studies, Vol. 11, 1982.
- Thomas J. M., *The Economic Approach to Law*, Stanford University Press, Stanford California, 2004
- Трива С., *Грађанско парнично процесно право, друго прерађено издање*, Народне новине, Загреб, 1972.,
- Трива С., Дика М., *Грађанско парнично процесно право, седмо измењено и допуњено издање*, Народне новине, Загреб, 2004
- Hensler D. R., Vaiana E. M., Kakalik S. J., Peterson A. M., *Trends in Tort Litigation: the Story Behind the Statistics*, Rand - the Institute for Civile Justice, R-3583 -ICJ, 1987
- Цуља С., *Грађанско процесно право Краљевине Југославије*, Београд, 1936
- Coase H. R., *The problem of Social Cost*, Journal of Law and Economics, 1960.,
- Cooter R., Ulen T., *Economics and Law*, New York, Pearson Addison Wesley, 2016
- Cappelletti, M., *Social and political aspects of civil procedure – reforms and trends in Western and Eastern Europe*, Michigan Law Review, vol. 69, no. 5, 1971
- Чизмић Ј., *Ослобађање од плаћања трошкова поступка и трошкови извођења осигурања доказа*, Хрватска правна ревија, 2001
- Штимац С., *Мирење – алтернативни начин рјешавања спорова*, Зборник Правног факултета Свеучилиште Ријека, 2006
- Шабић С., *Правни положај парничних странака у погледу диспонирања тужбеним захтевом*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Зеници, Зеница, 2018

Правни извори:

- Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/06, 115/21, 16/22
- Закон о парничном поступку, „Сл. гласник РС“ бр. 72/2011
- Закон о посредовању у решавању спорова, „Сл. гласник РС“, бр. 55/2014
- Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015
- Закон о раду, „Сл. гласник РС“, бр. 70/2001 и 73/2001
- Закон о мирном решавању радних спорова, „Сл. гласник РС“, бр. 125/2004, 104/2009 и

50/2018

Закон о спречавању злостављања на раду, „Сл. гласник РС“, бр. 36/2010

Закон о облигационим односима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 - Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020

Закон о судским таксама, „Сл. гласник РС“, бр. 28/94, 53/95, 16/97, 34/2001 – др. закон, 9/2002, 29/2004, 61/2005, 116/2008 – др. закон, 31/2009, 101/2011, 93/2012, 93/2014, 106/2015 и 95/2017

Закон о правобранилаштву, „Сл. гласник РС“ бр. 55/2014

Закон о општем управном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2016, 95/2018, аутентично тумачење и 2/2023 – одлука УС

Закон о адвокатури, „Сл. гласник РС“, бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС

Закон о извршењу и обезбеђењу, „Службени гласник РС“, бр. 106 од 21. децембра 2015, 106 од 28. децембра 2016 - Аутентично тумачење, 113 од 17. децембра 2017 - Аутентично тумачење, 54 од 26. јула 2019, 9 од 4. фебруара 2020 - Аутентично тумачење, 10 од 9. фебруара 2023 – др. закон

Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 43/82 и 72/82 - испр., „Сл. лист СРЈ“, бр. 46/96 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/2006 - др. закон

Закон о ванпарничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 - др. закон, 18/2005 - др. закон, 85/2012, 45/2013 - др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 - др. закон и 14/2022

Закон о мирном решавању радних спорова, „Сл. гласник РС“, бр. 125/2004, 104/2009 и 50/2018

Закон о парничном поступку Федерације БиХ, „Сл. новине ФБиХ“ бр. 53/2003, 73/2005, 19/2006 и 98/2015

Закон о парничном поступку Републике Хрватске, „Народне новине“, 35/91, 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23

Овршни закон Хрватске, „Народне новине“, 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016, 73/2017, 131/2020

Европска конвенција о људским правима и основним слободама, „Сл. лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и „Сл. гласник РС – Међународни уговори“, бр. 12/2010 и 10/2015

Хашка конвенција о олакшавању међународног приступа судовима, „Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 4/88

Кодекс професионалне етике адвоката, „Сл. гласник РС“, 27/2012-19, 159/2020-123

Federal Rules of Civil Procedure, Printed for the use of THE COMMITTEE ON THE JUDICIARY HOUSE OF REPRESENTATIVES, DECEMBER 1. 2023., U.S. GOVERNMENT PUBLISHING OFFICE WASHINGTON: 2024

Судске одлуке:

Решење Врховног касационог суда Рев. 3265/2018 од 13.06.2018. године.

Правно схватање Грађанског одељења Врховног касационог суда, седница одржана 10.03.2014., број I Su-7 17/14

Предмет Клауз против Хрватске (захтев број 28963/10), 2013., стр. 25

Став донет на седници Грађанског одељења Апелационог суда у Београду, 21.11.2011., доступно на:

Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, број: Гж. 1 4661/17. донета 06.09.2018. године
Закључци са заједничке седнице Грађанског одељења и Одељења за радне спорове Апелационог суда у Новом Саду одржане 26. 12. 2013. године, *Билтен Апелационог суда у Крагујевцу*, 1/2015, 114–115.

Одлука Уставног суда Уж-914/2012, донета 05.01.2015.

Одлука Уставног суда Уж-8996/2014, донета 23.03.2017.

Одлука Уставног суда Уж-6699/2015, донета 06.04.2017.

Предмет Циндрић и Бешлић против Хрватске (захтев бр. 72152/13)

Предмет Клауз против Хрватске (захтев бр. 28963/10)

Одлука Уставног суда: Уж-3112/2014. од 20.5.2016. године (трошкови поступка више странака)

Одлука Уставног суда: Уж-6699/2015. од 6.4.2017. године (трошкови жалбе)

Одлука Уставног суда: Уж-1328/2014. од 20.10.2016. године; (трошкови поводом спора)

Одлука Уставног суда: Уж-583/2014. од 6.10.2016. године (трошкови поводом нематеријалне штете)

Одлука Уставног суда: Уж-8830/2012. од 6.10.2016. године (трошкови поводом спора)

Одлука Уставног суда: Уж-8544/2014. од 7.7.2016. године (трошкови, рок и одређеност)

Одлука Уставног суда: Уж-6402/2016. од 11.1.2018. године (захтев за трошкове спора)

Одлука Уставног суда: Уж-6388/2013. од 19.11.2015. године (трошкови поступка)

Одлука Уставног суда: Уж-3713/2015. од 14.9.2017. године (такса и наплата)

Одлука Уставног суда: Уж-7784/2013. од 13.1.2016. године (трошкови поступка и приступ)

Одлука Уставног суда: Уж-7887/2013. од 10.12.2015. године (трошкови и захтев)

Одлука Уставног суда: Уж-914/2012. од 15.1.2015. године (трошкови и одлука свако своје)

Одлука Уставног суда: Уж-8339/2013. од 19. 11. 2015. године (судска такса и досуда)

Одлука Уставног суда: Уж-7784/2013. од 13.2.2016. године (трошкови и пропуст суда)

Одлука Уставног суда: Уж-5521/2011. од 12.6.2014. године (камате и трошкови поступка)

Одлука Уставног суда Уж-583/2014, донета 06.10.2016

Интернет извори:

<http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/13382/?NOLAYOUT=1>

<http://www.ustavni.sud.rs>

<https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//KLAUZ%20presuda.pdf>

<https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Presude%20i%20odluke//Cindri%C4%87%20i%20Be%C5%A1li%C4%87,%20presuda.pdf>

<http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/14115/?NOLAYOUT=1>

www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/14058/?NOLAYOUT=1

<http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-Praksa/pravna-shvatanja-stavovi-i-zakljucci-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/pravno-shvatanje-gradjanskog-odeljenja-21.11.2011.html>

<http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/11203/?NOLAYOUT=1>

<https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Zakljucak.pdf>,

<https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//KLAUZ%20presuda.pdf>

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Мирослав Марковић

Број индекса: 344/2023

Изјављујем

Да је мастер рад под насловом:

„Парнични трошкови – правно-економски аспект“

- Резултат сопственог истраживачког рада;
- Да мастер рад у целини, а ни у деловима није био предложен за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- Да су резултати коректно наведени, и
- Да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Косовској Митровици,

12.05.2025.

Потпис аутора

М. Марковић